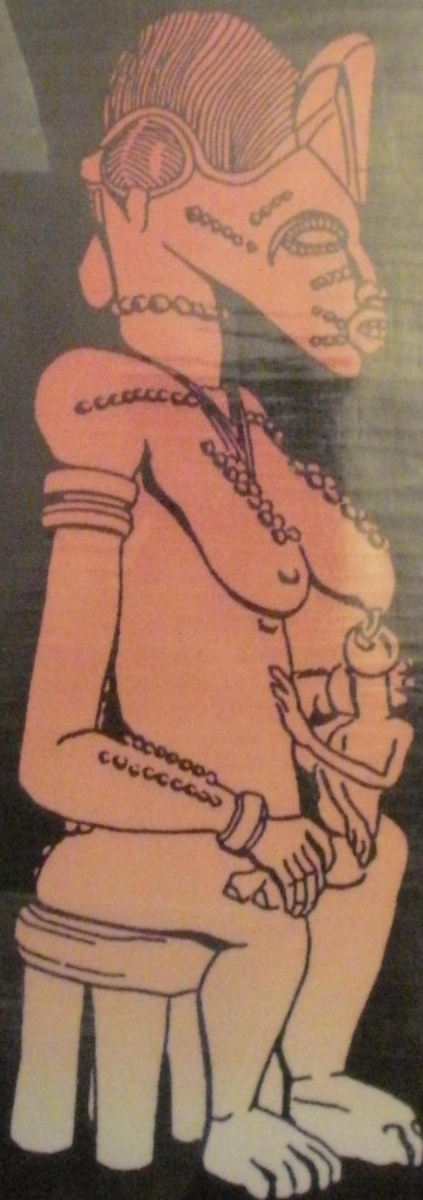

N1 7858

Gerhard J. Bellinger

Sexualita

v náboženstvích světa

A C A D E M I A

ÚVOD

Kniha „Sexualita v náboženstvích světa“ chce informovat o *mužském a ženském* aspektu v náboženstvích světa, o vztahu sexuality a náboženství, který v žádných náboženských společenstvích nikdy nebyl a není ani dnes bez problémů.

Kniha je systematicky sestavena podle historických období od prehistorických náboženství rodových a kmenových společností raných dějin, existujících zčásti ještě dnes, přes stará náboženství nyní již vymřelých národů a říší Afriky, Přední Asie, Evropy a Ameriky až po stará, ale stále existující náboženství ve Střední a Východní Asii, od tří monoteistických světových náboženství judaismu, křesťanství a islámu až po nová náboženská společenství současnosti.

Na začátku každé kapitoly je vždy podána stručná charakteristika příslušného náboženství, jeho význam, rozšíření a také vliv (např. jako státního náboženství) na sexuální život lidí. Dále jsou zde odkazy na autoritativní „svatá písma“ uvedeného náboženství jakožto primární prameny, z nichž tato kniha své hlavní dokumenty především přebírá. Odkazy na příslušná citovaná místa z primárních pramenů – náboženských spisů – jsou uvedeny v *Poznámkách* na konci knihy. Všechny pro náboženství důležité *základní prameny* jsou sestaveny chronologicky do tabulkového přehledu v závěru knihy.

Naproti tomu seznam *sekundárních pramenů* obsahuje pouze literaturu všeobecného rázu k tématu náboženství a sexualita, nikoli však publikace citované již v poznámkách.

Po úvodní části následuje vyličení sexuálního života *zakladatelů a zakladatelek náboženství* (u náboženství, která byla založena). Většina zakladatelských osobností je mužského pohlaví a teprve od novověku se mezi nimi objevují také ženy. Každá zakladatelská osobnost má zvláštní vztah k bližním opačného, ale i vlastního pohlaví. Existují zakladatelé, kteří neuzavřeli manželství po celý život, jako např. křesťanský Ježíš. Jiní zase po svatbě svou ženu opustili a věnovali zvláštní pozornost kroužku svých žáků, jako kupříkladu Vardhamána v džinismu, nebo Buddha a Konfucius. Jsou proročtí zakladatelé a osobnosti, kteří žili v mnohoženství s četnými manželkami a navíc s konkubínami, jako např. starozákonní Abraham, muslimský Muhammad, zakladatel bahá'ismu Baha'u'lláh či

Joseph Smith z církve mormonů, a kteří své mnohoženství odůvodňovali zjevným nařízením božím. Existovali další proroctví zakladatelé, kteří se na příkaz daný jim bohem rozvedli se svými postaršími manželkami, aby se oženili s mladou ženou, jako např. San Myng Mun z Církve sjednocení nebo David Berg, zakladatel Děti božích. Bez problémů však nebyl vždy ani vztah zakladatele k náboženství k druhému pohlaví, jako je tomu třeba v případě třikrát provdané Mary Baker-Eddyové z Christian Science, nebo u Nao Deguchi, zakladatelky Omotokjó, kterou i s jedenácti dětmi opustil manžel alkoholik.

Nábožensky založený člověk mužského nebo ženského pohlaví přenáší sexuální diferencovaný ráz živých bytostí tohoto světa také do světa transcendentního, např. do světa božstev, jež si představuje jako *bohy* nebo *bohyně*, kteří mezi sebou mají heterosexuální nebo homosexuální vztahy, plodí spolu „božské“ děti, nebo se jako bozi též pohlavně stýkají se smrtelnými lidmi a tak přivádějí do tohoto světa „boholidské“ děti. Ty si pak jako pozemští králové a císařové legitimují své mocenské nároky, jako kupříkladu egyptský faraon. Znamé příklady božského erotického kouzla nabízí hinduistický bůh Kršna s více než 16 000 manželkami, řecký otec bohů Zeus se svými četnými manželstvími, cizoložstvími a milostnými pletkami nebo také první taneční striptýz šintoistické bohyně Ama-no-uzume před bohy v nebi. Toto nebe může být ovládáno božstvy mužskými nebo ženskými. První případ najdeme u Slovanů, druhý u ostrovních Keltů.

Ale též monoteistická náboženství – judaismus, křesťanství a islám – pojmají své jediné božstvo jako duchovní, nikoli lidskou bytost a charakterizují toto „pohlavně neutrální“ božstvo téměř výhradně jazykovými tvary v mužském rodě, jako např. „bůh“, „pán“, „otec“, nikoliv už jako „matka“. V křesťanství je tento jediný bůh navíc zpodobňován ve třech osobách jako otec, syn a duch svatý, a téměř vždy v mužském zobrazení.

Ve většině náboženství se jako mužské nebo ženské chápou a nahlízejí nejen obrazy bohů, ale sexuálně utvářený je rovněž *náboženský obraz člověka* i představa o jeho vykoupení, a podle toho bývají muži a ženy i rozdílně oceňováni, např. v konfucianismu a paulinském křesťanství jsou ženy podřízeny mužům. V extrémním případě dosahují lidé spásy pouze jako muži, jako ženy nanejvýš jen cestou znovuzrození ženy jako dítěte mužského pohlaví. Tak např. stupně buddhovství může dosáhnout jedině muž, ale nikdy žena. Buddhickými a džinistickými mnichy, stejně jako hinduistickými poustevníky bývají ženy (apriorně „špatné“) dokonce považovány za „svůdkyně“ (apriorně „dobrých“) mužů a mnichů. V islámu mají ženy kvůli svému svůdnému kouzlu povinnost se zahaloovat. Naproti tomu v novém náboženství Děti božích dívky a ženy vystupují jako erotické volavky, aby svým flirtováním „ulovily“ muže a získaly je za budoucí členy své náboženské obce.

Téměř každé náboženské společenství má určitá kritéria týkající se sexuálního života a z toho důvodu ukládá svým přívržencům příslušné normy chování, které jsou nařízeny a potvrzeny nejvyšší božskou autoritou. Týkají se mimo jiné man-

želství a cizoložství, rozvodu a bezženství, antikoncepce a potratu, heterosexuality a homosexuality. Tak třeba bůh slunce Šamaš předává babylónskému vládci Chamurabimu zákoník, který kromě jiného obsahuje rovněž příkazy a zákazy postihující pohlavní život lidí. Rovněž zoroastrovsko-párský nejvyšší bůh Ahura Mazda vynáší prostřednictvím svého proroka Zarathuštry příkazy a zákazy ohledně sexuálního chování. Zvláště pak je zde třeba jmenovat 28 sexuálních příkazů a 66 zákazů židovského „Hospodina“ Jahveho.

Projevy normálního sexuálního života, jakými jsou např. poluce a menstruace, pohlavní styk a porod, bývají v mnoha náboženských společenstvích, jako třeba v zoroastrovsko-párském, izraelitsko-židovském náboženství a islámu, pokládány za nečisté a postižení musí projít nejdříve rituální očistou, než se smí opět sejit s ostatními „čistými“ bližními. Úplné doznání „hříchů“ a přečinů proti sexuálnímu tabu a předpisům musel „hříšník“ učinit nejen ve starém Egyptě, ale musí je učinit i buddhističtí mniši a mnišky a stejně tak i příslušníci římskokatolické církve i dnes.

Tato kniha dále informuje o *sexuálních rituálech*, jakými jsou např. oslava pohlavní zralosti, obřezání pohlavních orgánů u jinochů a dívek, křesťanský křest jako proces „znovuzrození“, rituální soulož v tantrickém hinduismu, sňatek a příkaz k plození, jako např. v konfucianismu, nebo ritualizovaný pohlavní styk za účelem prodloužení života v lidovém taoismu, sňatek vdov či jejich upalování, ba dokonce i pohřbívání mrtvol do „mateřského lůna“ hrobu v zemi s cílem znovuzrození k novému životu, jak to bylo běžné v náboženstvích prehistorických rodových společností a jak se vyskytuje ještě dnes u několika společností kmenových. Sexuální charakter vykazuje rovněž mnoho svátků a slavností se sakrálními tanci, jako např. jeřábí tance dívek nebo falické tance mužů v kmenových náboženstvích či erotické chrámové tance v hinduismu.

S kulturněhistorickým vývojem a s přechodem od hospodářského stupně pěstitelů obilí k plužnímu zemědělství získal muž hospodářský význam a stal se rovnoprávným partnerem ženy pěstitelky, která až dosud zaujímala přednostní postavení. Z mužů se postupně stávali pastýři a chovatelé dobytka, a úloha ženy pak poklesla na okrajovou funkci. Zde má svůj počátek nadvláda muže nejen v hospodářství a ve společnosti, ale také v náboženství. Od této doby dominuje téměř ve všech náboženstvích světa muž nad ženou, nejen jako zakladatel náboženství a nejen svým postavením před bohy a náboženskými stoupenci a svou rolí v sexuální etice a v kultech, ale také svým postavením vůči *kultovním a náboženským služebníkům*. Tak muži působili a působí ve vedoucích a rozhodujících religiózních úřadech jako guru, kněží nebo mullahové, např. v hinduismu a sikhismu, v pársismu a judaismu, v římskokatolickém a ortodoxním křesťanství, v islámu, bahá'ismu a mormonismu.

Teprve od doby druhé světové války (1939-1945) je možno v tomto dominantním postavení mužů u několika náboženských společenství pozorovat změnu s ohledem na zrovnoprávnění obou pohlaví, mužů a žen, takže v až dosud čistě „mužských náboženstvích“ jsou do vedoucích úřadů kromě mužů připouštěny

také ženy. A tak jsou ženy například v judaismu ordinovány na rabínky nebo v evangelickém či anglikánském křesťanství vysvěcovány na farářky a pastorky, respektive jáhenky a kněžky a v poslední době se dokonce volí, respektive ordinují i na biskupky.

Ve výtvarném umění poznamenaly sexuální fenomény nejen plastiky, jakými jsou třeba rituálně používané idoly plodnosti starověkých zemědělců, ale v základních rysech určovaly i styl staveb: tak např. katakombové hroby byly zamýšleny jako „mateřské lůno“, ve kterém se uskuteční znovuzrození mrtvých, „ženské obětní lože“ v bráhmánismu jako místo pro konání oběti, „prostor lůna“ jako ústřední místo hinduistického chrámu a „prostor s devíti děrami“ se používal v zoroastrovském rituálu očisty.

Separace obou pohlaví vedla u několika kmenových náboženství ke stavbě „domů mužů“ pro mužské svazy a „menstruačních chýší“ pro menstrující dívky a ženy. Degradující oddělení pohlaví se projevilo rovněž v „ženské předsíni“ izraelitsko-židovského chrámu a projevuje se u ortodoxních Židů dodnes vyloučením žen z hlavního prostoru synagogy, stejně jako muslimských žen z hlavního prostoru mešity.

Sexistické formy jazyka, to znamená rozdílné hodnocení mužského a ženského pohlaví u božstev a lidí, existují v mnohých náboženstvích. Sexistické je jazykové uspořádání např. v buddhismu, jehož hlavní učení je formulováno na základě sexuálních představ. Většina – ne všechna – slov pro klíčové pojmy negativního stavu, ze kterého je třeba se vykoupit, a jehož příčinami, jakožto základní zlo, jsou např. „žízeň“ a „nevědomost“, je v jazyce páli ženského rodu, stejně jako slova označující „narození“ a „znovuzrození“. Naproti tomu klíčová slova označující pomoc na cestě z tohoto negativního stavu jsou mužského rodu, jako např.: „Buddha“, „Zákon“ a „Řád“.

Vnesou-li religionistickohistorické vývody této faktografické knihy o problematickém vztahu náboženství a sexuality jasno nejen do minulosti, ale podaří-li se navíc uvést do učení a praxe současných i budoucích náboženských společenství mužské i ženské pohlaví ve všech dovolávaných oblastech obrazu boha a člověka jako rovnocenné, bude to svědectvím toho, že práce historika může být nejen pozitivním přínosem pro přítomnost a budoucnost, ale i jejich korekci.

Dortmund, v březnu 1993

JUDAISMUS

Z hlediska náboženských dějin představuje judaismus, který začíná s koncem judské říše (587 př. n. l.) na počátku babylónského vyhnanství, druhou vývojovou fázi izraelitsko-židovských dějin, ubírající se v tradicích první etapy.¹

Izraelitské náboženské společenství odvolávající se na Mojžiše (kolem 1 250 př. n. l.) je náboženství hebrejských kmenů, které nebyly etnicky ani nábožensky jednotné. Jádrem společenství byly jákobovské kmeny, personifikované 12 syny praotce kmene Jákoba. Jméno Izrael získal Jákob po vítězném zápase s Bohem (Jisráel = „Bůh bojuje, Bůh vládne“). Podle tradice je stěžejní postava tohoto náboženství, Mojžiš, také autorem pěti „Knih Mojžišových“, Pentateuchu. Z filologicko-historického hlediska však jsou tyto knihy výsledkem sloučení především čtyř pramenů z různých dob. Dva starší spisy tvoří narativní díla tzv. „Jahvisty“ (9./8. stol. př. n. l.) a tzv. „Elohisty“ (po r. 900 př. n. l.), v nichž se pro označení Boha používá buď jména Jahve či Elohim. Třetím pramenem je zákoník „Deuteronomium“, vzniklý kolem poloviny 7. století př. n. l., a čtvrtým „Kněžský kodex“, ze kterého se dnes skládá třetí kniha „Leviticus“ a z něhož jsou podstatné části vloženy také do první knihy „Genesis“, druhé knihy „Exodus“ a čtvrté knihy „Numeri“. „Kněžský kodex“, pocházející z doby babylónského vyhnanství (586–538 př. n. l.), se pokouší odvozovat zákonný a především kultovní řád (dodatečně) od Mojžiše.

Náboženské písemnictví dnešních Židů nezahrnuje pouze biblickou literaturu (asi 1000 př. n. l. – 100 n. l.), ale také literaturu talmudicko-midrašistickou (do r. 800 n. l.) a rabínskou (do 1 800 n. l.). K poslední náležeji mimo jiné kabalistické a chasidské spisy.

V dnešní době žije zhruba 17,6 miliónů Židů, kteří tvoří pouze 0,3% světového obyvatelstva. Judaismus je v současné době rozšířený ve 125 zemích, jako náboženství většiny pouze v Izraeli, ve všech ostatních zemích jako náboženství menšiny. Americký judaismus se 6,8 milióny stoupenců se dělí na tři oficiální směry: 1/ ortodoxní judaismus, který je sjednocen v Agudat-Jisra'el („Sjednocení Izraele“) a vyznačuje se věrností talmudickému učení i tradičním formám života. Usiluje o prosazení religiózních tradic i do politického života. 2/ Libe-

rálně-reformovaný judaismus, sjednocený pod názvem „World Union for Progressive Judaism“, odmítá tradiční zákony a ceremoniály. 3/ Konzervativní judaismus, stojící mezi ortodoxním a reformovaným judaismem, je zastoupen „United Synagogue of America“.

**„Hospodin“ Jahve,
jeho manželský svazek s nevěstou Izraelem
a její cizoložství**

Pramen tzv. *Jahvisty* používá až ke knize Exodus² pro Boha název Jahve („Jsem, který jsem“) jako vlastní jméno věčného a jediného Boha, který sídlí na nebesích a který stvořil klenbu nebeskou (šamajin) jakož i zemi (erec). Je Hospodinem (svatých) dějin svého lidu Izraele, osvobodil ho z egyptského otroctví, vedl jej čtyřicet let trvající cestou pouště, zjevil se mu na hoře Sinaj a uzavřel s ním smlouvu (brit). Jako vůdce izraelské domobrany ve svaté válce má přívěsk *Jahve Cva'ot* („Jahve vojsk“).

Vlastní jméno Jahve (JHVH), psané jako tetragram („čtyři znaky“), se z úcty sice nevyslovuje, je ale trvalou součástí četných, většinou mužských jmen králů a proroků, mimo jiné pěti králů severní judské říše – jako např. Abijáš („Jahve je otec“), ale také královny Atalji („Jahve je vznešený“) a dvou královen jižní říše Izrael. Podle Jahveho je nazváno rovněž osm proroků z Písma, kupříkladu prorokové severní izraelské říše Ozeáš („Jahve zachrání“) a Ámos („Jahve tě při-

PÁN Jahve (tetragram, vlevo nahoře) povolává Mojžíše. Matthäus Merian, mědirytina, 1630.

nesl“) a z jižní říše Judska mimo jiné Izajáš („Jahve je záchrana“), Jeremjáš („Jahve povyšuje“) a Abdijáš („sluha Jahveho“). Jahve povolává velké a malé proroky Písma (návi) a posílá je jako posly ke svému lidu. V nejstarším řeckém překladu Starého zákona Septuagintě je hebrejské vlastní jméno Jahve přeloženo jako Kýrios („Pán“).

V podání Jahvisty Bůh, který Abramovi přislíbil zemi a potomstvo, o sobě říká: „Já jsem Hospodin (Jahve), já jsem tě vyvedl z Kaldejského Ur, abych ti dal do vlastnictví tuto zemi“.³

A podle čtvrté knihy Mojžíšovy Numeri formuluje Bůh sám kněžské požehnání, které má být vysloveno nad syny Izraele:

*„Ať Hospodin (Jahve) ti žehná
a chrání tě,
ať Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář
a je ti milostiv,
ať Hospodin obrátí k tobě svou tvář
a obdaří tě pokojem.“⁴*

Vlastní jméno Jahve se objevuje ve všech třech částech Starého zákona, vedle Mojžíšova zákona také u proroků a ve Spisech. Podle proroka Izajáše formuluje Bůh svou jedinečnost slovy: „Já jsem Hospodin (Jahve) a jiného už není, mimo mne žádného Boha (Elohim) není.“⁵ A žalmista se modlí: „Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek“⁶ a současně vyznává „Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí.“⁷

Pramen tzv. *Elohisty* používá až ke knize Exodus⁸ pro Boha jméno Elohim („Mocní“) v množném čísle. Jednotné číslo zní El („silný, vůdce, velitel“). Toto rodové jméno pro „Boha“ se později stalo vlastním jménem Boha patriarchů Abrahama, Izáka a Jákoba, jimž se El zjevoval nejrozličnějším způsobem, mimo jiné v noci ve snu, a dal jim své zaslíbení. Tento El, případně Elohim používal při tom často jako posla anděla (mala'ák). El první povolal proroky Elijáha („Jahve je /Bůh/ El“) a Elišu („/Bůh/ El pomohl“), kteří svými jmény ohlašovali spásu nebo neštěstí.

Jméno El je většinou doplněno přívěskem, jako například El'Eljón („El Vznešený“), El Šadaj („El Mocný“), El Olam („El Věčný“), El Bet'el („El z Betelu“).

Jméno El je rovněž trvalou součástí několika převážně mužských osobních jmen, především proroků a soudců Samuela („Jméno El“), proroka Elišy („El pomohl“) a proroků z babylónského vyhnanství, jako Ezechiela („El ať posílí“) a Daniela („El je soudce“). Ten v knize proroctví zmiňuje také anděle Gavriela („Muž Elův“) a Michaela („Kdo je jako El“).

Plurál Elohim vyjadřuje nejen souhrn Božské moci a síly v jednom jediném Bohu. Hebrejské rodové jméno El případně Elohim, připojené při redakci Penta-teuchu k vlastnímu jménu Jahve, bylo v řecké Septuagintě obvykle překládáno řeckým rodovým slovem pro (mužského) boha „ho theós“.

Podle Elohisty Bůh, který se zjeví Mojžíšovi v hořícím keři a přikáže mu osvobodit Izrael z egyptského otroctví, pronese: „Já jsem Bůh (Elohim) tvého otce, Bůh Abrahamův, Bůh Izákův, a Bůh Jákobův.“⁹ Také pozdější spisy poukazují pro Boha toto rodové jméno. Tak zpráva o stvoření v Kněžském kodexu začíná slovy: „Na počátku stvořil Bůh (Elohim) nebe a zemi“.¹⁰ Rovněž žalmista začíná svůj nárek otázkou: „Bože (El) můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“¹¹

Po redakčním sjednocení obou pramenných spisů Jahvisty a Elohisty byla obě jména Jahve a Elohim postavena na stejnou úroveň nebo také spolu zaměňována. Toto se děje jak v Pentateuchu, tak i u proroků a v ostatních biblických spisech.

Tak např. v první knize Mojžíšově začíná druhá (jahvistická) zpráva o stvoření slovy: „... Hospodin Bůh (Jahve Elohim) učinil zemi a nebe“.¹² A (elohistické) vyhlášení „Deseti přikázání“ v druhé knize Mojžíšově zní:

„Bůh (Elohim) vyhlásil všechna tato přikázání: „Já jsem Hospodin (Jahve), tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného Boha (elohim) mimo mne. Nezobrazíš si Boha zpodobněním něčeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh (Jahve Elohim), Bůh (El) žárlivě milující... Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha (Jahve Elohim)... Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý... Ale sedmý den je den odpočinku Hospodina, tvého Boha.“¹³

K uctívání jediného Boha je Izrael vyzván i v Deuteronomiu: „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh (Jahve El), Hospodin (Jahve) jediný. Budeš milovat Hospodina, svého Boha (Jahve El), celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou.“¹⁴

Také pozdější pojetí příběhu Kněžského kodexu, podle kterého Elohim zjevil Mojžíšovi své jméno Jahve, spojuje a ztotožňuje obě Boží jména následujícími slovy: „Bůh (Elohim) promluvil k Mojžíšovi a ujistil ho: „Já jsem Hospodin (Jahve). Ukázal jsem se Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi jako Bůh všemohoucí (El-Šada); ale své jméno Hospodin (Jahve) jsem jim nedal poznat“.¹⁵

V knihách Proroků a v knihách Královských je při spojení obou jmen Jahve a El toto ztotožnění většinou blížeji označeno jako „El Izraele“. Tak vyznává král Šalomoun slavnostně: „Hospodine (Jahve), Bože (El) Izraele, není Boha (Elohim) tobě podobného nahoře na nebi ani dole na zemi...“¹⁶

V jedno slovo spojená Boží jména Jahve a El jsou rovněž trvalou součástí vlastních jmen dvou proroků, Elijáše („Můj El je Jahve“), proroka severní říše Izraele, a jeruzalémského proroka Jóela („Jahve je El“).

Rodové jméno El („Bůh“), připojené ke slovu Jahve, je mužského rodu a označuje Boha Izraele jako mužské božstvo. Vedle tohoto označení má však Jahve ještě mnoho jiných mužských přívěsk.

Tak v Mojžíšově písni o Hospodinově vítězství stojí: „Hospodin (Jahve) je bojovný rek“ a píseň končí vyznáním: „Hospodin kraluje navěky a navždy“.¹⁷

Označení Jahveho a Ela jako krále se objevuje především u proroků a v žalmech. Dalším pojmenováním pro izraelského Boha je slovo označující mužskou činnost, pastýř, a vyskytuje se v žalmech: „Hospodin (Jahve) je můj pastýř, nebudu mít nedostatek“.¹⁸ Na jiném místě prosí žalmista: „Naslouchej, pastýři Izraele, ty, jenž Josefa jak ovce vodiš... Bože (Elohim), obnov nás... Hospodine, Bože zástupů (Jahve, El Cva'ot)...“¹⁹

Dalším mužským označením Boha je „Pán“ (Ba'al, případně Adon). Jako „pán“ se označuje sám Jahve, když nazývá:

„Třikrát v roce se ukáže každý, kdo je mužského pohlaví, před Pánem Hospodinem (Jahve).“²⁰

Obzvláště mužně působí obraz izraelského Boha jako symbol otce, který zplodil své děti. Už Deuteronomium nabízí v „Mojžíšově písni“, velebící jedinečnou sílu jediného a pravého Boha Izraele, tuto metaforu:

„Naslouchejte, nebesa, budu mluvit, poslouvej, země, řeči mých úst...“

Takto odplácíte Hospodinu (Jahve), lidé bláznivý a nemoudrý?

Cožpak není on tvůj Otec? Vždyť mu patříš. On tě učinil a zpevnil. ...

Opomněl jsi Skálu, která tě zplodila, zapomněls na Boha (El), který tě v bolestech zrodil.

Hospodin (Jahve) to viděl. Odvrhl je, uražen skutky svých synů a dcer.“²¹

Na tuto představu Boha jako otce Izraele později opětovně navázali proroci i autoři dalších biblických spisů a obměnili ji. Podle proroka Jeremjáše říká sám Jahve: „Budu Izraeli otcem, Efrajim bude můj prvorozený“.²²

Bůh je však nejen otcem Izraele, ale svým způsobem také otcem izraelského krále. Tak slibuje Jahve Davidovi a jeho království: „...a já upevním jeho královský trůn navěky. Já mu budu Otcem a on mi bude synem“.²³ A u příležitosti intronizace krále byla tato myšlenka vztahu otec-syn převedena do podoby žalmu, když se ve 2. žalmu říká: „Přednesu Hospodinovo rozhodnutí. On mi řekl: „Ty jsi můj syn, já jsem tě dnes zplodil“.“²⁴

Jazykové tvary jako otec, syn a plození, převzaté z oblasti lidské sexuality, jsou ještě víc vystupňovány u proroků, kteří spojení mezi Bohem Jahve a jeho národem Izraelem srovnávají s manželským svazkem dvou partnerů různého pohlaví, přičemž role nevěsty a manželky je přidělena izraelskému lidu a úloha ženicha a manžela Jahvem. Tak zvěstuje Izajáš opětovné přijetí Izraele Bohem: „Plesej, neplodná, která jsi nerodila, zvučně plesej a výsej, která ses v bolestech nespíjela... Tvým manželem je přece ten, jenž tě učinil, jeho jméno je Hospodin zástupů (=Jahve Cva'ot), tvým vykupitelem je Svatý Izraele; nazývá se Bohem (El) celé země.“²⁵

Z tohoto podobenství svatby a manželství se dál odvíjí představa nevěry, dokonce cizoložství, jehož se dopustil Izrael svým odklonem od víry ve svého Boha. O takovémto cizoložství hovoří naléhavě proroci Jeremjáš, Ezechiel a Ozeáš.

Tak Jahve v řeči k Jeremjášovi obviňuje lid Izraele a Judska z cizoložství a vyzývá jej ústy svých proroků k pokání:

„Hospodin mi (Jeremjášovi) za dnů krále Jošijáše řekl: ‚Viděl jsi, co provedla ta izraelská odpadlice? Chodila na kdejakou vysokou horu i pod kdejaký zelený strom a smilnila tam... Viděla ji její sestra, judská věrolomnice. Pro všechno cizoložství, jehož se ta izraelská odpadlice dopustila, jsem se rozhodl, že ji propustím, a dal jsem jí rozlukový list. Ale její sestra, judská věrolomnice, se nebála, šla a smilnila také. Svým lehkovážným smilstvem potřísnila zemi, cizoložila s kamenem i dřevem.‘“²⁶

Cizoložné jednání Judských a Jeruzalémských je Jahvemu důvodem k potrestání:

„Tvoji synové mě opustili a přísahají při tom, co není Bůh. Sytím je, a oni cizoloží, v domě nevěstky si zasazují smuteční zářezy. Jsou to bujni hřebci, hned jak vstanou, každý plane vášni k ženě svého bližního. Což je za to nemám ztrestat? je výrok Hospodinův.“²⁷

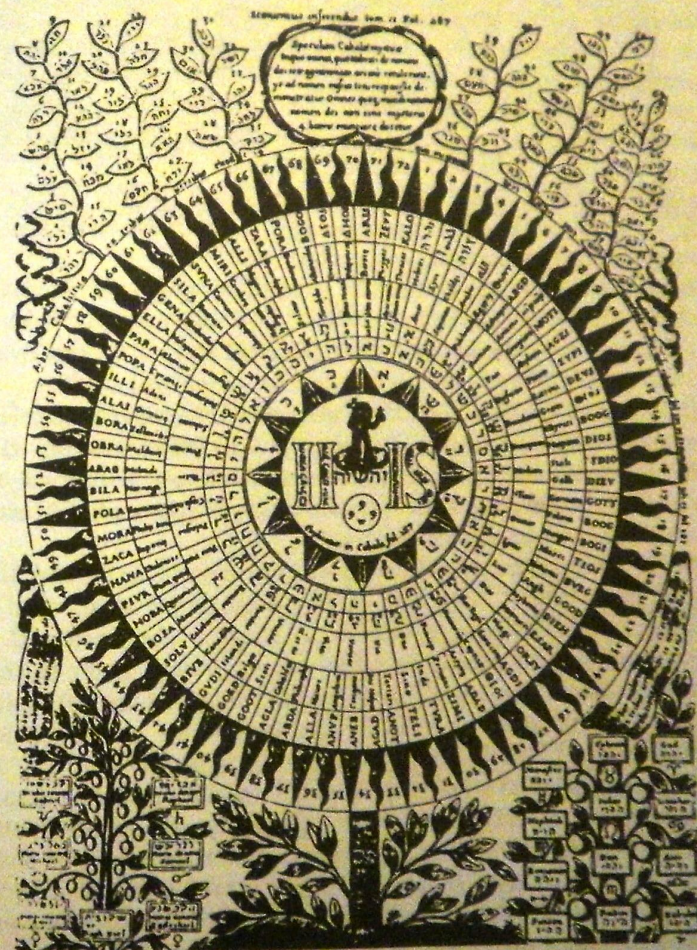
Rovněž podle proroka Ezechiela Jahve tvrdě odsuzuje Jeruzalém, svou manželku, která mu navzdory všem jeho důkazům lásky byla nevěrná.

„Dal jsem ti růst jako tomu, co raší na poli, vyrostla jsi a jsi velká. Rozvinula ses do plného pňavu, nádra dostala tvar, vyrostlo ti ochlupení, ale byla jsi docela nahá. Šel jsem kolem tebe, uviděl jsem tě, a hle, byl právě tvůj čas, čas milování. I rozprostřel jsem na tebe svůj plášť, přikryl jsem tvou nahotu. Pak jsem ti přísahal a vešel s tebou v smlouvu, je výrok Panovníka Hospodina (Adonaj Jahve), a stala ses mou... Ty jsi však spoléhala na svou krásu a zhanobila jsi své jméno smilstvím. Zahrnovala jsi svým smilstvím každého, kdo šel kolem, ať to byl kdo byl... Vzala jsi také své syny a dcery, které jsi mi porodila a jim jsi je obětovala za pokrm, jako by bylo tvého smilstva málo. Zabíjela jsi mé syny v obět' a jim jsi je vydávala tím, že jsi je prováděla ohněm... a tak jsi zohavila svou krásu. Své nohy jsi roztahovala pro každého, kdo šel kolem, a tak jsi množila své smilstvo. Smilnila jsi s Egyptány... Smilnila jsi také s Asyřany a neměla jsi nikdy dost. Smilnila jsi s nimi, a přece jsi neměla dost... Ale na rozdíl od nevěstky jsi nedbala o mzdu. Jako cizoložná manželka brala sis cizí místo svého muže. Všem nevěstkám se dává dar, tys však dávala dary všem svým milencům a odměňovala jsi je za to, že k tobě vcházeli z celého okolí a smilnili s tebou... Proto slyš, nevěstko, slovo Hospodinovo! Toto praví Panovník Hospodin (Adonaj Jahve): Protože byla rozhazována tvá měď a při tvém smilstvu byla odkrývána tvá nahota před tvými milenci, před všemi tvými hnusnými, ohavnými modlami... Proto hle, já shromáždím všechny tvé milence... Budu tě soudit podle právních ustanovení o cizoložnicích a vražednicích a vydám tě krveprolití v rozhořčení a žárlivosti.“²⁸

A v třiaadvacáté kapitole vypodobňuje Ezechiel Izrael a Judsko pod jmény Ohola a Oholiba jako dvě dcery jedné matky a jako dvě cizoložné manželky

Boha Jahveho. Ohola smilnila s Egyptány, „neboť v jejím mládí s ní ležali, obnažovali její panenské bradavky a vylévali na ni své smilství“.²⁹ A její sestra se oddávala smilnění ještě vášnivěji.

Tato symbolická slova o manželském, popřípadě cizoložném vztahu Izraele vůči Bohu ještě vystupňoval prorok Ozeáš, který nevěru předal ve svém soukromém životě. Na příkaz Jahveho se Ozeáš („Jahve zachráni“) oženil s nevěstkou Gomer, pravděpodobně jednou z četných sakrálních prostitutek v chrámu některého z božstev plodnosti. „Hospodin Ozeášovi řekl: Jdi, vezmi si nevěstku a ze smilstva měj děti. Země jen smilní a smilní, odvrací se od Hospodina.“³⁰ Nevěstka mu porodila tři děti, o nichž Ozeáš nemohl s jistotou říci, zda jsou jeho

72 (mužských) jmen Jahveho v obrazi slunečního květu. Kabbalistický diagram, 1652.

vlastní. Jména jim vybral sám Jahve. Prvorozený dostal jméno Jizreel („El syti“), dceru pojmenoval Lórcháma („Neomilostněná“) a nejmladšího syna Lóami („Nejste-lid-můj“).

Jména dětí byla výrazem Jahvova nesouhlasu s nevěrou Izraele. Když Ozeáš shledal, že ho žena i nadále podvádí, prodal ji do otroctví. Protože ji ale stále miloval, stal se sám otrokem její lásky. A tak ji nakonec vykoupil zpět z otroctví.

Jahve nehovoří jen o potrestání své nevěrné manželky Izraele. Protože miluje svůj lid, obnovuje smlouvu milosti. „V onen den, je výrok Hospodinův, budeš ke mně volat: ‚Můj muži‘, a nenazveš mě už: ‚Můj Ba'al‘ (Ba'al = Pán)... Zasnoubím si tě na věky, zasnoubím si tě spravedlností a právem, milosrdenstvím a slitováním. Zasnoubím si tě věrností a poznáš Hospodina“.³¹

Ve všech třech dílech Bible se vyskytují výrazně mužské jazykové tvary a metafory pro obraz biblického Boha, jako Bůh, Bojovník, Král, Pastýř, Hospodin, Otec, manžel. Dvě ženská podobnosti obrazu Boha vyskytující se u proroka Izajáše stojí ve srovnání s touto maskulinní převahou výrazně v pozadí. Na jednom místě se Jahve srovnává s matkou: „Což může zapomenout žena na své pachelátko, neslitovat se nad synem vlastního života? I kdyby některé zapoměly, já (Jahve) na tebe (Izraeli) nezapomenu.“³² A na jiném místě Jahve říká: „Jako když někoho utěšuje matka, tak vás budu těšit.“³³

První lidský pár: Adam a Eva

Podle *jahvistické zprávy o stvoření*³⁴ byla obě pohlaví stvořena po sobě, nejdříve muž a potom žena. Tak „vytvořil Hospodin Bůh (Jahve Elohim) člověka (Adama), prach ze země, a vdechl mu v chřtípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem“. Potom zřídil zahradu, postavil tam člověka a přikázal mu, aby nejedl ze stromu poznání dobrého a zlého.

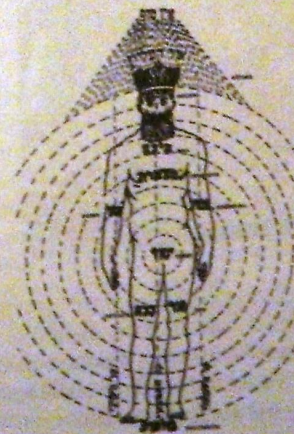
Teprve po tomto zákazu pravil Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou“. Nato Jahve Elohim Adama tvrdě uspal, vyňal jedno z jeho žeber, prázdné místo vyplnil masem, a „utvořil z žeber, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu“. Tu Adam zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou (iša) se nazývá, vždyť z muže (iš) vzata jest. Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.“ Oba dva byli nazi, člověk i jeho žena, ale nestyděli se.“

Podle zprávy o stvoření v Kněžském kodexu³⁵ byla obě pohlaví, muž a žena, stvořena současně. „I řekl Bůh (Elohim): ‚Učiníme člověka (Adama), aby byl našim obrazem podle naší podoby...‘ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: ‚Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe‘.“

První lidský pár: Jahve stvořil Evu z boku spícího Adama (= člověk z hlíny). Ze zvířecího světa jsou rovněž v párech zastoupeni mj. medvědi, jeleni a daňci. Jost Amman, mědirytina, 1583.

Reakce člověka (podle Jahvisty) na zákaz jíst ze „stromu poznání“ uprostřed rajske zahrady, který vynesl Bůh, je vyličeána v následujícím příběhu.³⁶ Podle něj přemluvil listivý had ženu, aby božího příkazu nedbala, neboť sám Bůh ví, že pokud „z něho pojíte, otevrou se vám oči a budete jako Bůh (elohim) znát dobré i zlé.“ Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědounost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči; poznali, že jsou nazi.“ Boží potrestání lidí následovalo rychle. Tak pro ženu vynesl Bůh trest: „Velice roz-

Kabalistický strom života, vytvořený z deseti sefirot, spojujících nebe a zemi. Znácorňuje rovněž strukturu těla Adama Kadmona („Pračlověka“). Každému jeho údru odpovídá jedna z deseti sfér. Nejspodnější (10.) sefira „Malkhut“ („Království“) symbolizuje ženu, matku a dceru a vyjadřuje polaritu vztahu k (9.) sefíře „Yesod“ („Základ“), mužskému pohlavnímu orgánu.

mnohým tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“ A protože člověk (Adam) uposlechl hlasu své ženy a jedl ze stromu, odsoudil ho Elohim na jedné straně k obdělávání půdy: „Kvůli tobě necht' je země prokleta: po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží, a budeš jíst polní byliny... dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat,“ na druhé straně k nomádství: „V potu své tváře budeš jíst chléb (hledat)... Prach jsi, a v prach se navrátiš.“

Teprve po tomto vynesení božského trestu pojmenoval člověk (= muž) první ženu: „Člověk svou ženu pojmenoval Eva (to je Živa), protože se stala matkou všech živých.“

Jahvistický příběh o pádu prvního lidského páru byl později v Talmudu a kabale rozšířen a glosován eroticko-mystickým způsobem, zvláště když v biblickém příběhu je použita řada sexuálních symbolů: had jako falický symbol, slovo „poznat“ jako opis pro souložení, nahota a neexistence studu před pádem a stud z nahoty po něm, porodní bolesti jako trest pro ženu ad.

Obráz ženy v biblické a také rabínské literatuře byl vykreslen a formulován muži. A navíc pochází z antické, patrilineární určované společnosti. Z tohoto důvodu se celá řada žen – vedle Evy – objevuje v Bibli nejen jako svědkyně mužů, ale také jako svědkyně k modloslužebnictví. Tak Jahvista popisuje, jak v době před potopou synové Elohimů propadli půvabům lidských dcer: „když vcházel synové božští (Elohimů) k dcerám lidským a ty jim rodily, (a tak) vznikaly na zemi zrůdy.“³⁷ Tehdy Jahve litoval, že učinil člověka na zemi.

Samsonova mužná síla ochabla, když mu „svůdkyně“ Dalila odřízla vlasy. Hans Burgkmair, dřevoryt.

Také žena Egypťana Potifara je podle Jahvisy³⁸ typem svědkyně a příkladem ženské iniciativy v sexuálním vztahu. Jako manželka vysokého úředníka na egyptském dvoře a pána izraelského otroka Josefa se pokusila Josefa svést. Když Josef jevtem svodčím odolal a odmítl ji, zmínila taktiku a obžalovala ho z pokusu o zánulné smilstvo, za který byl uvězen do vězení.

Potifarova žena se pokouší zatáhnout Josefa na manželské lože a svést ho k cizoložství. Mědirytina od „GL“, 1685.

Také příběh Dalily („svůdkyně“) a Samsona v knize Soudců³⁹ dokládá, jak v boji s pelištejskými muži nepřemožitelný hrdina nakonec pro svou osudnou lásku k Dalile podlehl ženské úskočnosti. Tento příběh je symbolem protikladu mužské síly a ženské zálučnosti.

V knize Přísloví je uvedena celá řada sentencí vykreslujících pozitivní i negativní obraz ženy. Je zde např. řeč o statečné a také moudré ženě (v domácnosti), ale také o svárivé ženě, o ženě sice krásné, ale bez rozumu. Oslavu statečné ženy v domácnosti zakončuje kniha Přísloví chválou ve formě akrostichu⁴⁰ (tj. počáteční písmena jednotlivých veršů sledují pořadí písmen v hebrejské abecedě); dodnes se zpívá v židovských domácnostech na počátku šabatu. Chvála začíná veršem „Ženu statečnou kdo nalezne?“ Akrostichu předchází číselná přísloví, která mají zároveň rysy přirovnání a hádanky. Jedno z nich zní:

„Tyto tři tyto věci mám za podivuhodné
a čtyři nemohu pochopit:
Cestu orla po nebi pověří,
cestu hada po skále,
cestu lodi v srdci moře,
a cestu muže při dívce.
Stejně je tomu s cestou cizoložné ženy:
poji, otevře si ústa a řekne:
„Nedopustila jsem se ničemosti.““⁴¹

K biblickým kniham náleží rovněž „Píseň písní“ („Píseň Salomounova“), sbírka milostných a svatebních písní, které umožňují alegorické výklady Boží lásky. Jsou to písně, jež si mezi sebou vyměňují ženach, chór a nevěsta.

(Ženich):

„Jak krásné jsou tvé nohy v opáncích,
kněžské dcero!
Křivky tvých boků jsou jako náhrdelníky,
dílo umělcových rukou.
Tvůj pupek je pěkně vykroučená mísa,
křídla nechtějí v ní vonné víno!
Tvé břicho je stoh pšeničný,
obruští líčením.
Dva prsy tvé jsou jak dva kolovráty,
dvojčátka gazelí...“

Postavou se podobáš palmě,
a svými prsy hrozím datli.
Řekl jsem: „Vystoupím na palmu,
abych se zmocnil plodů.“
Tvé prsy ať jsou hrozy réвовými,
dech tvého chřipí ať jablky voní,
patro tvých úst ať je jako nejlepší víno.
Jediné pro mého milého stéká,
plyne i ve spánku ze rtů...“

(Nevěsta):

„Já jsem svého milého,
on dýchá jen po mně.
Pojď, můj milý,
vyjdeme na pole,
přinocujeme v keřích henny.
Časně rána přijdeme do vinic,
pohlédneme, zda pučí vinná réva,
zda její květ se rozvíjí,
zda rozkvetly granátové stromy.
Tam tě zahrnu laskáním.“⁴²

Tato Píseň písní je plná potlačované erotiky mezi jinochem a dívkou, mužem a ženou, a používá čerpaných jednoznačných a zároveň zasířených přirovnání a metafor z říše rostlin a zvířat. Tak prsy jsou gazelími blíženci nebo hrozy vína, a vinice je celým tělem.

28 sexuálních příkazů a 66 sexuálních zákazů vynesených „Hospodinem“ Jahvem.

Podle staré tradice, sahající až do tatarské doby, se počet biblických příkazů a zákazů zjevných Mojžíšovi Jahvem udává číslem 613: 365 zákazů, stejně jako

počet dní v roce, a 248 příkazů, stejně jako počet orgánů lidského těla.⁴³ Z nich se podle soupisu sestaveného filosofem a učitelem zákonů Maimonidem (1135–1204) sexuálního života týká 28 příkazů a 66 zákazů.

Mišna rabinského židovstva stanoví:

„Ke všem příkázáním, podmíněným určitým časem, jsou muži zavázáni a ženy jich zproštěny a ke všem příkázáním nepodmíněným určitým časem jsou jak muži, tak i ženy zavázáni. Všechny zákazy ale, lhostejno zda podmíněné určitým časem nebo nepodmíněné určeným časem platí jak pro muže, tak i pro ženy.“⁴⁴

Poněvadž ženy nejsou zavázány dodržovat všechny příkazy Tóry, říká rabi Me'ir (150 n. l.): „Člověk (= muž) je povinen říkat denně tři následující požehnání:

„Že mne (Jahve) neučinil ne-židem.“

„Že mne (Jahve) neučinil ženou.“

„Že mne (Jahve) neučinil nevědoucím.“⁴⁵

Tento text, přednášený také každého dne při ranní modlitbě (šacharit), byl v reformované modlitební knize nahrazen děkovnou formulí, že Jahve je „stvořitel podle své vůle“.

Jahve vyhlásil pro pohlavní styk a manželství určitá nařízení, ve kterých je podrobně stanoveno, do jakého stupně příbuzenství jsou sexuální vztahy zakázány. Tak k Mojžíšovi pravil: „Nikdo se nepřiblíží k některé ze svých blízkých příbuzných, aby odkryl její nahotu. Já jsem Hospodin (Jahve).“⁴⁶

Podle Zákona svatosti kněžského spisu Leviticus jsou zakázány: soulož s vlastní matkou (331. zákaz) – „Neodkryješ nahotu své matky. Je to tvá matka, neodkryješ její nahotu“⁴⁷ – jakož i s jinou ženou svého otce, s nevlastní matkou (332. zákaz),⁴⁸ se sestrou (333. a 334. zákaz),⁴⁹ s vnučkou (335. a 336. zákaz),⁵⁰ s nevlastní sestrou (337. zákaz),⁵¹ otcovou nebo matčinou sestrou, tetou (338. a 339. zákaz),⁵² ženou otcova bratra, tetou (341. zákaz),⁵³ snachou (342. zákaz),⁵⁴ švagrovou (343. zákaz),⁵⁵ jakož i soulož s matkou a dcerou současně, pokud obě žijí, respektive s babičkou a vnučkou (344. zákaz).⁵⁶

Také dvojženství (bigamie) se dvěma sestrami spadá pod zákaz incestu (345. zákaz). „Nevezmeš si za ženu ani sestru své ženy, abys tu první soužil tím, že bys odkrýval její nahotu za jejího života.“⁵⁷

Zákon svatosti o dvě kapitoly dále tyto zákazy incestu opakuje a sankcionuje některé z nich dokonce trestem smrti. Tak za vztahy mezi synem a nevlastní matkou se ukládá prostý trest smrti: „Kdo by spal s ženou otce svého, odkryl nahotu svého otce. Oba musejí zemřít, jejich krev padne na ně.“ To samé platí pro vztahy mezi tchánem a snachou. „Kdyby někdo spal se svou snachou, oba musejí zemřít. Dopustili se zvrhlosti, jejich krev padne na ně.“⁵⁸

Trest smrti upálením hrozí za sexuální vztahy muže se dvěma ženami a muže s matkou a dcerou současně: „Kdyby někdo pojal ženu a zároveň její matku, spáchal mrzký čin. Budou upáleni, muž i ty ženy, aby nedocházelo mezi vámi k mrzkým činům.“⁵⁹

Trest smrti před shromážděnou obcí hrozí těm, kteří spolu obcovali jako bratr a sestra či nevlastní sestra: „Kdyby si někdo vzal svou sestru, dceru svého otce nebo své matky, aby spatřil její nahotu a ona spatřila jeho nahotu, je to potupa; budou vyobcováni před zraky synů svého lidu. Odkryl nahotu své sestry, ponese následky své nepravosti.“⁶⁰

Okamžitá smrt popravením platila také pro souložníky s tetou⁶¹ a se švagrovou,⁶² což je vyjádřeno opisem „zemřou bezdětní.“

Podle Deuteronomia už Mojžíš vyslovil kletbu nad tím, kdo se pohlavně stýká s nevlastní matkou, dcerou a tchyní: „Bud' proklet, kdo obcuje se ženou svého otce, neboť odkryl cíp pláště svého otce. A všechen lid řekne: Amen... Bud' proklet, kdo obcuje se svou sestrou, dcerou svého otce nebo své matky. A všechen lid řekne: Amen. Bud' proklet, kdo obcuje se svou tchyní. A všechen lid řekne: Amen.“⁶³

Bible nabízí v řadě příběhů příklady překročení *zákazu incestu*. Tak Jahvista předpokládá pohlavní styk mezi vlastními sourozenci na počátku lidských dějin, kdy např. Kain a Šet, synové Adama a Evy, zplodili potomky s vlastními sestrami.⁶⁴ Také Elohist se nepohoršuje nad manželstvím Abrahama se Sárrou, dcerou jeho otce, tudíž nevlastní sestrou z otcovy strany.⁶⁵ Podle Genesis si Ezau mohl bez výtky přibrat ke svým ženám za manželku Machalatu, dceru Abrahama syna Izmaela, svého nevlastního bratra.⁶⁶

Na rozdíl od těchto nezávadných pohlavních vztahů v rámci určitého stupně příbuzenství existují ale také příběhy o potrestaných proviněních. Tak např. Rúbena, syna patriarchy Jákoba, který souložil s vedlejší ženou svého otce Bilhou,⁶⁷ jeho otec na smrtelné posteli zbavil práva prvorozeného.⁶⁸

Amnón, nejstarší syn krále Davida, se zamiloval do své nevlastní matky Tamar a jednoho dne ji znásilnil. Jeho nevlastní bratr Abšalóm pomstil tento čin o dva roky později, když nechal krvesmilníka a násilníka Amnóna usmrtit při svátku stříhání ovce.⁶⁹

Smíšená manželství mezi Izraelity a příslušníky jiných národů byla vzhledem k nebezpečí možného odpadnutí od víry zakázána. Tak podle páté knihy Mojžíšovy sám Jahve varoval: „Nespřizníš se (Izraeli) s nimi (s Chetejci, Gergasejci, Emorejci, Kenaanci, Perizejci, Chivejci a Jebúsejci), svou dceru neprovdáš za syna někoho z nich ani jeho dceru nevezmeš pro svého syna. To by odvrátilo tvého syna ode mne, takže by sloužili cizím bohům (Elohim). Hospodin by proti vám vzplanul hněvem a rychle by tě vyhladil.“⁷⁰

A v 53. zákazu Jahve zapovídá Izraelitům smíšené manželství s neizraelity na věky. „Do Hospodinova shromáždění nevstoupí míšenec; ani jeho desáté pokolení.“⁷¹

Obavu z odpadnutí od víry vyslovil Jahve už podle Jahvisty: „Neuzavřeš smlouvu s obyvateli té země. Budou se svými bohy smilnit a svými bohům obětovat a tebe pozvou, abys jedl z jejich obětního hostie; a ty budeš brát z jejich dcer manželky pro své syny a jejich dcery budou se svými bohy smilnit a svádět tvé syny, aby smilnili s jejich bohy.“⁷²

Když navzdory Jahveho zákazu smíšených manželství mezi Izraelity přibývalo, vzal jednou právo do svých rukou kněz Pinchas a s ostěpem v ruce „vešel za izraelským mužem do ženské části stanu a probodl je oba, izraelského muže i tu ženu (Midjanku) až k jejím rodidlům. Tak byla mezi Izraelci pohroma zastavena.“⁷³ Tento příkladný čin kněze Pinchase, za který ho Jahve odměnil věčným kněžstvím, opěvuje žalmista.⁷⁴

Po skončení babylónského zajetí byly zákony o smíšených manželstvích pro Židy zpřísněny, protože biblické židovstvo se obávalo, že zachování jeho národa je ohroženo. Tak nechal kněz a reformátor Ezdráš, obnovitel pobabylonského kultového a náboženského života, zákonem ustavit zrušení smíšených manželství a ženy cizinky poslat pryč.⁷⁵

Rabínsko-talmudické manželské právo je pevně stanovené především ve třetím řádu „Ženy“ (Našim) Mišny s traktáty „Švagrové“ (Jevamot), „Listiny manželské“ (Ktubot), „Podezřelá z cizoložství“ (Sota), „Rozlukový list“ (Gitin) a „Zaslíbení“ (Kidušin).

Skutková podstata *cizoložství* byla pro muže a ženu dána nestatejně. Každý pohlavní styk zasnoubené nebo provdané ženy s jiným mužem, bez ohledu na to zda svobodným nebo ženatým, dělal ze ženy cizoložnici, protože porušila své vlastní manželství. Naproti tomu každý ženatý nebo zasnoubený či svobodný muž, který se spustil s manželkou nebo snoubenkou jiného muže, porušil manželství jen jemu. Když ženatý muž tělesně obcoval s neprovdanou nebo nezasnoubenou ženou (pannou nebo vdovou), nebylo tím jeho vlastní manželství dotčeno, nedopouštěl se tudíž žádného cizoložství. A toto „chození za cizími“ (ženami) nebylo žádným biblickým nebo talmudickým zákonným nařízením zakázáno ani nějak sankcionováno.

Dvě z (deseti) „Příkázání“ elohistického Dekalogu a Deuteronomia jsou formulována z hlediska sexuálního chování muže:

„Nesemilniš“.⁷⁶ „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“⁷⁷

V tomto posledním (266.) zákazu je žena pokládána za vlastnictví muže, které je zde – na rozdíl od Deuteronomia – zmíněno až po jeho domu, ale dříve než jeho ostatní majetek.

Také Zákon svatosti knihy Leviticus uvádí (347.) zákaz sexuálního styku s manželkou bližního: „Nebudeš obcovat se ženou svého bližního a neposkvrníš se s ní.“⁷⁸ A o dvě kapitoly dále je pro takové chování ohlášeno trest smrti: „Kdo se dopustí cizoložství s ženou někoho jiného, kdo cizoloží s ženou svého bližního, musí zemřít, cizoložník i cizoložnice.“⁷⁹

Trest smrti pro oba cizoložníky ukládalo již Deuteronomium. Tak pravil Jahve Mojžíšovi: „Když bude přistižen muž, že ležel s vdanou ženou, oba zemřou: muž, který ležel se ženou, i ta žena. Tak odstraníš zlo z Izraele.“⁸⁰

Také moudrá kniha Přísloví varuje ve třech kapitolách před cizoložstvím, naváděním k němu a před nablahými důsledky, jež má pro svedené.⁸¹

Kněžská kniha Numeri nařizuje už při pouhém podezření na cizoložství ze strany ženy – nikoli muže – postup (223., 104. a 105. zákaz), při kterém je podezřelá podrobena zkoušce tzv. prokletou vodou, již má být prokázána její vina nebo nevina.⁸²

Biblický příklad neústupného postoje k svodům cizoložství přinesl Jahvista v příběhu Josefa. Ten v domě egyptského Potifara odolal cizoložným návrhům jeho ženy a raději se dal vsadit do vězení.⁸³ Negativní příklad cizoložství poskytuje král David, který se dopustil cizoložství s Bat-šebou, ženou chetejského vojáka Urijase. Protože však učinil pokání, nemusel podle proroka Nátana zemřít.⁸⁴

Deuteronomium formuluje svá přikázání o sňatku (213. příkaz), o rozloučení manželství vystavením rozlukového listu (222. příkaz) a zákazu opětovného sňatku (356. zákaz) pouze a výlučně z hlediska manžela: „Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napiše jí rozlukový list... a (ta) se vdá za jiného muže (který ji také vykáže z domu nebo zemře)... Tu její první manžel, který ji vykázal, si ji znovu za ženu vzít nemůže, když byla poskvněna.“⁸⁵

Muž se nesměl rozvést jen v tom případě, když svoji ženu znásilnil ještě jako pannu – potom se s ní musel oženit a nesměl ji po celý svůj život propustit.⁸⁶

Na výše uvedeném přikázání z Deuteronomia ohledně zrušení manželství, jediném v hebrejské Bibli, je vybudováno pobiblické a rabínské rozvodové právo. Známý je zejména text Mišny týkající se sporu rabínských škol z doby Ježíše Nazaretského o výklad formulace „něco odporného“ z Deuteronomia:

„Šamajova škola říká, že muž se smí rozvést se svojí ženou jen tehdy, když na ní shledá něco hanebného, protože to znamená: ‚neboť shledal na ní něco odporného‘; škola Hilelova říká, když mu polévku sama přesolí, protože to znamená: ‚neboť shledal na ní něco odporného‘; rabi Akiva říká, když si najde jinou, krásnější než je ona, potom to znamená: ‚když nenalezla v jeho očích žádnou přízeň‘.“⁸⁷

Manželství je rozlučitelné z mužovy vůle, muž má právo svou manželku „zapudit“. Jedinou podmínkou je vystavení rozlukového listu, představujícího smluvní protějšek k listině o uzavření manželství (ktuba), podepsané pouze ženichem, nikoli nevěstou.

Zatímco muž se může nechat rozvést se svou ženou i proti její vůli, je rozvod pro ženu možný jedině se souhlasem jejího muže. Zdráhá-li se muž vystavit jí rozlukový list, stává se žena agunou, tj. ženou, která se nemůže znovu provdat, protože její muž je buď nezvěstný, nebo se nerozvedl.

V ortodoxním judaismu nemůže být aguna, jejíž muž se zdráhá vystavit rozlukový list, rozvedena. V konzervativním judaismu muž obvykle ženu již před rozvodem ujistí, že pokud jí nevystaví rozlukový list, bude manželství rozvedeno šest měsíců po civilněprávním rozvodu. Reformní judaismus v USA uznává civilní rozvod okamžitě a ve vší úplnosti.

Deuteronomium v 39. a 40. zákazu zapovídá také výměnu šatů (*transvestitus*) mezi mužem a ženou: „Žena na sebe nevezme, co patří muži, a muž neobleče, co nosí žena. Hospodin, tvůj Bůh, má v ohavnosti každého, kdo to činí.“⁸⁸

Zákon svatosti knihy Leviticus zakazuje homosexuální pohlavní styk mezi muži. Tak (350.) zákaz zní: „Nebudeš obcovat s mužem jako s ženou. Je to ohavnost.“⁸⁹ A o dvě kapitoly dále je homosexuální styk počítán za zločin zasluhující si smrt: „Kdyby muž spal s mužem jako s ženou, oba se dopustili ohavnosti: musejí zemřít, jejich krev padni na ně.“⁹⁰

Jahvistický příběh o sodomských mužích, kteří chtěli přinutit dva Lotovy hosty proti jejich vůli k homosexuálnímu styku, je drastickým biblickým příkladem homosexuálního styku mezi muži, jehož potrestání se ujal sám Jahve.⁹¹ Když byli dva Jahvovi poslové (mal'achim) hosty v Lotově domě v Sodomě, „mužové toho města, muži sodomští, lid ze všech koutů, mladí i staří, obklíčili dům. Volali na Lota a řekli mu: ‚Kde máš ty muže, kteří k tobě této noci noci přišli? Vyveď nám je, abychom je poznali (= souložili s nimi)‘.“ „Tu předstoupil před ně Lot, nabídl jim náhradou své dcery a řekl: ‚Bratři moji, nedělejte prosím nic zlého. Hleďte, mám dvě dcery, které muže nepoznaly. Jsem ochoten vám je vyvést a dělejte si s nimi, co se vám zlíbí. Jenom nic nedělejte těmto mužům.“⁹¹ Dotírající muži sodomští nemohli svůj úmysl dokonat ani násilím, oba mocní poslové Jahveho je ranili slepotou. A následujícího dne Jahve celé město i s jeho obyvateli zcela zničil sírou a ohněm.

Také kniha Soudců uvádí podobný příběh,⁹² podle něhož muži z Gibeje, „muži ničemníci“ z kmene Benjaminů, vyzvali pána domu, který měl u sebe hosta: „Vyveď muže, který vešel do tvého domu, ať ho poznáme.“ A pán domu jim odpověděl: „Ne tak, moji bratři! Nedopustíte se přece něčeho tak zlého! Vždyť tento muž vešel do mého domu. Nesmíte spáchat takovou hanebnost!“ Stejně jako Lot, i on nabídl dotírajícím mužům náhradu: „Tady je má dcerka, panna, a jeho (=hosta) ženina. Hned je vyvedu. Můžete je zneužít a nakládat s nimi, jak se vám zlíbí, ale vůči tomuto muži nesmíte spáchat takovou hanebnost“. Ničemníci se spokojili s vedlejší ženou jako s náhradou. „Obcovali s ní a zneužívali celou noc až do rána.“

Toto mnohanásobné znásilnění mělo za následek úplnou vyčerpanost ženy a nakonec její smrt. O trestu pro ničemníky z Gibeje, který by byl srovnatelný s Jahvovým potrestáním Sodomských, se dále nevypráví. Pouze ostatní kmény vedly z tohoto důvodu proti Benjaminům válku.

Zatímco v Bibli je homosexuální pohlavní styk zakázán, diskutuje se v současné době v amerických židovských časopisech o tom, zda homosexuálové mohou převzít synagogální úřady nebo uzavřít sňatek podle židovského rituálu před rabinem. V New Yorku již existuje synagoga pro židovské homosexuály.

Elohická kniha smlouvy zakazovala pod trestem smrti *souložit lidem se zvířaty*. „Kdokoli by obcovoval s dobytčetem, musí zemřít.“⁹³ I Deuteronomium toto sexuální chování zavrhuje: „Buď proklet, kdo obcuje s nějakým zvířetem. A všechen lid řekne: Amen.“⁹⁴ Také Zákon svatosti knihy Leviticus se o souloži lidí se zví-

řaty dvakrát zmiňuje. Podle (351. a 352.) zákazu platí, že: „Nebudeš obcovat s žádným dobytčetem a neznečištiš se s ním. Ani žena se nepostaví před dobytče, aby se s ním pářila. Je to zvrhlost.“⁹⁵ A na jiném místě říká Jahve Mojžíšovi: „Kdyby muž obcoval s dobytčetem, musí zemřít. Dobytče zabijete. Kdyby se žena přiblížila k nějakému dobytčeti, aby se s ním pářila, zabijete ženu i dobytče. Musejí zemřít, jejich krev padne na ně.“⁹⁶ Zakázáno je nejen křížení člověka a zvířete, ale také křížení zvířat různých druhů. Takto promlouvá Jahve v Leviticu: „Já jsem Hospodin. Dbejte na má nařízení. Když budeš připouštět dobytek, nesmíš křížit dvojí druh. Svě pole nebudeš osívat dvojím druhem semene.“⁹⁷

Obřízka – povinnost manželství – zabránění početí

Podle Kněžského kodexu nakázal Elohim, aby všechny osoby mužského pohlaví byly osmý den po narození obřezány na znamení smlouvy s Abrahamem a jeho potomky. Toto nařízení je 215. příkazem:

„Znamením mé smlouvy mezi mnou a vámi i tvým potomstvem, kterou budete zachovávat, bude toto: Každý mezi vámi, kdo je mužského pohlaví, bude obřezán. Dáte obřezat své neobřezané tělo a to bude znamením smlouvy mezi mnou a vámi. Po všechna pokolení každý, kdo je mezi vámi mužského pohlaví, bude osmého dne po narození obřezán... Tak bude má smlouva pro znamení na vašem těle smlouvou věčnou. Neobřezanec, který by nedal své neobřezané tělo obřezat, bude ze svého lidu vyobcován; porušil mou smlouvu.“⁹⁸

Abraham obřezává svého syna Izmaela a všechny mužské potomky svého rodu. G. van der Gouwen, rytina, 17. stol.

Že to Jahve s obřízkou myslel vážně, svědčí i to, že ještě neobřezaný Mojžíš málem zaplatil za svůj prohřešek životem. Zachránila ho jeho žena Sipora, která před hrozícím Jahvem zamaskovala Mojžíšův nedostatek tím, že se dotkla jeho pohlavního údu čerstvě obřezanou a ještě krvácející předkožkou svého syna. Takto vypráví o události Jahvista: „Když se na na cestě chystali nocovat, střetl se s ním (Mojžíšem) Hospodin a chtěl ho usmrtit. Tu vzala Sipora kamenný nůž, obřezala předkožku svého syna, dotkla se jeho (Mojžíšových) nohou řekla: „Jsi můj ženich, je to zpečetěno krví“. A Hospodin ho nechal být. Tehdy se při obřízkách říkalo: „Jsi ženich, je to zpečetěno krví“.“⁹⁹

Základním příkazem judaismu až do dneška je *obřízka* (mila), provádějící se osmý den po narození chlapce; dívky jsou tohoto příkazu zproštěny. Obřezání všech osob mužského pohlaví je trvalým symbolem a rituálem přijetí do věčného svazku uzavřeného mezi Jahvem a Abrahamem.

Druhou důležitou událostí v životě chlapce je *bar-micva* („syn příkazu“). Tak se nazývá hoch, pro kterého dosažením třináctého roku vzniká povinnost obětování, je přijat do obce jako plnohodnotný člen a přebírá náboženskou zodpovědnost.

V reformovaném a také konzervativním judaismu je dnes obdobou *bar-micva bat-micva* („dcera příkazu“) – označení pro dívku, která dosáhla dvanácti let a přebírá plnou náboženskou zodpovědnost.

Předpokladem pro uzavření manželství ze strany dívky je její panenství. Předmanželský pohlavní styk je – na rozdíl od podobného prohřešku u hochů – přísně trestán. Sám Jahve dává v Deuteronomiu Mojžíšovi zevrubný návod, jak v takovém případě postupovat.

Vychází z následujícího případu: „Když si muž vezme ženu a vejde k ní... a bude říkat: „Vzal jsem si tuto ženu, přiblížil jsem se k ní, ale zjistil jsem, že není panna, tedy otec té dívky a její matka přinesou důkaz dívčina panenství do brány ke starším města. Otec té dívky řekne starším: „... Tady je důkaz panenství mé dcery.“ A rozprostou roušku před staršími města.“ Muž oné dívky dostane trest ve formě peněžité pokuty a dívka zůstane jeho ženou: „I vezmou starší toho města onoho muže a ztrestají ho... (dívka) zůstane jeho ženou. Po celý svůj život ji nesmí propustiti.“

Potvrdí-li se však podezření a „u té dívky nebylo shledáno, že je panna, tedy vyvedou dívku ke vchodu do domu jejího otce, mužové jejího města ji ukamenují a zemře, neboť tím, že smilnila v domě svého otce, dopustila se v Izraeli hanebnosti. Tak odstraní zlo ze svého středu.“¹⁰⁰

Aby se předešlo podobným nedorozuměním, schovávala se prostěradla ze svatební noci se stopami krve po defloraci jako důkaz panenství nevěsty, což je ještě dnes zvykem v arabském světě.

Elohická kniha smlouvy upravuje (ve 220. příkazu) výši odškodného za svedení nezasnoubené panny (betula): „Když někdo svede pannu, která nebyla zasnoubena, a vyspí se s ní, vezme si ji za ženu a dá za ni plné věno. Jestliže by se její otec rozhodně zdráhal mu ji dát, zaplatí svůdce obnos ve výši věna panen“.¹⁰¹

U skutkové podstaty znásilnění panny rozlišuje Deuteronomium, zda ženská oběť je nezasnoubená nebo již zasnoubená. Při znásilnění nezasnoubené panny (betula) stanoví (218. a 219.) příkaz násilníku povinnost uzavřít se znásilněnou manželství, přičemž toto manželství má zůstat nerozlučitelné. „Když najde muž dívku, pannu, která není zasnoubena, a chytí ji, bude s ní ležet a budou přistiženi, muž, který s ní ležel, dá otcí té dívky padesát šekelů stříbra. Stane se jeho ženou, protože ji ponižil. Po celý svůj život ji nesmí propustit.“¹⁰²

*Nevěsta a ženich
(vpravo) uzavírají pod
baldachýnem, neseným
čtyřmi muži,
před rabínem (vlevo)
manželství. S. Proops,
dřevoryt, 1707.
Amsterdam, Bibliotheca
Rosenthaliana.*

Při pohlavním styku mezi již zasnoubenou pannou a mužem, který není jejím snoubencem, se dodatečně prošetřuje, zda se jednalo o skutečně znásilnění nebo pouze o *svedení*; směřodatným při tom má být místo činu, zda ke styku došlo ve městě nebo v samotě na venkově. „Když dívku, pannu zasnoubenou muži, najde nějaký muž v městě a bude s ní ležet, vyvedete oba dva k bráně toho města, ukamenujete je a zemřou: dívka proto, že v městě nekřičela, a muž proto, že ponižil ženu svého bližního. Tak odstraníš zlo ze svého středu.“¹⁰³ „Jestliže nalezne muž zasnoubenou dívku na poli a zmocní se jí a bude s ní ležet, zemře jenom ten muž, který s ní ležel. Dívce neuděláš nic (294. zákaz). Dívka se nedopustila hříchu hodného smrti. Je to podobný případ, jako když někdo povstane proti svému bližnímu a zabije ho. Vždyť ji našel na poli, zasnoubená dívka křičela, ale nebyl tu nikdo, kdo by ji chránil.“¹⁰⁴

Příkaz zřeknutí se pohlavního styku, případně *zákaz soulože* platil pro různé příležitosti a určité doby. Tak Jahvista vypráví, že před vydáním Zákona na Sínaji přikázal Mojžíš lidu (= mužům): „Buďte připraveni na třetí den; nepřistupujte k ženě.“¹⁰⁵

Také pro pobiblické, rabínské židovstvo existuje zákaz soulože v určitých svátečních a postních dnech. Např. Talmud nařizuje: „V Den smíření je... soulož zakázána.“¹⁰⁶ Podobně je tomu o postních dnech, které jsou spojeny s řadou odříkání, k nimž mimo jiné také patří, že „soulož je zakázána“.¹⁰⁷

V rabínském židovství se vstup do manželství považuje za božské přikázání pro muže. Dokonce když ve vysokém věku ovdoví, neměl by zůstat bez ženy. Tato povinnost manželství kvůli rozmnožování existuje jen pro muže, ale ne pro ženu.

Ktuba, svatební smlouva z r. 1772. Jeruzalém, Národní knihovna.

Rabi Eli'ezer (kolem 270 n. l.) řekl: „Člověk, jenž nemá žádnou ženu, není člověkem, neboť je řečeno (1 Mojž 5,2): Jako muže a ženu je stvořil... a dal jim jméno Adam (to je Člověk).“¹⁰⁸ A protože v Bibli (1 Mojž 9,6n) příkazu plodění („Vy pak se plodte a množte“) předchází zákaz zabiti („Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita“), vyvozuje z toho rabi Eli'ezer: „Když se někdo nerozmnožuje, je to stejné, jako by proléval krev“.¹⁰⁹ Jinými slovy: kdo nezploď žádné děti, podobá se vrahovi. Podle této teorie by zabránění početí mělo být absolutně zakázáno.

Podle Kněžského kodexu platí jako (212.) příkaz slova, která pronesl Elohim k prvnímu lidskému páru: „A Bůh jim požehnal, a řekl jim: Plodte a množte se

a naplňte zemi...¹¹⁰ Tento příkaz platný pro všechny časy opakoval po potopě stejnými slovy Elohim Noemovi a jeho synům.¹¹¹

Že se tento příkaz k rozmnožování týká především mužů, dokládá Jahvista na špatném příkladu dvou Lotových dcer, které svého otce bez jeho vědomí učinily praotcem a sebe samy pramatkami Amónovců a Moábců.¹¹² Když Lot opustil Sodomu, odsouzenou k zániku, putoval s oběma svými dcerami do města Sóar a usadil se pak spolu s nimi v jeskyni mimo město. Protože dcery zůstaly bez vyhlídek na vdavky, opily svého otce, aby od něj získaly potomky. Starší z nich navrhla: „Náš otec je starý a není muže v zemi, aby k nám podle obyčeje celé země vešel. Pojď, dáme otci napít vína a budeme s ním ležet. Tak dáme život potomstvu ze svého otce.“ To učinily ve dvou po sobě následujících nocích, nejdříve starší, potom mladší, „...a tak obě Lotovy dcery otěhotněly se svým otcem.“ Prvorozené dítě dostalo jméno Moáb („Z otce zplodený“) a je praotcem Moábců, a mladší porodila Ben-Amiho („Syn mého příbuzného“), praotce Amónovců.

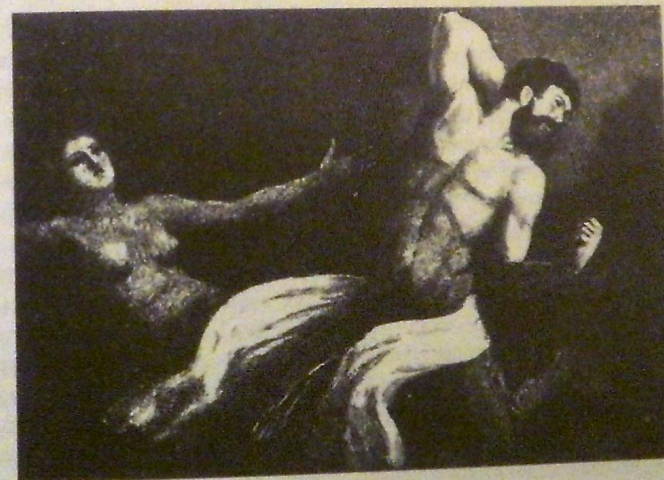
Dvě Lotovy neprovdané dcery opily otce, aby od něj incestní souloží získaly potomky. Johann Martin Preisler, mědirytina.

Biblické přikázání k rozmnožování („Plodte a množte se“) je podle rabínského judaismu rovněž určeno pouze mužům, nikoli ženám. Tak v Mišně stojí: „Muž je povinen rozmnožovat se, ale žena nikoli.“¹¹³

Povinnosti muže zplodit mužské potomstvo slouží také *švagrovské manželství* (levirát). (216.) příkaz ukládá neženatému bratru bezdětného, tj. „bez syna“ zemřelého, aby se oženil s jeho vdovou a zemřelému posmrtně ještě zplodil syna. Švagr vdovy „vejde k ní a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, ponese jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno.“¹¹⁴

Pokud se bratr zdráhá vstoupit do levirátního manželství, platí jako (217.) příkaz rituál vyzuté boty (chalice): „Přistoupí k němu před staršími jeho švagrová, zuje mu střevíc, plivne mu do tváře a prohlásí: „To si zaslouží muž, který nechce svému bratru zbudovat dům.“ I bude mít v Izraeli přezdívku: „Dům vyzutého.““¹¹⁵ Vyzutá bota je zástavou, dokladem švagrova odmítnutí a povolením pro vdovu vdát se za jiného muže. Podle (357.) zákazu se bezdětná vdova nesmí provdat za někoho jiného než za bratra zemřelého manžela.¹¹⁶

Podle Jahvisty se biblický Ónan, který se kdysi oženil s vdovou svého zemřelého bratra, vyhýbal povinnosti plodit děti tím, že prováděl coitus interruptus, protože děti zplazené v levirátu se považovaly za potomky zemřelého. Ónanův otec Juda tehdy svému synovi řekl: „Vejdi k bratrově ženě (Támar), vezmi si ji podle švagrovského práva a postarej se tak svému bratru o potomstvo. Ale Ónan věděl, že to potomstvo nebude patřit jemu; proto kdykoli vcházal k ženě svého bratra, vypouštěl semeno na zem, aby svému bratru nezplodil potomka. Jeho počinání bylo v očích Hospodinových zlé, proto usmrtil i jeho.“¹¹⁷

Ónan sice vstoupil do levirátního manželství s Támar, vyhýbal se ale plození dětí tím, že prováděl coitus interruptus. Italská malba, 17. stol.

Jahve potrestal Ónanův čin smrtí, nejde však o onanii, sebeukájení. Ónan, podle kterého je nazvána onanie, „neonanoval“, ale provinil se přerušenu souloží (coitus interruptus).

Podle starých židovských zákonů bylo sice zakázáno zabránit početí absolutně, tak, jak to praktikoval např. Ónan, ale bylo dovoleno zabránit početí relativně, částečně. Narodily-li se alespoň dvě děti, byla povinnost plození naplněna. V Mišně stojí: „Nikdo nezanechá rozmnožování, ledaže má dítě; škola Šamajova říká dva syny, a škola Hilelova říká jednoho syna a jednu dceru.“ A babylónská

Gimara k tomu připojuje na vysvětlenou: „Když už dítě má, smí ustat v rozmnožování, ne však (v soužití) se ženou.“¹¹⁸

Pokládá-li se lidská plodnost, zvláště když jde o syny, za dobro poskytované Jahvem – „Hle, synové jsou dědictví od Hospodina, mzdou od něho plod lůna“¹¹⁹ –, pak neplodnost se považuje za nedostatek požehnání, za zkoušku, ba dokonce trest Jahvův.

Jedno z číselných přísloví obrazně vyjadřuje, že boží vůle se nemůže smířit s neplodným mateřským klímem:

„Upír má dvě dcery:

„Dej! Dej!“ –

Tyto tři věci se nenasytí

a čtyři neřeknou: „Dost!“:

podsvětí a neplodné lůno,

země, která se nenasytí vodou,

a oheň, jež neřekne: „Dost!“¹²⁰

V Bibli se setkáváme s bezdětností jako zkouškou a se zázračným otěhotněním jako s odměnou udělovanou Jahvem v příbězích o Sáře,¹²¹ ženě Abrahmově, Rebece,¹²² ženě Izáka a o Leje a Ráchel, ženách Jákobových. Tak Jahvista vypráví: „Když Hospodin viděl, že Lea není milována, otevřel její lůno... Lea otěhotněla, porodila syna a pojmenovala ho Rúben; řekla totiž: „Hospodin viděl mé pokoření; nyní mě už bude můj muž milovat.“¹²³ Elohist zpravuje podobně o Ráchel: „I rozpomenul se Bůh (Elohim) na Ráchel, vyslyšel ji a otevřel její lůno. Otěhotněla, porodila syna a řekla: „Bůh odňal mé pohanění.“¹²⁴

Elohim je podle zprávy o stvoření v kněžském spise bohem plodnosti pro rostliny, zvířata a lidi, čímž je zdůvodněno i to, že v Zákonu svatosti vynáší (361.) zákaz kastrovat zvířata a obětovat vykleštěná zvířata. „Zvíře s varlaty rozmáčkнутými, roztlučenými, odříznutými nebo pořezanými nepřinesete Hospodinu. To ve své zemi dělat nebudete.“¹²⁵ Rovněž ten, kdo má „rozdrcená varlata“, nemůže být knězem Jahveho.¹²⁶ Už Deuteronomium v (360.) zakázalo stanovilo: „Do Hospodinova shromáždění nevstoupí, kdo má rozdrcená varlata nebo uříznutý pyj“,¹²⁷ tj. je vyloučen z kultu.

Zcela v protikladu k tomuto negativnímu hodnocení neplodnosti a eunušství v Tóře, pěti knihách Mojžišových, stojí jejich oceňování v knihách Proroků: „Plesej, neplodná, která jsi nerodila, zvučně plesej a výskej, která ses v bolestech nesvijela, protože synů osamělé (= svým mužem zapuzené) bude více než synů provdané, praví Hospodin.“¹²⁸ A na jiném místě se říká: „Ať neřiká kleštěnec: „Hle, jsem strom suchý“. Neboť toto praví Hospodin: „Kleštěncům, kteří... se pevně drží mé smlouvy, dám ve svém domě a na svých hradbách památník s jménem lepším než synů a dcer: Dám jim jméno věčné, jež nebude vymýceno“¹²⁹

A jako prorok Ozeáš se kdysi musel na příkaz boha Jahveho oženit s prostitutkou, aby severní říši Izraele symbolicky předvedl porušení věrnosti Jahvemu,

tak musel prorok Jeremjáš na rozkaz Jahveho žít v celibátu, nesměl se oženit a plodit děti, aby tímto symbolickým činem upozornil na budoucí zajetí národa: „Stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Neber si ženu. Nebudeš mít na tomto místě syny ani dcery.“¹³⁰

Mnohoženství

V bibli je mnohoženství pokládáno za samozřejmost. Tak např. Deuteronomium přináší návody ohledně dědictvého práva prvorozeného: „Má-li někdo dvě ženy, z nichž by jednu miloval a druhou by nemiloval, a porodí mu syny milovaná i nemilovaná, ale prvorozený syn bude synem nemilované, v den kdy bude dávat, co mu patří, svým synům do dědictví, nemůže dát právo prvorozenství synu milované na úkor prvorozeného syna nemilované.“¹³¹

Abram („Otec je vznešený“), jehož jméno změnil sám Jahve na Abrahama („Otec zástupů“), se stal praotcem lidu Izraele a jeho prvním patriarchou. Byl manželem Sáro a s egyptskou služkou Hagar se stal otcem Izmaele. Když mu jeho až dosud neplodná žena v devadesáti letech porodila syna Izáka, zapudil Hagar i Izmaele. Od uzavření smlouvy Jahveho s Abrahamem platí obřizka všech mužských členů jako znamení této úmluvy. Abraham, kterému Jahve přislíbil četné potomstvo, vstoupil po smrti Sáro do nového manželství s Ketúrou,¹³² s níž měl šest synů, a se svými souložnicemi¹³³ pak měl další mužské potomky.

Vnukem Abrahamovým je Jákob, který je praotcem lidu Izraele (po vítězném souboji s Bohem obdrží Jákob nové jméno Izrael) a třetím patriarchou. Byl manželem dvou sester Leji a Ráchel. S první měl šest synů, s druhou dva, k tomu od Bilhy, služby Ráchel, dva syny, a od Zilpy, Lejiny otrokyně, další dva. Všech dvanáct synů se stalo „bez výtky“ praotci dvanácti kmenů izraelských.¹³⁴ Také zakladatel Mojžiš měl vedle své midjánské ženy Sipory, se kterou zplodil dva syny, za ženu jednu bližší neurčenou Kúšanku.¹³⁵

Ačkoli Jahve podle Deuteronomia Mojžišovi nařídil (365.), že budoucí král Izraelitů nesmí mít „mnoho žen, aby se jeho srdce neodvrátilo od Boha“,¹³⁶ žili Izraelci a králové Izraele v polygamii. Tak David (asi 1004–965 př. n. l.), zakladatel davidovské dynastie, z jejíhož rodu je také očekáván Mesiáš, a básník tradičních žalmů, si vedle své první ženy Míkal,¹³⁷ dcery Saulovy, vzal po svém královském pomazání ještě dalších šest žen z Chebrónu,¹³⁸ Achinoamu Jizreelskou, Abigajilu, Maaku, Chagitu, Abitalu a Eglu. S každou z nich zplodil po jednom synu. „Po svém příchodu z Chebrónu si vzal David další ženy a ženy z Jeruzaléma. Davidovi se narodili další synové a dcery.“¹³⁹ Nakonec se dopustil také cizoložství s Bat-šebou, jejíž muž Urijáš byl právě ve válce. „Jednou k večeru vstal David z lože a procházel se po střeše královského domu. Tu spatřil ze střechy ženu, která se právě omývala. Byla to žena velmi půvabného vzhledu. David si dal zjistit, kdo je ta žena. Ptal se: „Není to Bat-šeba, dcera Eliamova, manželka

Chetejce Urijáše? David pak pro ni poslal posly. Ona k němu přišla a on s ní spal; očistila se totiž od své nečistoty. Potom se vrátila do svého domu. Ta žena však otěhotněla a poslala Davidovi zprávu: „Jsem těhotná“. ¹⁴⁰

Na to David poručil, aby Urijáše poslali do přední bojové linie a tam jej nechali zahnout, a nechal Urijáše, aby sám doručil nejvyššímu veliteli dopis s příslušným příkazem, tzv. „Urijášův dopis“.

Po Urijášově smrti se Bat-saba stala Davidovou favoritkou a porodila mu Šalomouna ¹⁴¹ a další tři syny. Při svém dočasném útěku z Jeruzaléma „král zanechal jen deset ženin, aby střežily dům.“ ¹⁴²

Nehledě na tyto manželky a souložnice potřeboval král David, když zestárl a trpěl zimomřivostí, do postele jako společníci ještě panenskou dívku (betula), aby se teplem jejího těla znovu obnovila jeho životní síla. Služebníci mu poradili: „Ať vyhledají králi, našemu pánu, dívku pannu, aby byla králi k službám a opatrovala ho; bude též uléhat po tvém boku a zahřívát krále, našeho pána.“ Zdá, že David tento návrh akceptoval, neboť „hledali tedy po celém izraelském území krásnou dívku, až našli Šunemanku Abišagu a přivedli ji ke králi. Byla to překrásná dívka; opatrovala krále a obsluhovala ho. Král ji však nepoznal (= nesouložil s ní).“ ¹⁴³

Panna Abišaga se chystá zahřát starého, zimomřivého krále Davida jako společníce v posteli. Dřevoryt z knihy „Schatzhalter“, Norimberk, 1491.

Také Davidův syn a nástupce Šalomoun (asi 965–926 př. n. l.) si, pokud jde o mnohoženství, se svým otcem v ničem nezadal. „Král Šalomoun si zamiloval mnoho žen cizinek, faraónovu dceru, Moábky, Amónky, Edómky, Sidónanky a Chetejky, z těch pronárodů, o nichž Hospodin Izraelcům řekl: „Nebudete vcházet k nim a oni nebudou vcházet k vám“... Šalomoun k nim přilnul velkou láskou. Měl mnoho žen: sedm set kněžen a tři sta ženin.“ ¹⁴⁴

Též Rechabeám, Šalomounův syn a první král říše kmene Juda (asi 926–910 př. n. l.) měl 18 manželek a 60 souložnic a zplodil s nimi 28 synů a 60 dcer. ¹⁴⁵ Judský král Abijám (asi 910–908 př. n. l.) měl 14 žen a zplodil 22 synů a 16 dcer. ¹⁴⁶

Jednoženství jako jediná forma manželství se stalo závazné zhruba od roku 1450 n. l. pro aškenázské Židy západního kulturního okruhu, kdežto u sefardsko-orientálních Židů v arabských zemích je polygynie dovolena ještě dnes.

Král Šalomoun (v popředí) a jeho 700 hlavních žen a 300 vedlejších žen při jídle. Dřevoryt, 15. stol.

Kultovní nečistota při poluci, menstruaci, souložení a porodu

Podle Očišťovacích řádů knihy Leviticus stanovil zákon týkající se nečistoty mužů a žen samotný Jahve. Muži se stávají kultovně nečistými nedobrovolným výronem semene, *polucí*. Všechno, co přišlo do styku se semenem, je také nečisté, takže je nutná rituální očista. Tak stanoví (105. a 109.) příkaz: „Muž, který měl výron semene, omyje si celé tělo vodou a bude nečistý až do večera.“ ¹⁴⁷ Také pohlavní styk, při němž došlo k mužově ejakulaci, činí oba, muže i ženu, nečistými: „Kdyby muž mající výron semene obcoval se ženou, omyjí se oba vodou a budou nečistí až do večera.“ ¹⁴⁸

Nečistou se stává rovněž žena v době menstruace. Zatímco výron semene u muže způsobuje nečistotu pouze jeden den, ženu činí menstruační krev nečistou po sedm dní. Jahve stanoví v (99.) příkazu: „Když má žena výtok, totiž svůj pravidelný krvavý výtok, bude v období svého krvácení nečistá sedm dní. Každý, kdo by se jí dotkl, bude nečistý až do večera... Jestliže s ní bude muž obcovat a ulpí na něm její krvácení, bude nečistý sedm dní a každé lůžko, na němž by ležel, bude nečisté.“ ¹⁴⁹

Podle Zákona svatosti knihy Leviticus je soulož se ženou po dobu její menstruace zakázána. Podle (346.) zákazu platí: „Nepřiblížíš se k ženě, abys odkryl její nahotu v období jejího krvácení, kdy je nečistá.“ ¹⁵⁰ Zákaz pohlavního styku s menstruuující ženou byl sankcionován trestem smrti pro oba zúčastněné. Jahve řekl Mojžíšovi: „Kdyby někdo spal se ženou v období její nečistoty, odkryl její

nahotu a obnažil zdroj jejího krvácení a ona by nechala odkrýt zdroj svého krvácení, budou oba vyobcováni ze společenství svého lidu.¹⁵¹

Také šestinedělka se porozením dítěte stala nečistou. Při narození dívky byla „nečistou“ dvakrát tak dlouho než při porodu chlapce. Stanovil to Jahve ve (100.) příkazu: Po narození chlapce zůstává žena „nečistá“ sedm dní – jako při měsíční menstruaci – a další třicet tři dny nezpůsobila kultu, tedy celkem čtyřicet dní nevejde do svatyně kultu. Po narození dívky zůstala „nečistou“ dokonce čtrnáct dní a šestašedesát dní nezpůsobila kultu, nevešla tedy do svatyně celkem osmdesát dnů.¹⁵² Teprve po těchto čtyřiceti, případně osmdesáti dnech nabyla opět své kultovní čistoty, jak stanovil (77.) příkaz.¹⁵³

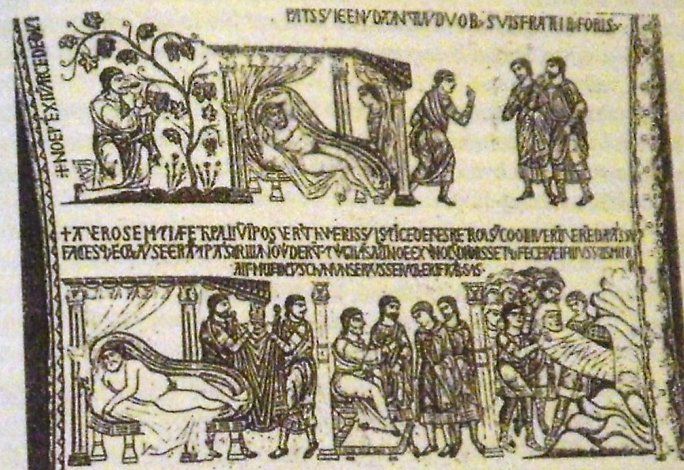
Zásada čistoty jako předpoklad svatosti lidí vedla v Izraeli a v židovstvu k rozdílnému hodnocení obou pohlaví. Vyšší hodnocení mužského pohlaví oproti ženskému je vyjádřeno také v příkazech (79. a 81.), podle kterých každý prvorozený mužského pohlaví u lidí a zvířat náleží Jahvem a teprve oběti musí být vykoupen, tj. vyplacen, jak potvrzují Jahvista, Elohista, Deuteronomium i Spisy. Např. podle Jahvisty Jahve stanovil: „Všechno, co otvírá lůno, bude patřit mně, i každý samec z prvního vrhu tvého stáda, skotu i bravu... Vyplatíš každého svého prvorozeného syna.“¹⁵⁴

Po zničení třetího chrámu (70. n. l.), zůstalo z biblických příkazů čistoty v platnosti pouze to, co pro pobiblické židovstvo bylo uloženo v traktátu „Menstruující“ (Nida) šestého řádu „Čistoty“ (Teharot) Talmudu. Tento traktát pojednává o zásadách očišťování spojených s menstruací a šestinedělím. Podle něj je počet sedmi „nečistých“ dnů předepsaný v Bibli pro menstrující ženu nyní zvýšen na dvanáct. Žena je po dobu menstruace – přinejmenším po dobu pěti „nečistých“ dnů a k tomu přidaných sedmi „čistých“ dnů očisty, tedy celkem dvanáct dní – nezpůsobila vykonávání kultu a nesmí během této doby mít např. žádný sexuální styk. Protože tato nečistota je až do jistého stupně přenosná, je během těchto dvanácti dnů vyžadováno „odloučení“ ženy. Na konci sedmého dne očisty musí „nida“ vykonat lázeň ponořením (tevila) v rituální koupeli (mikve), přičemž odřikává slova požehnání. Teprve touto rituální koupelí dosahuje žena opět kultovní čistoty.

Nahota a sakrální prostituce

Oblečení, které dostatečně nezakrývá pohlavní orgány muže a ženy, je tabu. Nahota se považuje za cosi ponižujícího, za hanbu nejen pro nedostatečně oděné, ale také pro přítomné diváky. „Pohlavní orgán“ a „hanba“ jsou v hebrejštině vyjádřeny tímž slovem (erva). Podle Jahvisty se hříšný lidský pár za svoji nahotu styděl, takže Jahve sám mu dal oděv, aby jím zakryl své ohanbí.¹⁵⁵ A když Noe po požití vína ležel obnažen uvnitř svého stanu, jeho synové Šém a Jafet ho přikryli pláštěm a odvrátili obličej, aby jej nespatřili nahého, na rozdíl od třetího syna Cháma, který od nahého otce tvář neodvrátil.¹⁵⁶

V elohistické Knize smlouvy končí předpisy o zřízení oltáře (80.) zákazem Jahveho: „Nebudeš vystupovat k mému oltáři po stupních, abys u něho neodkrýval svou nahotu.“¹⁵⁷ Aby kněžím nebyly vidět genitálie na vyvýšených stupních oltáře, předepisuje Kněžský kodex oblečení pro kněze: „Lněné spodky, aby zakryly nahotu jejich těla.“¹⁵⁸

Dva synové přikrývají Noeho, který leží po požití vína nahý ve stanu, a odvracejí od něho pohled, na rozdíl od třetího syna, který pohledem neuhnul. Mozaika. Benátky, San Marco.

Saulova dcera Míkal jednou pohrdla svým mužem Davidem, když při tanci před Boží schránou „pro oči otrokyň svých služebníků se dnes odhaloval jako nějaký blázen.“¹⁵⁹

Ponižující a zahanbující nahota je však zároveň, jak nařídil sám Jahve, průvodním jevem prorockého jednání. Tak poručil Jahve Izajášovi: „Jdi a odpásej si z beder žíněnou suknicí a zuj si opánky z nohou.“ On tak učinil a chodil nahý a bosý (3 roky)...“ na znamení a jako předzvěst zániku Egypta.¹⁶⁰

Podle kněžské knihy zakazuje Jahve výslovně každému člověku, aby odkrýval slabiny svého pokrevního příbuzného a každé dívky i ženy v době její nečistoty.¹⁶¹

Podle Deuteronomia má být žena, která nedodrží tento příkaz, potrestána utnutím ruky. „Když se muži budou spolu rvát jeden s druhým a přistoupí žena jedného, aby vyrvala svého muže z rukou toho, který ho bije, a vztáhne ruku a uchopí ho za ohanbí, bez slitování jí utneš ruku“, říká Jahve.¹⁶²

Proti sakrální prostituci v Izraeli se ostře obracela náboženská reforma krále Joziáše (641–609 př. n. l.), vládce jižní říše judské. Když izraelské ženy a muži vstupovali do služeb syrsko-fénické bohyně-matky, plodnosti a lásky Ašery (= Astarté), žili ve vlastních domech a byli pravidelně k dispozici k sexuálnímu

aktu při rituálu plodnosti. Na druhé straně mladé dívky obětovaly své panenství bohyni. Zákaz (355.) týkající se chrámové prostituce izraelských žen a mužů ve službách bohyně plodnosti Astarté, jejichž mzda za kultovní prostituci byla určena chrámu bohyně, stanovil.

„Žádná z izraelských deér se nezasvětil smilstvu; ani žádný z izraelských synů se nezasvětil smilstvu.“¹⁶³ A připojený (100.) zákaz zapovídal obětovat dobytek koupený za peníze nevěstky. „Nepřineseš nevěstčím mzdu ani psovskou odměnu do domu Hospodina, svého Boha, ať jde o jakýkoli slib, neboť obojí je Hospodinu, tvému Bohu, ohavnost.“¹⁶⁴

Zatímco zákazem v Deuteronomiu byla míněna chrámová prostituce mužů i žen, hovoří Zákon svatosti knihy Leviticus pouze o prostituci ženské. „Nezneuctíš svou dceru tím, že bys ji učinil nevěstkou, aby země nepropadla smilstvu a nebyla naplněna mrzkostí.“¹⁶⁵

Proroci a věštkyně, kněží a kněžky, rabíni a rabínky

Proroci (nevi'im = „volaný, volající“) jsou poslové, které poslal Jahve-Elohim, aby jeho jménem hovořili k Izraeli, oznamovali spásu nebo neštěstí a vyřizovali určitá poselství buď prostřednictvím zázraku, nebo je demonstrovali symbolickým jednáním (např. Ozeášovo manželství s nevěstkou Gomer). Proroci stojí v mimořádné Boží blízkosti a jsou pomazáni Duchem Božím. Rozlišují se proroci činu a písma. Zatímco k prorokům písma náležejí pouze muži, jako Izajáš, Jeremjáš, Ezechiél a dvanáct „malých“ proroků, nacházejí se mezi proroky činu, nazývanými též prvními proroky, vedle mužů rovněž ženy. Nejstarší známou prorokyní je Mirjam, která současně se svými bratry Mojžíšem a Áronem byla vůdkyní Izraelitů. Po přechodu Rudého moře vedla izraelské ženy a s bubínkem v ruce předzpěvovala píseň o Hospodinově vítězství („Píseň Mirjam“).¹⁶⁶ Protože se svým bratrem Áronem zpochybnila Mojžíšovo postavení jako hlavního proroka – říkali: „Což Hospodin mluví jenom prostřednictvím Mojžíše? Což nemluví i naším prostřednictvím?“¹⁶⁷ –, potrestal Jahve Mirjam malomocností. Árona však nepotrestal a zbavil Mirjam nemoci teprve na přímlihu Mojžíšovu.

Další významnou prorokyní a zároveň soudkyní byla Debóra (kolem 1200 př. n. l.). Její hrdinská odvaha vedla k osvobození severních izraelských kmenů, jejichž triumfální úspěch oslavila „Debóřinou vítěznou písní“, dnes nejstarším textem v Bibli:

*„Vlas bojovníků v Izraeli volně vlaje,
že se dobrovolně sešel lid,
dobrořečte Hospodinu! ...
Opuštěn byl venkov,*

*pusto bylo v Izraeli,
až jsem povstala já, Debóra,
povstala jsem jako matka v Izraeli. ...
Procitni, procitni, Debóra,
procitni, procitni, píseň pějí! ...*¹⁶⁸

Třetí prorokyní Jahve-Elohim byla Chulda z jižní Judské říše (asi 639–609 př. n. l.). Když byla v jeruzalémském chrámu nalezena „kniha Zákona“, požádal roku 621 př. n. l. král Jóšijáš, aby ji Chulda posoudila. Chulda odpověděla jménem Jahveho autoritativní prorockou formulí: „Toto praví Hospodin, Bůh Izraele“.¹⁶⁹

S výjimkou těchto tří velkých prorokyní nedosáhlo ženské prorokování nikdy takového významu jako mužské. Jak zjistili učitelé Talmudu, vyskytovalo se v Bibli osmačtyřicet mužských proroků a pouze sedm ženských.^{169a}

V době před vyhnanstvím vykonávaly kultovní služby v chrámech vedle mužů ještě také ženy, např. ženy „konající službu u vchodu do stanu setkávání“.¹⁷⁰ V pozdější době však byla tato pasáž v řeckém překladu bible – Septuagintě – už vyškrtuta. Služba žen byla později omezena na modlení a postění. Teprve kněžská kniha z pobabylónské doby v předpisech o rituální čistotě kultovní činnost židovských žen omezila a především je vyloučila z úřadu kněžství.

Kněžství tak spočinulo výhradně v mužských rukou. Kněží (kohanim) byli v Izraeli zvláštním stavem z kmene Lévi a rodu Áronova. Pouze mužští potomci z rodu Áronova směli jíst obětní jídlo: „Smí to jíst každý mužský příslušník mezi Áronovci. To bude pro všechna vaše pokolení provždy platné nařízení o ohnivých obětech Hospodinových. Cokoli se jich dotkne, bude svaté.“¹⁷¹ Pouze kněží konali službu v jeruzalémském chrámu, vykonávali oběti a byli obeznámeni se všemi rituály očisty od hříchů. Byli rozděleni do tříd, které byly od sebe vzájemně oddělené.

Zákon svatosti kněžské knihy (Leviticus) obsahoval přísná ustanovení ohledně manželství kněží, podle kterých se mohli prakticky oženit pouze s pannou. Byly stanoveny tři (159.–160.) zákazy: „Nevezmou si za ženu nevěstku nebo zneuctěnou ženu, ani se neožení se ženou zapuzenou od muže, neboť kněz je svatý pro svého Boha.“¹⁷²

Vdova na tomto místě jmenována není. U Ezechiela sice uvedena je, avšak s výslovnou výhradou, že půjde o „vdovu po knězi“.¹⁷³ Vztít si za manželku pouze pannu je povinen především nejvyšší kněz, velekněz. Dvěma zákazy (161. a 162.) je mu zapovězeno oženit se „s vdovou nebo zapuzenou nebo zneuctěnou či s nevěstkou.“¹⁷⁴ A (38.) příkaz mu výslovně ukládá za povinnost vzít si za manželku pannu: „Za ženu si vezme jen pannu... Vezme si za ženu pannu ze svého lidu, aby neznesvětil své potomstvo ve svém lidu.“¹⁷⁵

Od zničení třetího chrámu v Jeruzalémě neexistuje v pobiblickém židovstvu sice už žádné kněžství, ale určité výsady pro Áronidy, potomky kněží, zůstaly v platnosti, třeba první vyvolávání při předčítání Tóry a udělování kněžského požehnání ve dnech svátků, pokud jsou při bohoslužbě Áronidé přítomni.

Rabini („Učitelé“) byli učitelé Tóry a od 3. století n. l. také představenými obcí a vedli bohoslužebná shromáždění. Vykonávali rovněž soudcovskou činnost, např. v manželském právu. Těžiště jejich činnosti spočívá v kázání, provádění oddavků a rozvodů, poskytování náboženské výchovy ad. Jejich mandát pochází z obcí, většinou na doživotí.

Tradiční výchova rabínů v ješivách se závěrečnou ordinací (smicha = „kladení rukou“) byla v průběhu 19. století nahrazena přibývajících rabinskými semináři. Jednotlivé směry ortodoxního, konzervativního a liberálního židovstva založily především v USA zvláštní vzdělávací instituce.

V ortodoxním judaismu nesmějí neženatí muži vykonávat rabínské nebo synagogálně-liturgické funkce. V Mišně stojí: „Svobodný nesmí být učitelem dětí, rovněž tak žena nesmí být učitelkou dětí.“¹⁷⁶ Podle tohoto příkazu nesmí žena zastávat žádné veřejné učitelské funkce, ačkoliv v rámci rodiny se významně podílí na předávání židovské víry a života.

Mezi přibližně 2 800 rabíny Talmudu se nevyskytuje ani jedna rabínka. Po dobu téměř dvou tisíc let byl úřad rabína vysloveně mužskou záležitostí. Teprve v roce 1934 byla v Německu provedena ordinace *rabínky*. Stala se jí Regina Jonasová, působící zpočátku v Berlíně a později v Terezíně; zahynula v Osvětimi. V USA a ve Velké Británii se provádějí ordinace rabínek, a to od roku 1972 v reformním a liberálním judaismu a od 1985 u konzervativních Židů. Zda a kdy také ortodoxní Židé půjdou touto cestou, lze jen těžko předvídat.

Oddělení obou pohlaví v chrámu a synagoze

Po návratu ze zajetí byly ženy ze spoluúčasti na bohoslužbách stále více vytlačovány. Vyloučení žen z kultu nachází své viditelné vyjádření mimo jiné v existenci zvláštní *ženské předsíně* třetího Chrámu. Zatímco do obou starších chrámů měli ještě přístup muži i ženy, směly v herodiánském chrámu ženy vstupovat pouze do vnějšího prostoru svatyně, kdežto muži mohli pokračovat až do vlastního kultovního prostoru.¹⁷⁷

Synagogy (bejt ha-kneset = shromáždění, shromažďovací dům, modlitebna) jsou budovy sloužící bohoslužbám, modlitbám a čtení svatého písma. Po zničení třetího chrámu v Jeruzalémě (70 n. l.) se synagogy staly jedinými středisky židovských obcí.

Jako v chrámu, tak i v synagogách existovalo oddělené místo pro ženy. Ženy se scházely buď v přistaveném prostoru pro ženy, jako např. v synagoze v Delu (1. stol. př. n. l.), nebo v galerii, která byla ženám přístupná pouze zvenčí, jako např. v synagoze v Kafarnaum, nebo v prostoru odděleném mříží od mužského, jak je obvyklé v ortodoxních synagogách.

Naproti tomu při synagogálních bohoslužbách reformního a konzervativního judaismu ženy nesedí odděleně od mužů.

K synagoze patří od nejstarších dob lázeň pro rituální koupel (mikve = „shromáždění vody“), která musí obsahovat pouze „živoucí“ (pramenitou, tekoucí) nebo v jamách shromážděnou dešťovou vodu a musí mít přinejmenším 800 litrů. Slouží mimo jiné k sexuální hygieně. Lázně jsou určeny k očištění po každé soulož, polci a menstruaci a po skončení šestinedělí.¹⁷⁸ Teprve ponořením do mikve je ukončena doba nečistoty a s ní spojená pohlavní abstinence. Žena se má při očištění lázni ponořit úplně nahá do vody a odřikávat při tom slova pozhměnání. Po koupeli je znovu čistá a opět smí mít pohlavní styk. U ortodoxních Židů vykonává koupel v mikve také nevěsta.

Podle elohistické Knihy smlouvy zavázal „Hospodin“ Jahve v (53.) příkazu pouze muže, nikoliv ženy, k tomu, že před ním třikrát v roce předstoupí: „Třikrát v roce se ukáže každý, kdo je mužského pohlaví, před Pánem Hospodinem.“¹⁷⁹

A podle kněžského kodexu zaplatí ženy za složení slibu Hospodinu jen 50 %, případně 60 %, ale nejvýše 66 % hodnoty, kterou platí muži.¹⁸⁰ Procentní sazba se řídí podle věku. Osoby ženského pohlaví ve věku mezi pěti až dvaceti roky zaplatí jen polovinu obnosu, který složí osoby mužského pohlaví, ženy nad šedesát let zaplatí nejvýše 66 % odhadního obnosu, který složí stejně starý muž.

Protože plněním všech příkázání jsou povinni pouze muži, je předepsáno, že bohoslužby obce se musí účastnit nejméně deset modlících mužů (minjan = shromáždění alespoň deseti dospělých mužů).

Ženy nejsou s ohledem na obec vyvolávány ke čtení Tóry v synagoze. „Raban (= naši učitelé) učili: každému je dovoleno sedmkrát (předčítat z Tóry), dokonce nedospělý a dokonce žena; avšak říkali moudří, žena nesmí z úcty k obci z Tóry předčítat.“¹⁸¹ Tento „ohled“ je zdůvodňován tím, že není žádoucí, aby se žena vystavovala před kruhem mužských posluchačů. Také halit se do modlitební šály (talit) je dovoleno při ranní modlitbě pouze osobám mužského pohlaví starším třinácti let. V dnešním reformovaném a konzervativním židovství mohou ženy být započítány do minjanu, smějí být vyvolány ke čtení Tóry a halit se do modlitební šály.

Mužský a ženský element v Bibli

Knihy hebrejské bible byly téměř bez výjimky napsány muži a mužský element v nich dominuje nad ženským. Mužského rodu je nejen slovo „člověk“ (adam), ale také v označení příbuzenských vztahů převažují slova mužského rodu. Nejčastějším substantivem v hebrejské bibli – po jménu boha Jahve – je slovo „syn“ (ben), doložené 4 929krát. Jemu odpovídající ženské slovo „dcera“ (bat) se objevuje jen 579krát. Rovněž slovo „muž“ (iš) se s 2183 doklady vyskytuje téměř třikrát tak často než slovo „žena“ (iša) se 781 dokladem.

Dominuje rovněž slovo „otec“ (av) vyskytující se 1211krát oproti pouhým 220 výskytům slova „matka“ (em). Také slovo „bratr“ (ach) se vyskytuje téměř šestkrát více – 629krát – než slovo „sestra“ se 114 výskyty.

Božské jméno Jahve (JHVH) je se svými 6 828 doloženými nejčastěji používaným podstatným jménem v hebrejské bibli. Také plurální pojmenování „elohim“ pro boha je mužského rodu a je s 2 600 doklady třetím nejčastěji používaným substantivem po slovu „syn“ (ben).

Toto označení pro izraelského boha se někdy také používá pro cizí božstva,¹⁸³ avšak též pro bohyni Astarté,¹⁸⁴ protože v hebrejštině vedle mužského rodu slova „el“ (bůh), které je doloženo 238krát, neexistuje žádné slovo pro bohyni. Další označení mužského rodu pro boha Izraele je „Hospodin“, „Pán“ (adonaj), doložené 439krát a „Mocný“ (šadaj) se 48 výskyty.

Jahve jako jediný bůh Izraele varuje v Deuteronomiu před cizími božstvy a vyžaduje poslušnost. „Velice se tedy střežte, abyste se nezvrhli a neudělali si tesaňou sochu, žádné sochařské zpodobení (Boha), zobrazení mužství nebo ženství... abys nepovznášel své zraky k nebesům, a když bys viděl slunce a měsíc a hvězdy... nedal se svést a neklaněl se jim a nesloužil tomu, co dal Hospodin, tvůj Bůh, jako podíl všem národům pod celým nebem.“¹⁸⁵

Slova označující „nebe“ (šamajim, 420krát) a „měsíc“ (jareach) jsou mužského rodu, „slunce“ (šemeš, 134krát) je mužského nebo ženského rodu, kdežto slovo pro „zemi, půdu“ (erec), šesté nejčastěji používané substantivum v Bibli, je vesměs rodu ženského, v čemž lze spatřovat reminiscence na nejranější představu „Matky“ Země.

KŘESŤANSTVÍ

Křesťanství je náboženství, které se odvolává na Ježíše Nazaretského (asi 7/4 př. n. l.–30 n. l.) jako na svého zakladatele a nazývá se podle jeho čestného titulu Kristus („Pomazaný /Bohem/“). Jeho stoupenci se označují jako křesťané.¹

Křesťané jsou sdružení v četných a rozmanitých organizačních formách církví a společenství. Největší organizovaná společenství představují východní církev, římskokatolická církev a protestantské církve.

Mezi současnými devíti světovými náboženstvími je křesťanství počtem svých stoupenců i geografickým rozšířením největším náboženským společenstvím. Celkový počet křesťanů dnes činí 1 783 milionů, tj. přibližně 33 % obyvatelstva celého světa.

Křesťanství je rozšířené ve 254 zemích, z toho jako většinové náboženství ve 145 zemích, jako státní náboženství v 18 státech, a to ve formě anglikánské církve v Anglii, ve formě ortodoxie v Řecku, ve formě evangelicko-luteránských denominací v šesti státech jako ve Švédsku a Dánsku a ve formě římského katolicismu v 9 státech, mimo jiné v Argentině a Peru. Ve Vatikánu je papež zároveň panovníkem.

Závaznými věroučnými spisy evangelických církví jsou spisy s vyznáním víry, případně symbolické knihy. V luteránské církvi k nim náleží mimo jiné katechismy uveřejněné Martinem Lutherem v roce 1529: Velký katechismus a Malý katechismus. Nejvýznamnější spis reformovaných církví je tzv. Heideburský katechismus, vydaný z nařízení falckého kurfiřta Fridricha III.

Pro římskokatolickou církev jsou závazné dekry 21 ekumenických koncilů a papežské encykliky. Za kvazisymbolický spis by se mohl označit Catechismus Romanus („Římský katechismus“), který byl sepsán na základě dekretu koncilu tridentského (1545–63) a roku 1566 vydán z nařízení papeže jako příručka se shrnujícím vyličením katolické věrouky a mravního učení.

Člověk Ježíš, zrozený z panny Marie

Ježíš pochází ze židovské rodiny počítající se k potomkům krále Davida.² Je považován za syna tesaře Josefa,³ jeho matka se nazývá Marie.

Bůh vyslal do galilejského města Nazaretu, kde Marie žila se svým snoubencem Josefem, nebeského posla⁴, anděla Gabriela. Od anděla se Marie dozvěděla, že na ni sestoupí Duch svatý a porodí syna, kterému má dát jméno Ježíš, protože ten jako Syn Boží vykoupí lidstvo.

Zaslibené panně Marii se na příkaz Pána Boha („Kýrios“) zjevuje anděl Gabriel a zvěštuje jí, že bude oplodněna Duchem svatým (holubice vpravo nahoře) a porodí Božího syna. Matthäus Merian, mědirytina, 1630.

K předpovědi narození Ježíše došlo podle evangelisty Lukáše⁵ tak, že Bůh (theós) poslal svého anděla Gabriela „k panně zasnoubené muži jménem Josef z domu Davidova; jméno té panny bylo Maria.“ A anděl jí řekl: „Hle, počneš a porodíš syna a dáš mu jméno jeho Ježíš. Ten bude veliký a bude nazván synem Nejvyššího a Pán Bůh /Kýrios Theós/ mu dá trůn jeho otce Davida.“ Na námitku Marie, že jako zasnoubená panna ještě neměla se svým snoubencem pohlavní styk („Jak se to může stát, vždyť nežiji s mužem?“), odpověděl anděl: „Sestoupí na tebe Duch svatý a moc Nejvyššího tě zastíní; proto i tvé dítě bude svaté a bude nazváno Syn Boží (theós).“ Slovo „panna“ (hebrejsky: alma; řecky: parthénos) znamená v izraelitsko-židovském chápání v době Ježíšově také mladou pohlavně zralou ženu ve věku na vdávání. Je tudíž označením věku ženy, lhotejno, zda již má pohlavní zkušenost nebo ne. V naší souvislosti se však uvádí, že dívka Marie neměla ještě žádný pohlavní styk se svým mužem, což vyplývá ze slov: „vždyť (ještě) nežiji s mužem (= muže nepoznám)“. Sloveso „poznati“ se ve Starém zákoně často používá k označení pohlavního styku muže se ženou, ale také ženy s mužem.

Anglikánská a římskokatolická církev oslavují tuto událost 25. března, tedy přesně devět měsíců před svátkem Ježíšova narození, jako „zvěstování Panny Marie“.

Těhotenství snoubenky nemohlo Josefovi zůstat utajeno. Protože zasnoubení se rovnalo smluvnímu uzavření manželství – snoubenci se až do vlastního sňatku nestýkali a neměli spolu také zpravidla ještě žádný pohlavní styk – byla nevěsta svému snoubenci povinována „manželskou“ věrností. Zrušení zasnoubení stejně jako manželství mohlo být provedeno předáním rozlukového listu. Při nevěře nevěsty se muž mohl buď rozhodnout pro rozvod, nebo nevěrou nevěstu vydat k veřejnému odsouzení a ukamenování.⁶

Podle evangelisty Matouše⁷ se Josef za této situace projevil jako „spravedlivý“ muž: „Matka jeho (Ježíše) Maria byla zasnoubena Josefovi, ale dříve než se sešli, shledalo se, že počala z Ducha Svatého. Její muž Josef byl spravedlivý a nechtěl ji vystaviti hanbě pro lehkost, proto se rozhodl ji propustit potají (= soukromou dohodou).“ Než jí Josef předal rozlukový list, zjevil se mu ve snu posel Páně (Kýrios) a vysvětlil mu okolnosti Mariina těhotenství, totiž, že „co v ní bylo počato, je z Ducha Svatého“ a že Josef se nemá ostýchatí vzít nevěstu do svého domu.

Potom Josef učinil, jak poručil posel Páně (Kýrios), a „přijal svou manželku k sobě. Ale nežili spolu, dokud neporodila syna; a dal mu jméno Ježíš.“

O narození Ježíše, které se podle proroka Micheáše⁸ mělo udát v Betlémě, městě Davidově, se vypráví v Lukášově vánočním příběhu.⁹ Rodiče Ježíše, Josef a jeho těhotná snoubenka, putovali kvůli soupisu lidu ze svého bydliště v Nazaretu v Galileji do Betléma v Judsku. Zde, v chudobné stáji, Marie slehla. „I porodila svého prvorozeného syna, zavinula jej do plenek a položila do jesli, protože se pro ně nenašlo místo pod střechem.“¹⁰

Římskokatolická a protestantské církve oslavují památný den „Ježíšova narození“ 25. prosince, východní církve 6. ledna a arménští křesťané 19. ledna.

Jak u Lukáše, tak u Matouše je patrný záměr nevydávát Ježíše z Nazaretu za syna zplozeného Josefem, ale za „Syna Božího“, kterého zplodil s pannou Marií Bůh. Tak podle Matouše končí také rodokmen Ježíšův: „Jákož pak měl syna Josefa, muže Marie, z níž se narodil Ježíš řečený Kristus.“¹¹ Použití tvaru „z níž se narodil“ je zde opisem aktivního jednání boha (= plození). Proto má také „panenskost“ Marie pro evangelisty význam jen do doby narození Ježíše, ne už pro dobu následující. Na žádném místě v Bibli se neříká, jestli Marie zůstala pannou při narození Ježíše nebo po něm. Naopak, výroky o „nečistotě“ šestinedělky Marie zdůrazňují, že matka Ježíše porodila své dítě jako každá jiná žena přirozeným způsobem. A také po Ježíšově narození dala Marie život ještě dalším dětem, které jsou v evangeliích nazývány jeho bratry a sestrami.

Když později Ježíš kázal v synagóze v Nazaretu, rodném městě otce Josefa, rozpomněli se obyvatelé na svého dřívějšího spoluobčana Ježíše a říkali: „Což to není ten tesař, syn Mariin a bratr pak Jakubův a Josefův a Judův a Šimonův? A nejsou jeho sestry tady u nás?“¹² Na tomto místě jmenuje evangelista Marek

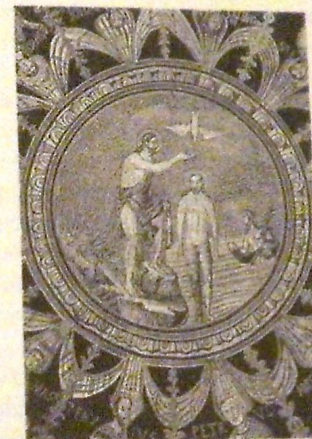
čtyři Ježíšovy vlastní bratry a jednu vlastní sestru. Není důvod pokládat Ježíšovy vlastní sourozence za „nevlastní“ (z prvního manželství Josefova) nebo za bratrance a sestřenky. Podle jedné průpovědi si jeho matka, bratři a sestra přáli hovořit s Ježíšem, zatímco kázal k zástupu lidí. Ježíš odpověděl: „Kdo je má matka a moji bratři?“ Rozhlédl se po těch, kteří seděli v kruhu kolem něho, a řekl: „Hle moje matka a moji bratři! Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.“¹³

Po osmi dnech od narození byl Ježíš obřezán podle izraelitsko-židovského přikázání: „Osmého dne bude obřezána jeho předkožka“¹⁴

*Obřezání malého Ježíše, tj. oddělení předkožky mužského pohlavního údu.
Hans Baldung Grien, mědirytina, 1594.*

Ještě dnes slaví na paměť této události římskokatolická a anglikánská církev 1. ledna, osm dní po Ježíšově narození, svátek „obřezání Páně“ (In Circumcisione Domini). Řeckokatolická církev slaví tento svátek 14. ledna a Arméni 26. ledna. Až do pozdního středověku byla v různých evropských římskokatolických kostelech dokonce ukazována a uctívána Ježíšova předkožka (praeputium Jesu) oddělená při obřizce jako relikvie. Na třináct měst, mezi nimi Laterán, Charroux, Antverpy a Kalkata, se chlubilo, že vlastní „pravou“ Ježíšovu předkožku.¹⁵

*Při křtu Ježíše Janem
Křtitelem zazněl z nebe
hlas: „Ty jsi můj
milovaný syn!“
Mozaika, 5. stol.
Ravenna, Baptisterium
ortodoxních.*

Podle izraelitsko-židovského přikázání prvorozené děti mužského pohlaví náležely Bohu a teprve oběti musely být vykoupeny, tj. vyplaceny. To byl i případ chlapce Ježíše. Protože Ježíš byl Mariin „prvorozený syn“,¹⁶ „přinesli jej podle Lukáše do Jeruzaléma, „aby s ním předstoupili před Hospodina (Kýrios) – jak je psáno v zákoně Páně: „vše, co je mužského rodu a otvírá život matky, bude zasvěceno Hospodinu“.¹⁷

Šestinedělka Marie se porozením dítěte stala na určitou dobu kultovně nečistou. Podle izraelitsko-židovského očišťovacího řádu¹⁸ byla šestinedělka po porodu hocha „nečistá“ sedm dní – jako při měsíční menstruaci – a dalších třiatřicet dní nezpůsobila k vykonávání kultu. Byla tudíž celkem čtyřicet dní vyloučená z kultu. Při narození děvčete byla šestinedělka nečistá po dvojnásobný počet dní.

V Lukášovi stojí: „Když uplynuly dny (Mariina) očišťování podle zákona Mojžíšova (3 Mojž 12,4,6)“,¹⁹ obětovala v chrámu v Jeruzalémě pár hrdliček nebo dvě holoubata. Touto obětí byla kultovní čistota šestinedělky opět obnovena.

Ještě dnes památku události očištění Marie – spojené s představením Ježíše v chrámu – oslavují římskokatolická a anglikánská církev 2. února, čtyřicet dní po vánocích, Ježíšově narození, svátkem „očištění Marie“ (In Purificatione Beatae Mariae Virginis), nazývaným též „hromnice“.

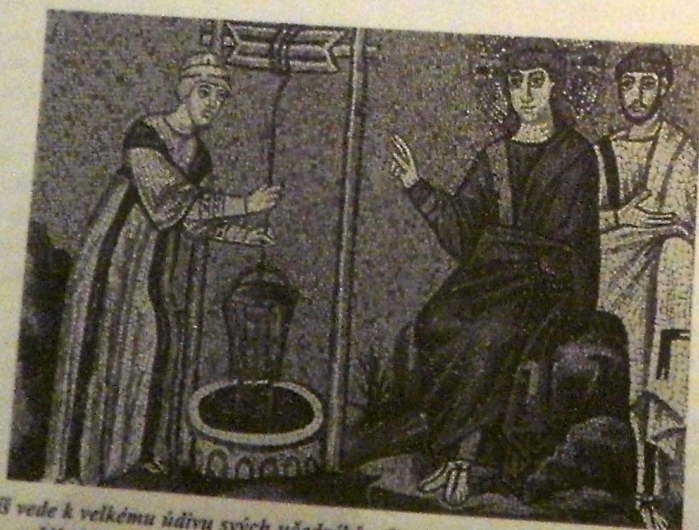
Když Ježíše křtil Jan Křtitel, měl Ježíš vidění a slyšení svého poslání: byl naplněn duchem a Bůh se k němu přiznal jako ke svému synu. „Vtom, jak vystupoval z vody, uviděl nebesa rozervená a Ducha, který jako holubice sestupuje na něj. A z nebe se ozval hlas: Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil.“²⁰

Vyprávění o křtu, připomínajícím vyvolení proroka, vrcholí božským hlasem, jenž Ježíše nazývá „synem“. Jedinečnost tohoto synovství je zdůrazněna přídáním adjektivem „milovaný“. Marek²⁰ a Lukáš²¹ objasňují Ježíšovo božské synovství v té době běžnou formou adopce vyvolením. Slovy „Ty jsi můj Syn“ povolává vždy Bůh nově zvoleného krále Izraele do jeho úřadu.²² Tak je možno považovat Ježíšův křest, stojící na počátku (nejstaršího) Markova evangelia, za uvedení Ježíše do eschatologického úřadu Syna Božího.

Ježíšovo přesvědčení, že je synem nebeského otce a Boha, dokládá Lukáš ve vyprávění o dvanáctiletém Ježíši v chrámě. Ježíš položí svým rodičům nepochopitelnou řečnickou otázku: „Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc mého Otce.“²³ Ježíšův prožitek, že Bůh je jeho otcem a současně i otcem všech lidí, bude rozhodným způsobem určovat jeho příští veřejnou činnost.

V souvislosti se svým zážitkem vyvolení zahájí Ježíš čtyřicetidenní půst. Když vyhladoví, přistoupí k němu pokušitel. Dvakrát ho osloví jako „Syna Božího“²⁴ a nabídne mu tři možnosti, jak získat lidi: chlebem, zázraky a majetkem. Ale Ježíš jako pravý „Syn Boží“ pokušitele odmítne.

Ve třicátém roce svého života se Ježíš odebral do Galileje a začal veřejně kázat. Shromáždil kolem sebe kruh žáků jako židovští rabíni, a na rozdíl od nich také dvě žákyně, vykládal v synagogách texty svatých písem a diskutoval v učebních hádkách a rozhovorech o platnosti mojžišovských zákonů.

Ježíš vede k velkému údivu svých učedníků učený rozhovor se samaršskou ženou u Jákobovy studně. Mozaika, 6. stol. Ravena, San Apollinare Nuovo.

Stejně jako židovští rabíni vedl Ježíš učené rozhovory s muži, zvláště se svými učedníky a žáky, ale také – na rozdíl od rabínů – se ženami. S matkou svých dvou učedníků Jakuba a Jana například učeně rozprávěl o pravé velikosti v království božím.²⁵ Podle evangelisty Jana měl Ježíš učenou rozpravu nejen s farizejem Nikodémem v Jeruzalémě,²⁶ ale také se samaršskou ženou u studnice Jákobovy, třebaže jeho učedníci „se divili, že rozmlouvá s ženou.“²⁷

Provázen svými stoupenci a přívrženkyněmi putuje Galilejí, učí a káže, působí obzvláště v Kafarnaum a v krajích kolem jezera Genezaretského, odkud pochází také nejvíce jeho učedníků. Ústřední bod jeho prorockého zvěstování tvoří „radostné poselství“ (evangelium) o nadcházejícím „království božím“ (basilea tu theu) a s ním spojená výzva ke změně myšlení.

Jeho radostné poselství spásy je určeno všem lidem, Židům i nežidům, spravedlivým a nespravedlivým, celníkům a hříšníkům, dospělým a dětem, ženám a mužům, matkám a otcům, manželkám i vdovám, mladíkům a dívkám, plození schopným i neschopným (eunuchům), kultovně čistým i nečistým, např. menstrujícími ženám.

Ježíš dokazuje slovem a činem, že s ním přichází „království boží“ a prostřednictvím vlastní osoby nechává lidi pocítit sílu této říše. Co znamená pro lidi království boží a co od nich požaduje, názorně vysvětlují příběhy jeho podobenství.

Obrazy jeho podobenství jsou převzaty z každodenního života mužů i žen. Známa jsou např. podobenství o ztracené ovci a ztraceném penízi,²⁸ o hořčičném zrně a kvasu,²⁹ dále podobenství o královské svatební hostině³⁰ a deseti družích.³¹

Význačné je také podobenství o rodící ženě, jejíž počáteční zármutek se změní v radost:

*„Žena, když rodí, má zármutek,
neboť přišla její hodina;
ale když porodí dítě,
nevzpomíná už na soužení pro radost,
že na svět přišel člověk.“³²*

Učení a kázání o nadcházejícím „království božím“ je provázeno zázraky, které Ježíš koná na ženách a mužích. Uzdravuje krvácející ženu a probouzí zpátky k životu Jairovu dceru,³³ vyléčí ochrnutého muže³⁴ a vzkřísí syna naimské vdovy,³⁵ přičemž se sám neštítí dotýkat se „nečistých“, nemocných a zemřelých.

Ježíšovo působení nachází sice u učedníků a učednic, kteří ho následují, souhlas, ale u jeho stoupenců³⁶ a především u protivníků vyvolává nesouhlas a odpor.

Odpůrci, kteří se pokládali za strážce mojžišovských zákonů, považovali Ježíšův přezíravý postoj k určitým předpisům zákona za provokaci. Vytykají mu mimo jiné jeho stanovisko k předpisům čistoty a kritizují jeho nepředpojatý styk s lidmi, kteří jsou v jejich očích pověstnými hříšníky a hříšnicemi.³⁸ Zásadně

odlišný postoj, který Ježíš zaujal, ho přivede nakonec k odsouzení ke smrti na kříži.

Učedníci a učednice Ježíšovi a také jeho pozdější stoupenci (mj. Pavel) jsou pevně přesvědčeni, že Bůh Mesiáš Ježíše po jeho smrti na kříži nenechal v hrobě, ale vzkřísil jej k životu z mrtvých. To podle Ježíšových učedníků a stoupenců potvrzuje velikonoční zjevení.

Bůh Kýrios („Pán“) s vousy, mužským pohlavním znakem, jako Otec a Stvořitel nebe a země. Titulní dřevoryt Lukase Cranacha pro první německý překlad Bible (1534) od Martina Luthera.

Ježíš je označován nejrůznějšími vznešenými tituly jako rabi, Prorok, Kristus, Syn Davidův, Syn Boží, Pán, Vykupitel a Logos, jimiž různé palestinské a helénistické obce jazykem své víry vyjadřují, co pro ně Ježíš, „člověk“ z Nazaretu, znamená.

Mužský, nikoli neutrální obraz Boha

Ježíš Nazaretský se sám považoval za „Syna Božího“ a hovořil o tomto Bohu v představách izraelitzko-židovského náboženství, tj. téměř výlučně v mužských jazykových tvarech, jako „Bůh“ (řecky: ho theós; hebrejsky: El), „Pán“ (řecky: ho Kýrios; hebrejsky: Jahve) nebo „Otec“ (řecky: ho patár), ale také opisem božského jména jako „nebe“ (řecky: ho úranós). Vzácněji se objevuje ženský tvar, jako např. „síla“ (řecky: he dýnamis).

Podle evangelisty Marka Ježíš na svém prvním veřejném vystoupení pravil: „Naplnil se čas a přiblížilo se království Boží (řecky: ho theós; hebrejsky: El).“³⁹ Stejně jako první Ježíšova slova, i jeho poslední, když umíral na kříži, náležela Bohu: „Bože můj, Bože můj (řecky: ho theós; hebrejsky: El), proč jsi mě opustil?“⁴⁰

Rovněž podle evangelisty Lukáše patřila první slova, která pronesl Ježíš, když se jako dvanáctiletý podle zákona stal „synem příkazu“ (bar-micva), jeho rodnému Bohu. Na starostlivou otázku rodičů, kteří ho po tři dny hledali: „Synu, co jsi nám to udělal? Hle, tvůj otec a já (tvoje matka) jsme tě s úzkostí hledali“, odpověděl dvanáctiletý řečnickou otázkou: „Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc (tj. v chrámě) mého Otce?“⁴¹ I poslední slova umírajícího Ježíše na kříži byla určena jeho nebeskému otci: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha.“⁴²

Nebeský otec Ježíšův je zároveň otcem Ježíšových učedníků a učednic, jak vyjadřuje např. text modlitby, příbuzný židovské modlitbě „Šmone esre“, kterou Ježíš učil své učedníky na jejich prosbu: „Otče náš, jenž jsi v nebesích, buď posvěceno tvé jméno.“⁴³

Tato modlitba, nazývaná podle počátečních slov „otčenáš“, je pravidelnou součástí dnešních bohoslužeb. Protože v této hlavní modlitbě křesťanů je Bůh osloven pouze jako „Otec“, tedy jako mužská bytost, přidávají dnes mnozí křesťané k oslovení „Otče náš“ také oslovení „Matko naše“, aby tím vyjádřili nejen mužský, ale i ženský aspekt obrazu křesťanského Boha. Zvláštní význam má v této souvislosti výrok papeže Jana Pavla I. (1978), který při veřejné audienci 10. září 1978 řekl: „Bůh je otec, a ještě více, je nám matkou.“

Podle společného pramene obou evangelistů Matouše a Lukáše nazývá Ježíš ve svém chvalo zpěvu Boha svým Otcem (ho patar) a Pánem (Kýrios):

„Velebím tě, Otče,
Pane nebes i země,
že jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými,
a zjevil jsi je malíčkým.“

*Ano: Otče, tak se ti zalíbilo.
Všechno je mi dáno od mého Otce,
a nikdo nezná Syna než Otec,
ani Otec nezná nikdo než Syn –
a ten, komu by to Syn chtěl zjevit.* 44

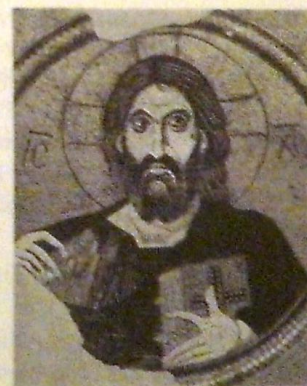
Učení o trojedinosti Boha bylo v raněkřesťanské době dále rozvíjeno a na prvních dvou ekumenických koncilech formulováno tak, jak je vysloveno v nikajsko-konstantinopolském vyznání víry:

*Trojice božských osob: Bůh Otec s plnovousem a Boží syn Ježíš rovněž s plnovousem,
společně nad nimi se vznáší Duch svatý v podobě holubice.
Albrecht Dürer, dřevoryt, 1511.*

*„Věřím v jednoho Boha,
Otce, všemohoucího,
Stvořitele nebe i země,
všeho viditelného i neviditelného.
(Věřím) v jednoho Pána Ježíše Krista,
jedinorozeného syna Božího,
který se zrodil z Otce přede všemi věky;
Bůh z Boha, Světlo ze Světla,
pravý Bůh z pravého Boha,
zrozený, nestvořený
jedné podstaty s Otcem...
(Věřím) v Ducha svatého,
Pána a dárce života,
který z Otce i Syna vychází,
s Otcem i Synem zároveň uctíván a oslavován...“ 45*

Ačkoliv křesťanský Bůh ve třech osobách je svou podstatou určený duchovně a nikoli pohlavně, je nazýván, jak ukazuje předchozí vyznání víry, jen jazykovými tvary mužského a nikdy ženského rodu, ba dokonce v ortodoxním a římskokatolickém křesťanství je zobrazován jen v mužských podobách.

JEŽÍŠ KRISTUS
*Pantokrator
(„Věvládce“)
s plnovousem. Mozaika
v kapli, asi 1100.
Dafni/Athény,
Klášteří kostel.*

Slovo „Duch“, které je v řečtině ještě středního rodu, je v latině (spiritus) a v řadě dalších jazyků včetně češtiny mužského rodu, stejně jako je mužského rodu Otec a Syn: „ten“ Duch.

To samé platí o raněkřesťanském hymnu Gloria („Sláva“), který je součástí římskokatolické mše a luteránských hlavních bohoslužeb:

*„Sláva na výsostech Bohu
a na zemi pokoj lidem dobré vůle.
Chválíme tě. Velebíme tě.
Klaníme se ti. Oslavujeme tě.*

Vzdáváme ti díky pro tvou velikou slávu
 Pane a Bože, nebeský králi,
 Bože Otče všemohoucí.
 Pane, jednorozený Synu, Ježíši Kriste
 Pane a Bože, Beránku Boží, Synu Otce.
 Ty, jenž snímáš hříchy světa,
 smiluj se nad námi.
 Ty, jenž snímáš hříchy světa,
 přijmi naše prosby.
 Ty, jenž sedíš po pravici Otce,
 smiluj se nad námi.
 Neboť Ty jediný jsi Svatý,
 Ty jediný jsi Pán.
 Ty jediný jsi Svrchovaný,
 Ježíši Kriste,
 se svatým Duchem
 ve slávě Boha Otce. Amen. "

Apoštol Pavel podřizuje ženu muži

Pro apoštola Pavla je kritériem víry a života muž. Ačkoliv obce, jimž psal své listy, tvořili muži i ženy, oslovoval členy obcí většinou jen „bratry“. Tak napomíná např. členy obce z Korintu: „Buďte bdělí, stůjte pevně ve víře, buďte stateční a silní! Všecko nechte se mezi vámi děje v lásce. O něco vás prosím, bratři...“⁴⁵

Zatímco Ježíš hlásá v evangeliích rovnocennost žen a mužů, apoštol Pavel podřizuje ženu muži. Teologický základ k tomu kladé již ve svém prvním listě Korintským z roku 53/54 n. l. – tedy dvacet let po Ježíšově smrti – kde nabádá ke správnému chování při modlitbě:

„Rád bych, abyste si uvědomili, že hlavou každého muže je Kristus, hlavou ženy muž a hlavou Krista je Bůh... Muž si nemá zahalovat hlavu, protože je obrazem a odleskem slávy Boží, kdežto žena je odleskem slávy mužovy. Vždyť muž není z ženy, nýbrž žena z muže. Muž přece nebyl stvořen pro ženu, ale žena pro muže. Proto má žena mít na hlavě znamení moci kvůli andělům.“⁴⁶

Tímto svévolným výkladem druhé zprávy o stvoření (1 Mojž 2,18–23) položil Pavel teologické základy k obecné nadřazenosti muže nad ženou, takže ve svém pozdějším listě Koloským z roku 60/64 n. l. může ženy „expressis verbis“ vyzvat, aby se podřídily svým mužům: „Ženy, podřizujte se svým mužům, jak se sluší na ty, kdo patří Pánu.“⁴⁷

Muži naproti tomu jsou jenom napomínáni: „...milujte ženy své a nechovejte se k nim drsně.“ Toto napomenutí jistě platí také pro chování žen vůči jejich mužům, není však výslovně řečeno.

Tato dvě teologická odůvodnění nadřazenosti muže nad ženou v prvním listě Korintským a napomenutí z listu Koloským, aby se žena podřídila muži, se spojují v postpaulinském listě Efezským: „V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasí. Ale jako církev je podřizena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřizeny svým mužům.“ A pro muže zůstává pouze napomenutí: „Muži milujte své ženy...“⁴⁸

Také zde se zajisté mlčky předpokládá, že rovněž ženy mají své muže milovat. Závěrem následuje znovu napomenutí: „A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.“

Tyto myšlenky o nadřazenosti či podřazenosti jednoho pohlaví druhému měly v poapoštolské době velký ohlas a byly přejímány nejrůznějšími způsoby. Tak autor prvního listu Petrova z roku 95 n. l. – Ježíš byl již 60 roků mrtvý, a ani Petr již nebyl zhruba 30 let mezi živými – napomíná:

„Stejně i vy ženy podřizujte se svým mužům... Tak se kdysi... zdobily svaté ženy, které doufaly v Boha. Podřizovaly se svým mužům, tak jako Sára poslouchala Abrahama a nazvala jej pánem“ (1 Mojž 18,22).⁴⁹

Zatímco pro napomenutí slabšího pohlaví je použito šesti veršů, k napomenutí mužů stačí jeden jediný verš: „Stejně i muži: když žijete se svými ženami, mějte pro ně porozumění, že jsou slabší; a prokazujte jim úctu, protože jsou spolu s vámi dědičkami daru života.“⁴⁹

Rovněž autor listu Titovi z roku 100/110 n. l. dává ponaučení: „Ty však mluv, co odpovídá zdravému učení... Podobně starší ženy... Ať vyučují mladší ženy v dobrém a vedou je k tomu, aby měly rády své muže... a byly rozumné, cudné, staraly se o domácnost, byly laskavé a poslouchaly své muže, aby Boží slovo nebylo znevaženo.“⁵⁰

Zármutek: Svatá panna s plnovousem na kříži. Dcera pohanského krále se zaslíbila Kristu. Protože nechtěla být provdána za pohanského prince, poprosila Boha, aby jí nechal narůst vous. Po splnění její prosby ji rozhněvaný otec dal ukřižovat. Augsburgský leták, 1650.

Četní církevní spisovatelé 2.-7. století, kteří vynikli teologickou učeností a pravověrností a dosáhli církevního uznání, jsou od 4. století označováni čestným titulem „církevní otcové“ (patres ecclesiastici). Jejich autorita, již se – vedle Bible – zvláště ve středověku zaštiťovaly teologické teze nebo pravověrnost obsahu učení, představuje významný pilíř římskokatolického učení. Mezi těmito církevními otcy se nevyskytuje ani jedna žena a jejich výpovědi o ženách a ženském pohlaví vůbec mají často znevažující povahu, jako třeba u Tertulliana, Basilia, Jana Zlatoustého (Chrysostomos), Řehoře Nazíanského a Řehoře z Nyssy. Ale také Hieronymus je přesvědčen o tom, že ženy svádějí muže nejen ke smilstvu, ale i ke kacířské pýše, protože všichni významní heretikové byli se ženami v nejtěsnějším spojení a jimi svedeni. Hieronymus, ovlivněný východním mnišstvím, vztahoval „všechno zlo na světě na ženy.“⁵¹

Dokonce i Augustin, jenž žil v dlouholetém nemanželském svazku s jednou ženou, s níž zplodil syna, nacházel pro ženy tvrdá, odsuzující slova.

Na rozdíl od církevních otců, omezených na starokřesťanskou dobu, je několik vybraných normativních teologů a dogmatických autorit ze všech období římskokatolické církve až do současnosti nazýváno „učiteli církve“. Jako kritérium se pro „statut“ církevního učitele vyžaduje pravověrné učení, vynikající vědecké výkony a osobní svatost. Řadu církevních učitelů, jmenovaných papežskou stolicí, zahajuje Tomáš Akvinský, kterého r. 1567 prohlásil papež Pius V. za pátého učitele církve. V r. 1879 byl prohlášen za prvního učitele. Do roku 1970 bylo jmenováno celkem 30 církevních učitelů, výhradně mužů. V roce 1970 papež Pavel VI. poprvé prohlásil za církevní učitelky také dvě ženy, Terezu z Avily a Kateřinu ze Sieny.

Také tyto svatí mužové a učitelé církve se občas vyjadřují o ženském pohlaví velmi nelichotivě.

Tak např. církevní učitel sv. Tomáš Akvinský, nejvýznamnější teolog období vrcholného středověku, přejímá aristotelské označení ženy jako „zmrzačeného muže“ (řecky: *arren paparoménon*; latinsky: *mas occasionatus*)⁵² a dovozuje, že žena je jen nedokonalým a náhodným zjevem, neboť síla působící v mužském semeni směřuje k tomu, aby podle sebe zplodila něco dokonale podobného mužskému pohlaví. Zplodění ženy je však ovlivněno špatným stavem látky nebo nějakou vnější změnou, např. kvůli vlhkému jižnímu větru.⁵³

Strach z žen a nepřátelský postoj k nim se na římskokatolickou církev částečně přenesl z východocírkevního mnišství. V kalendáři svatých východní a západní církve je počet světců mnohonásobně větší než počet světic. Svěťci se navíc v římském kalendáři svatých ještě dělí do dvou kategorií: na panny (virgo) a nepanny (non virgo). K druhé kategorii náleží výlučně vdovy, tj. ženy, jejichž manžel zemřel, v době svého vdovství neměly už s žádným jiným mužem pohlavní styk a před svou smrtí žily přinejmenším po nějakou dobu „cudně“. Vedle těchto svatých pannen a „cudně“ žijících vdov neexistuje ani jediná svatá, která by zemřela dříve než její muž, takže by měla nebo mohla mít se svým manželem pohlavní styk až do své smrti. Neexistuje žádná svatá žena, která by ze-

mřela v šestinedělí. Existuje sice několik svatořečených manželek, ty se však církevním slibem zavázaly, že se svým mužem povedou „Josefovo manželství“ bez pohlavního styku. V tomto smyslu říká Hieronymus: „Mezi vdánými ženami existují svaté ženy, ale pouze, když přestaly být manželkami, když ... napodobují cudnost panny.“⁵⁴

Marie, matka Ježíše, požívá jako „panna“ v římskokatolické církvi nejvyšší úctu. Církev se dovolává nejen jejího panenství před narozením Ježíše, ale také jejího doživotního „nedotčeného“ panenství ve víře. Podle tohoto výkladu byla Marie pannou vždy, nejen před narozením Ježíše, ale dokonce i při porodu a po narození Ježíšově.

Římský katechismus při výkladu článku víry „Zrozen z panny Marie“ říká: „On (=Ježíš) je z matky zrozen, aniž by její panenství v nejmenším porušil. Jako později vyšel z uzavřeného a zapečetěného hrobu... nebo – aby se zůstalo u věci, které vidíme každý den – jako sluneční paprsky pronikají pevnou hmotou skla, aniž ji prorazí nebo nějak poškodí: tak a vznešeněji vyšel Ježíš z lůna matky, aniž jakkoli poškodil mateřskou panenskost.“⁵⁵

Ježíšovský všeobecný princip lásky a poježíšovské varování před smilstvem

Pro Ježíše je principem mravního jednání láska, přičemž láska k Bohu a láska k bližnímu jsou neoddělitelně spjaté.

Ve výzvě „Milujte své nepřátele“⁵⁶ je láska přenesena – v odpověď na univerzální přísouzení království božího všem bez výjimky – na všechny lidi, zahrnuje všechny bližní bez rozdílu, včetně „nepřátel“. Jsou-li do lásky k bližnímu pojímání nejen příslušníci vlastního národa, ale také cizinci, pak láska k nepříteli patří rovněž všem, dokonce i „amorálnímu“ nepříteli.

V ježíšovských přikázáních lásky k bližnímu a nepřítelům nejde o lásku podle principu „dávám, abys ty dal“ (do ut des), tj. o lásku, která očekává, že bude opětována. Tato láska vyžaduje iniciativní jednání, bez zřetele na případný zisk a bez výhrad, ba dokonce s rizikem, že protějšek získá víc.

Příkaz lásky boží se domáhá celého člověka „z celého srdce, z celé duše, celé síly rozumu a celé síly.“ Rovněž milovat bližního „jako sebe sama“ znamená naprostou neohraničenost, *totalitu* („celost“) lásky. Antiteze kázání na hoře⁵⁷ dokládají, že Bůh vznáší na člověka požadavky nejen potud, pokud jeho chování lze stanovit zákonem a eventuálně potrestat, jako např. cizoložství.

Podle ježíšovského pojetí nespočívá skutková podstata cizoložství v činu samotném, ale je dána už předchozí žádostí v nitru člověka. Ježíš to formuluje antiteticky:

„Slyšeli jste, že bylo řečeno:
Nezcižoložíš. (2 Mojž 20,14).
Já však vám pravím,

*že každý, kdo hledí na ženu chtivě,
již s ní zcizoložil ve svém srdci.⁵⁸*

Ježišův požadavek lásky znamená víc než každý požadavek práva, protože nezná hranice ani omezení, týká se celého člověka.

Ježišova myšlenka o vzájemné souvislosti vnějšího a vnitřního a o tom, že vnitřní je dokonce rozhodující, se objevuje také v jeho rozhovoru o „čistém a nečistém“. V něm říká svým učedníkům: „Nerozumíte, že to, co vychází do úst, přijde do břicha a jde do hnoje? To však, co z úst vychází, jde ze srdce, a to člověka znesvěcuje. Neboť ze srdce vycházejí špatné myšlenky, vraždy, cizoložství, smilství (porneia), loupeže, krivá svědectví, urážky. To jsou věci, které člověka znesvěčují; ale jíst neumytými rukama člověka neznesvěčuje.“⁵⁹

Tato kritéria určují ježišovskou „etiku“, aniž by konkrétně určovala, co se v jednotlivém případě od člověka požaduje. Ježiš neustanovuje žádná nová přikázání, ale ponechává na každém jednotlivci, aby sám ve své konkrétní situaci rozhodl, co se od něj v dané chvíli požaduje. Dokonce i když dotyčný nedbá jeho požadavků, posuzuje jeho jednání s velkou shovívavostí.

Když podle evangelisty Jana⁶⁰ přivedli židovští zákoníci a farizeové k Ježišovi ženu, přistiženou při cizoložství, řekli mu: „Mistře, tato žena byla přistižena při činu jako cizoložnice. (Že k cizoložství je rovněž nutný cizoložník, se nebere v úvahu.) V zákoně nám Mojžíš přikázal takové kamenovat (3 Mojž 20,10; 5 Mojž 22,22). Co říkáš ty?“ Ježiš odpověděl: „Kdo z vás je bez hříchu, první hod' na ni kamenem.“ Když se jeden po druhém vytratili, zůstal Ježiš sám se ženou a řekl jí: „Ani já tě neodsuzuji. Jdi a už nehřeš!“

Pro Ježíše tedy v oblasti lidské sexuality platí toliko všeobecný příkaz lásky k bližnímu a ani pro sexuální život nestanoví žádné zákazy nebo zákony spojené s hrozbami trestu. Pavel oproti tomu ve svých čtyřech hlavních listech nejen varuje před smilstvem (porneia), ale dokonce vyhrožuje božskými sankcemi.

Ve svém prvním listě Tesalonským z roku 50/51 n. l. říká: „Vždyť víte, které příkazy jsme vám dali od Pána Ježíše. Neboť toto je vůle Boží, vaše posvěcení, abyste se zdržovali necudnosti (= porneia) a každý z vás aby uměl žít se svou vlastní ženou svatě a s úctou, ne ve vášnivě chtivosti... protože Pán ztrestá takové jednání... Vždyť Bůh nás nepovolal k nečistotě (= akatharsia), nýbrž k posvěcení.“⁶¹

Rovněž ve svém listě Galatským z roku 52/53 n. l. varuje mimo jiné před smilstvem a nečistotou a hrozí vyloučením z království božího: „Skutky lidské svévole jsou zřejmé: necudnost, nečistota, bezuzdnost... Řekl jsem už dříve a říkám znovu, že ti, kteří takové věci dělají, nebudou mít podíl na království Božím.“⁶²

Smilstvem se Pavel podrobněji zabývá ve svém prvním listě Korintským z roku 53/54 n. l. Tady mu už nestačí vyhrožovat Božím soudem těm, kdo se dopouštějí smilstva, ale vyzývá obec, aby smilníky vyloučila ze svého středu už nyní, aby je exkomunikovala. „Dokonce se proslychá, že je mezi vámi případ smilstva, a to takový, jaký se nevyskytuje ani mezi pohany, že totiž kdosi žije

s ženou svého otce (= nevlastní matkou). A vy jste přitom nadutí, místo abyste se raději zarmoutili; odstraňte ze svého středu toho, kdo to udělal. Neboť já, ač tělem vzdálen, duchem však přítomný, vyslovil jsem již soud nad tím, kdo se toho dopustil... Až se shromáždíte – já budu duchem s vámi a bude s námi i moc našeho Pána Ježíše – vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně.“⁶³

O tomto druhu exkomunikace smilníka ve „jménu Pána Ježíše“ nenajdeme v textu evangelií jedinou zmínku – naopak, Ježiš k podobnému trestu zaujímal zcela odmítavý postoj. Zde se Pavel, který nabyl vzdělání u farizejů, inspiroje spíše izraelsko-židovskou tradicí, jak byla zformulována v Knihách Mojžíšových v pasážích týkajících se incestního pohlavního styku s nevlastní matkou (3 Mojž 18,8; 5 Mojž 27,20).

Pavel se nedomáhá pouze vyloučení smilníka z obce, ale také toho, aby s ním byl přerušen jakýkoli další styk v soukromém životě: „Napsal jsem vám v listě, abyste neměli nic společného se smilníky... Měl jsem však na mysli, abyste se nestýkali s tím, kdo si sice říká bratr, ale přitom je smilník... s takovým ani nejzte... Odstraňte toho zlého ze svého středu!“⁶⁴

*Apoštol Pavel
s plnovousem,
pro kterého je muž
kritériem víry a života,
napomíná příjemce
svých listů: „Buďte
mužní!“ El Greco, olej.
Toledo, sakristie
katedrály.*

Smilníkům, mimo jiné *homosexuálům*, Pavel vyhrožuje nejen vyobcováním z křesťanské obce v přítomnosti, ale také vyloučením z království božího v budoucnosti: „Nemylte se: Ani smilníci (pórnoi)... ani cizoložníci (moichoí), ani nemravníci (malakoi), ani zvrácení (arsen okoitai)... nebudou mít účast v Božím království. A to jste někteří byli.“⁶⁵

Jindy zase varuje Pavel členy obce před smilstvem, zvláště před *prostitucí*, nikoli však hrozbou, ale mystickým podobenstvím: „Jídlo je pro žaludek a žaludek pro jídlo... Tělo však není pro smilstvo, nýbrž pro Pána, a Pán pro tělo... Nevíte, že vaše těla jsou údů Kristovými? Mám tedy z údů Kristových učinit údů nevěstky? Rozhodně ne. Což nevíte, že kdo se oddá nevěstce, je s ní jedno tělo?

Je přece řečeno „budou dva jedno tělo“... Varujte se smilstva! Žádný jiný hřích, kterého by se člověk dopustil, netýká se jeho těla, kdo se však dopouští smilstva, hřeší proti vlastnímu tělu. Či snad nevíte, že vaše tělo je chrámem Ducha svatého, který ve vás přebývá a jež máte od Boha?⁶⁶

Také ve čtvrtém hlavním listě, dopise Římanům z roku 54/55 n. l., pranýřuje Pavel smilstvo, obzvláště homosexualitu pohanů, kterou přičítá jejich bezbožnosti: „Proto je Bůh nechal na pospas nečistým vášním jejich srdcí, takže zneuctívají svá vlastní těla; ...Proto je Bůh vydal v moc hanebných vášní. Jejich ženy zaměnily přirozený styk za nepřirozený a stejně i muži zanechali přirozeného styku s ženami a vzplanuli žádostí jeden k druhému, muži s muži provádějí hanebnosti a tak sami na sobě dostávají zaslouženou odplatu za svou scestnost... Vědí o spravedlivém rozhodnutí Božím, že ti, kteří tak jednají, jsou hodni smrti; a přece nejenže sami tak jednají, ale také jiným takové jednání schvalují.“⁶⁷

Ani ve svém hodnocení homosexuality jako chování „hodného smrti“ se Pavel nemůže odvolávat na Ježíšova slova – naopak: podle evangelií se Ježíš o homosexualitě, incestu a prostituci ani jednou nezmiňuje, natož aby za ně hrozil trestem – ale Pavel zde opět sahá po izraelsko-židovském zákonodárství, formulovanému v knihách Mojžišových (3 Mojž 18,22; 20,13).

Popavlovský list Efezským z let mezi 80 a 100 n. l. jde ještě o krok dále, neboť vyzývá k tomu, aby se slova „smilstvo“ a „nečistota“ přestala vůbec vyslovovat: „O smilstvu, jakékoliv nezřizovanosti nebo chamtivosti ať se mezi vámi ani nemluví, jak se sluší na ty, kdo patří Bohu... Dobře si pamatujte, že žádný smilník, prostopášník... nemá podíl v království Kristovu a Božím.“⁶⁸

Poslední vývojové stadium v Novém zákonu, vztahující se k našemu tématu, nabízí kniha Zjevení sv. Jana, vzniklá kolem roku 95 n. l., která v počínajícím pronásledování křesťanů za císaře Domitiana (81–96) utěšuje zkroutěné věřící vyhlídkou na návrat Krista a zároveň je připravuje na zjevení, která této události budou předcházet; to se ovšem děje mimo jiné na účet lidské sexuality. Tak např. sto čtyřicet čtyři tisíce označených (= spasených) – zjevně jen mužů – je charakterizováno: „To jsou ti, kdo neporušili svou čistotu se ženami a zůstali panici.“⁶⁹ Naproti tomu pohanský Řím je označován jako „veliký Babylón, který opojil všechny národy svým smilstvím a dal jim pít z poháru hněvu.“⁷⁰ Jeden ze sedmi andělů řekl k věštci: „Pojď se mnou, ukážu ti soud nad velikou nevěstkou... se kterou se spustili králové světa a vinem jejího smilství se opijeli obyvatelé země.“⁷¹ A prorok „spatřil ženu (= nevěstku) sedící na dravé šelmě... v ruce držela zlatý pohár, plný ohavnosti a nečistoty svého smilství, a na čele měla napsáno jméno – je v něm tajemství: Babylón veliký (= Řím), Matka všeho smilstva a všech ohavností na zemi.“⁷² Víze zániku Babylónu (= Říma) končí nebeským jásotem: „Náš Bůh „odsoudil tu velikou nevěstku, která přivedla zemi do záhuby svým smilstvím.“⁷³ A v novém Jeruzalému „nevěrní, nečistí, vrahové, cizoložníci... najdou svůj úděl v jezere, kde hoří oheň a síra. To je ta druhá smrt.“⁷⁴ A jako by všeho už nebylo dost, za brány nového nebeského Jeruzaléma budou vykázáni „nečistí (= pederasti), zaklínači, smilníci...“⁷⁵

Jak vidno, sexualita prodělala od historického Ježíše Nazaretského podle evangelistů až po navrátilivšího se Krista podle apokalyptika Jana zajímavý vývoj.

Soulož, regulace porodů, poluce a homosexualita v katechismu a v zrcadle zpovědi

Text starozákonního Dekalogu (Exodus 20,2–17; Deuteronomium 5,6–21) představuje pro mnohé katechismy křesťanských vyznání základní text při výkladu mravních požadavků kladených na křesťany. K deseti přikázáním náleží mimo jiné tato dvě: „Nesesmilniš!“ (Exodus 20,14) a „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního...“ (Exodus 20,17a,b). Avšak způsob rozdělení a následné číslování desatera se u jednotlivých vyznání používá rozdílně. V katechismech reformovaných a ortodoxních církví, opírajících se o Filona Alexandrijského a Flavie Josefa, platí verš 14 jako sedmé a verš 17 jako desáté přikázání. Totéž se týká i katechismů anglikánské a presbyteriánské církve. Naproti tomu římskokatolické katechismy, opírající se o latinského církevního otce Augustina a luteránské katechismy, uvádějí verš 14 jako šesté, verš 17a jako deváté a verš 17b jako desáté přikázání.

Calvin ve svém Ženevském katechismu z roku 1542 rozšiřuje „sedmé“ přikázání „Nesesmilniš“ na formulaci: „Nebudeš provádět žádného smilstva“ (200. otázka). Na otázku č. 108 Heideberského katechismu „Co praví sedmé přikázání?“ se dává odpověď: „Že všechna nemravnost je Bohem prokleta a že ji máme nenávidět a žít cudně ve svatém stavu manželství nebo mimo něj.“

V šestém přikázání se sice výslovně zakazuje pouze cizoložství, ale podle uznávaných římskokatolických teologů a mnoha katolických katechismů je tím „současně zakázáno vše, co je v rozporu s důstojným rozmnožováním lidského pokolení, tedy všechny vnější hříchy proti cudnosti. V devátém přikázání jsou zakázány také necudné myšlenky.“⁷⁶ Rozlišuje se mezi dokonaným a nedokonaným zhřešením. K dokonaným hříchům proti cudnosti „uvnitř přirozenosti“ náleží smilstvo (fornicatio), tj. dobrovolný pohlavní styk dvou svobodných osob, za druhé cizoložství, tj. pohlavní styk jednoho z manželů se třetí osobou, dále znásilnění (stuprum), tj. dokonaný pohlavní styk se ženou bez jejího souhlasu, a za čtvrté krvesmilství (incest), tj. pohlavní styk mezi pokrevně příbuznými určitého stupně.

K dokonaným hříchům „proti přirozenosti“ se počítá poluce, tj. plné pohlavní ukojení s výronem semene, ale bez pohlavního styku, dále homosexualita (sodomie), tj. soulož s osobou stejného pohlaví a bestialita (bestialitas), tj. soulož člověka se zvířetem.

Manželství je pro římský katechismus spojením muže a ženy k tomu oprávněnou osobou s povinností trvalého životního svazku.⁷⁷ Podstata a účinnost manželství spočívají ve spojení a vzájemné povinnosti, a kromě manželského souhlasu není „k trvání pravého manželství soulož (concubitus) nezbytně nutná.“⁷⁸

Tento katechismus dokonce manželům ukládá: „Manželé se mají někdy manželské povinnosti (= soulože) zřeknout, nejméně tři dny před přijetím svatě eucharistie, častěji ale, když se drží sváteční čtyřicetidenní půsty. Tak poznají, že blahodárnost manželství den ze dne vzrůstá měrou milosti boží.“⁷⁹

Už při výkladu svátosti svatého přijímání požadoval Římský katechismus jako podmínku pro přijetí eucharistie ze strany přijímajícího kromě přípravy duše také přípravu těla. V tomto smyslu se od ženatých a provdaných očekává, že se na několik dní zřeknou manželské soulože (concubitus) podle vzoru (polygamního) krále Davida (1 Král. 21,5).⁸⁰

Na rozdíl od katolíků a ortodoxních křesťanů nespátřují reformátoři v manželství žádnou svátost výslovně ustanovenou Ježíšem. Manželství ovšem uznávají jako „božský stav“, jak se vyjádřil Martin Luther ve svém Malém katechismu v „knížečce oddavků“ (Traubüchlein).⁸¹ Také ve Velkém katechismu v rámci výkladu šestého přikázání Luther říká, že Bůh chce manželský stav jako božský, blažený stav, protože mu dal přednost před všemi ostatními stavy.⁸²

Regulace porodnosti záměrnou antikoncepcí byla církevními otci a svatým Augustinem nekompromisně odmítnuta. Jeho učení, které se téměř shoduje s pojetím církevních učitelů a svatého Tomáše Akvinského, bylo na koncilu tridentském (1545–63) povýšeno na dogma a určuje postoj katolické církve až do dneška.

Římský katechismus ve svém výkladu svátosti manželství v souvislosti s druhým důvodem manželství, totiž touze po potomstvu, říká: „To byl také jediný důvod, proč Bůh původně manželství ustanovil. Je tudíž také velmi těžkým zločinem, když manželé uměle brání početí nebo vyhánějí plod; to je třeba odsoudit stejně jako zločin úkladné vraždy.“⁸³

Přerušení těhotenství je úmyslné, uměle přivozené, předčasné ukončení normálního těhotenství, které je povolené, případně zůstává beztrestné. Naproti tomu pod „vyháněním plodu“ se rozumí každé ilegální přerušení těhotenství, které je většinou trestně stíháno.

V římskokatolické církvi se zabránění početí a vyhnání plodu často zmiňuje současně, stejně se posuzuje a odsuzuje. Podle encykliky papeže Pia XI. „O posvátnosti manželství“ („Casti connubii“) z roku 1930 není z hlediska morální a pastorální teologie dovoleno žádné přerušení těhotenství.

Pravda víry (CIC c. 1383 §1) předložená řádnou učitelskou stolicí a církevní právo spatřuje v úmyslném usmrcení nenarozeného a v přivození odchodu životaneschopného plodu z mateřského lůna trestný čin, za který hrozí dokonce vyhlášení církevní klatby, již smí odvolat jen nejvyšší místní církevní hodnostář (c. 2350 § 1); má kromě toho za následek tzv. irregularitu, tj. trvalou překážku kněžského svěcení (c. 985 n. 4).

Pius XI. prohlásil v encyklice „Casti connubii“ za hřích dokonce každou regulaci porodů: „V každém manželském pohlavním aktu, při kterém je svévolně uloupěna přirozená síla k probuzení nového života, se člověk prohřešuje proti zákonu božimu a přirozenosti, a ti, kdo tak činí, poskvřňují své svědomí těžkým hříchem.“

Také papež Pavel VI. stvrdil roku 1968 – přes námitky komise odborníků, kterou sám ustavil – ve své encyklice „Humanae vitae“, nazývané též „Pilulková encyklika“, zákaz „umělých“ mechanických a chemických antikoncepčních prostředků a místo nich doporučil věnovat pozornost „neplodným dnům“, tj. „přirozené“ metodě zabránění početí. Pohlavní akt je prý aktem plození, v němž se podle božské vůle zasévá nový život.

Spermie ale nejsou semenem. Jsou to buňky obsahující poloviční počet chromozomů, tedy žádný potenciální život; semeno v přísně biologickém smyslu vzniká teprve hodiny po aktu plození spojením mužské spermie s ženským vajíčkem. V tomto smyslu je řeč moralistů o „semen verum“ falešná a nesouhlasí s biologickou realitou.

Další diskusi o antikoncepci znovu podnítil v roce 1988 papež Jan Pavel II. u příležitosti dvacátého výročí encykliky „Humanae vitae“. Od té doby se papežská politika proti „umělým“ metodám zabránění početí stala důraznější a papež a jeho biskupové využívají každé příležitosti, aby odsoudili regulaci porodů „umělým“ zabráněním početí nebo přerušením těhotenství jako „antikoncepční imperialismus“. Katolické „plánování rodiny“ (family planning) se mezitím setkává také s odporem mezinárodních organizací. Tak v roce 1988 nesměli vyslanci Vatikánu vystoupit na konferenci pořádané OSN. Delegace Vatikánu se také pokusila ovlivnit v tomto duchu jednání na konferenci o světové populaci v Mexiku 1984 a na konferenci v Rio de Janeiru v r. 1992. V otázce antikoncepce již mnozí katolíci s papežem a jeho biskupy nesouhlasí. Tak např. v roce 1980 souhlasilo 54% mužů a 58% žen ve Spolkové republice Německo s tím, že mladé dívky berou antikoncepční pilulky, ve věkové skupině 18–29 let pilulky schvalovalo 67% mužů a 79% žen. Také v ostatních zemích, jako v USA nebo v Anglii a Walesu, zastává většina katolíků (74%) názor, že manželé by měli určovat počet svých dětí sami, a to metodami „umělého“ zabránění početí.

Podle jednoho z posledních šetření institutu Emnid z roku 1992, sledujícího názor katolíků na zákaz antikoncepčních pilulek, který vydal papež Pavel VI. a potvrdil a ponechal v platnosti jeho nástupce Jan Pavel II., souhlasí s papežovým zákazem pouze 6% katolíků. Naproti tomu 56% všech katolíků zastává názor, že církev by antikoncepční pilulky měla dovolit a 36% se domnívá, že církvi do toho nic není.⁸⁴

Od názoru oficiálního učení římskokatolické církve, odmítající použití „umělých“ metod antikoncepce před i po souloži a připouštějící jako jediné prostředky zodpovědného rodičovství zřeknutí se pohlavního styku nebo techniku „neplodných dnů“, se výrazně liší postoj evangelické církve.

Zatím co Martin Luther se ještě vyslovoval proti každému zabránění početí, zaujímají různé protestantské církve v současné době pod tlakem změnících poměrů postoje sice diferencované, avšak v základním bodě jednotné: kontrola porodnosti je přípustná, pokud je při zvážení všech okolností považována jako mravní povinnost.

Konference anglikánské církve v Lambethu se roku 1908 vyslovila proti každému zabránění početí a ještě roku 1930 shledala, že kontrola porodnosti je výrazem osobní požívačnosti a že metoda „neplodných dní“ by se neměla cenit výše než mechanické zabránění početí. Teprve roku 1958 dovolila lambethská konference než plánování rodiny „hygienicky, esteticky a medicínsky dokonalými prostředky.“

Anglikánský biskup z Cantebury George Carey, zasazující se o kontrolu porodnosti, vyzval všechny křesťanské církve – ještě koncem května 1992 Vatikán rezolutně odmítl každé spojování růstu populace s problémy životního prostředí – zdůraznil Carey 2. června 1992 v Ženevě, že populační exploze je spolu s dalšími faktory příčinou ekologické katastrofy. Proto se plánování rodiny a kontrola porodnosti musí stát záležitostí všech křesťanských církví.

Protože v římskokatolické církvi se na noční *poluci* mužů pohlíží jako na něco špatného, modlí se a zpívají již po staletí kněží, mniši a dokonce i jeptišky ve svých večerních i ranních modlitbách třístrofický hymnus „Před dnem světla zmizí“ (*Te lucis ante terminum*) z 5/6. století, v jehož druhé strofě je Bůh stvořitel mimo jiné vyzýván:

„A našeho nepřítele potlač,
aby naše těla neměla poluci.“
(*Hostemque nostrum comprime,
Ne pollutur corpora.*)⁸⁶

K odmítnutí homosexuality apoštolem Pavlem se připojilo více koncílů. „Sodomitskou neřest mužské a ženské homosexuality“ jako hřích proti přirozenosti odsoudil zejména učitel církve svatý Tomáš Akvinský (1225–74).

Naopak v mnoha křesťanských církvích se homosexuální sklony už nepovažují samy o sobě za amorální.

Podle starého římskokatolického církevního zákoníku (CIC) z roku 1918 mohli být laici (c. 2357 §1) kvůli homosexualitě odsouzeni za infamii (bezectnost), klerikové vyššího svěcení mohli být suspendováni a dokonce odstavěni (c. 2359 §2). V trestním právu nového církevního zákoníku platného od roku 1983 se však homosexualita v rubrice trestných činů už neuvádí.

Katolický „Holandský katechismus pro dospělé“ (1966) se vyjadřuje o „homosexuálních bližních“ následovně: „Existují také lidé, jejichž erotika nemůže směřovat k druhému pohlaví, ale pouze – nebo někdy převážně – k pohlaví, k němuž sami náležejí. Není v moci těchto lidí – ať jde o muže nebo ženu – aby se po dobrém nebo po zlém necitili přitahováni druhým pohlavím. Homosexualita je neznámého původu. On – nebo ona – touží v lidské osamělosti po přátelství.“⁸⁷

Evangelický „Katechismus pro dospělé“ Spojené evangelickoluteránské církve Německa považuje homosexualitu za psychopatologický „krajně naléhavý problém“, kdežto „Pamětní spis evangelické církve v Porýní“ z roku 1970 konstatuje, že homosexualita sama o sobě není perverzí, nemocí ani hříchem. Tím je pouze tehdy, když není zvládnuta s mravní zodpovědností.

V nizozemské Reformované církvi už nesmějí být homosexuální muži nebo ženy, kteří se ucházejí o církevní úřady, odmítání nebo vylučování z Večeře Páně, jak rozhodl většinou hlasů synod největší protestantské církve Holandska v Doornu v polovině června 1989.⁸⁸

Také Evangelická církev Pomohanska jako první zemská církev v Německu už nechce v budoucnu homosexuální teology vylučovat z úřadu faráře. Po kontroverzní diskusi církevní vedení rozhodlo většinou jednoho hlasu, že zemská církev „je principiálně nakloněná ordinaci homosexuálů“.⁸⁹

Církev amerických baptistů, „Southern Baptist Convention“, jmenovala jako první homosexuálního uchazeče pastorem. Ačkoliv „Jižní svaz baptistů“, jedna z nejkonzervativnějších protestantských církví USA, homosexualitu odmítá jako hříšnou, hlasovala obec v Chapel Hill pro její uznání – jednotlivé obce jsou ve svém rozhodování na ústředním svazu nezávislé –, protože Ježíš vyzdvihl všechny „slabé a zatížené“. Všichni křesťané, „uznávající Ježíše jako svého pána a spasitele“, akceptují homosexuály jako rovnoprávné občany nezávislé na jejich sexuální orientaci.⁹⁰

Nedokonané hříchy proti cudnosti mohou být neřestné buď samy o sobě, jako např. pohlavní pohyby, nebo mohou být příčinou smilstva, jako nestoudnost.⁹¹ K vnějším hříchům proti cudnosti náleží pohledy, dotyky, objímání, polibky, hovory, písně a čtení.

„Pro různý vliv na vzbuzení pohlavního chťice se části těla dělí na počestné (obličej, ruce, nohy), méně počestné (ňadra, záda, ramě, stehna) a nepočestné (pohlavní orgány a partie, které jsou jim velmi blízké).“⁹²

Dva starci pozorují nahou Zuzanu při koupeli a chtějí ji svěst k cizoložství.
Matthäus Merian, mědirytina, 1630.

„Počestné“ a „nepočestné“ části těla se rozlišují nejen při dotýkání vlastního nebo jiného těla, ale také při pohledu na vlastní nebo cizí tělo. V posledním případě to např. znamená: „Dívat se na nepočestné části těla osob téhož pohlaví letmo nebo ze zvědavosti je „všední“ hřích... Dívat se na nepočestné části těla osob druhého pohlaví je smrtelným hříchem, pokud na ně ovšem nehledíme neúmyslně, letmo, krátce a z dálky, nebo pokud se nejedná o malé dítě.“⁹³

Vyhlášeným mistrem kasuistiky sexuálních hříchů byl právník a pozdější biskup Alfons Maria z Liguori (1696–1787), který vyložil všechna sexuální témata ve vztahu k pokání a zpovědi do nejmenších podrobností a stal se jedním z nejvlivnějších morálních teologů římskokatolické církve. Alfons z Liguori nejen že byl roku 1839 svatořečen – jeho svátek slaví 2. srpna celá církev –, ale papež Pius IX. ho v roce 1871 povýšil na základě jeho morálněteologických spisů na 18. „učitele církve“ a papež Pius XII. ho v roce 1950 dokonce prohlásil za patrona všech zpovědníků a moralistů.

Ve svém hlavním díle „Theologia moralis“ (1753–1755), které se už dočkalo více než sedmdesáti vydání (6 svazků 1846/47), hodnotí Alfons z Liguori skutečnost, zda pozorujeme „nepočestné části těla“ jiné osoby z menší či větší dálky, jako různé těžké hříchy. A uvažuje také, zda je smrtelným hříchem odírat čtvrtou soulož v průběhu jediné noci, nebo zda je hříchem odmítnout soulož tomu, kdo ji požaduje pětkrát v měsíci.⁹⁴

Všechny těžké hříchy, také hříchy proti šestému a sedmému přikázání, je nutno při svaté zpovědi uvést zpovědníku, který je vázán povinností zpovědního tajemství. Bez úplného přiznání všech smrtelných hříchů nedosáhne kajník rozhřešení (absoluce). Aby se kajník rozpomenul na všechny své těžké prohřešky a případně také na okolnosti, za nichž k nim došlo, má k dispozici zpovědní zrcadlo, soupis hříchů s návodem ke zpytování svědomí.

Žádný rozdíl mezi sexualitou v nebi a na zemi

Z Ježíšova sporu se saducejskými vzešlo později mylným výkladem jisté nepochopení jeho slov. Saduceové se na rozdíl od farizeů, kteří si vážili tradice starších, drželi hlavně litery písma. Izraelitsko-židovské tradice se pevně drželi také v otázce povinnosti manželství pro všechny židovské muže, nevěřili však jako třeba farizeové na vzkříšení mrtvých, protože tvrdili, že duše zemře s tělem. Výměna názorů Ježíše se saducejskými se nám zachovala v literární formě polemiky.⁹⁵

Saducejové, kteří nevěřili na vzkříšení, vyličili Ježíši vykonstruovaný případ levirátního manželství: „Mistře, Mojžíš nám ustanovil: Zemře-li něčí bratr a zanechá manželku bezdětnou, ať se s ní ožení jeho bratr a zplodí svému bratru potomka (5 Mojž 25,5). Bylo sedm bratrů. Oženil se první a zemřel bez potomka. Jeho manželku si vzal druhý, ale zemřel a také nezanechal potomka. A stejně

třetí. A nikdo z těch sedmi nezanechal potomka. Naposledy ze všech zemřela i ta žena. Komu z nich bude patřit, až při vzkříšení vstanou? Všech sedm ji přece mělo za manželku.“

Farizejové argumentují, že vzkříšení nemůže dát odpověď, neboť manželství za účelem zplodění (mužského) potomstva je povinností každého izraelitského smrtelníka, což dokazuje přikázání o levirátním manželství. Předpokládá se tudíž, že každý může žít v následném, ale také v současném polygynním manželství (mnohoženství). Avšak polyandrie (mnohomužství) ženy za jejího života i na onom světě je pro židovstvo doby Ježíšovy zcela nepředstavitelná. Také na tento saduceji vykonstruovaný protiklad mezi představitelným polygynním manželstvím za účelem zplodění potomstva a nepředstavitelným polyandrickým manželstvím na onom světě dává Ježíš přiměřenou odpověď.

Ve své odpovědi vychází z toho, že manželská povinnost zplodit potomstvo platí pro smrtelníky, protože jinak by národ vymřel. Zplodění potomstva je tudíž nutnou potřebou smrtelných lidí. Tato potřeba, rozvádí Ježíš dále, už neexistuje pro nesmrtelné, kteří vstali po vzkříšení. Neexistuje tedy ani žádný protiklad či rozpor mezi levirátním manželstvím a vzkříšením. Ježíš tedy odpovídá saducejským:

„Mýlíte se, neznáte Písma ani moc Boží! Když lidé vstanou z mrtvých, nežení se ani nevžívají, ale jsou jako nebeští andělé.“
(Ti se neudržíjí plodem potomstva.)⁹⁶

Bylo by však falešné vydělit tuto Ježíšovu odpověď z židovského kontextu a na základě toho potom tvrdit, že podle Ježíše existovala sexualita lidí pouze na zemi a že v nebi se provozovaly jen panenské hrátky andělů.

Manželství, rozvod, bezženství

Podle ježíšovského chápání vzniká manželství muže a ženy z vůle Boha. Možnost rozluky manželství existovala v době Ježíšově prakticky pouze pro muže, nikdy pro ženu. Ježíš hodnotil obě pohlaví stejně, odmítal proto možnost rozloučení manželství (pouze mužem), které bylo výrazem vrcholného pohrdání ženou. Svědectví o tom nám zachoval spor mezi farizeji a Ježíšem.⁹⁷

Protože muž směl v době Ježíšově rozloučit manželství z různých důvodů, ptají se farizejové Ježíše, čemu dává přednost: Zda je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny, jak to učí škola Hilelova, nebo jen ze závažného důvodu, jak požaduje škola Šamajova. Také v tomto sporu se Ježíš vyhne přímé odpovědi. Opomíjí alternativu, která se vyvinula z mojžíšovské praxe vystavení rozlukového listu, a vrací se zpět k původní tvůrčí božské vůli, která platila před rozvodovou praxí a se kterou tazatelé musejí souhlasit, je-li Písmo pro ně zákonem (tórrou) božím.

Odpověď Ježíše se člení do tří částí, jak je běžné v mnoha polemikách, a skládá se z protiotázky, odvolání na Písmo a závěrečné sentence:

- (1) „Nečetli jste, že Stvořitel od počátku muže a ženu učinil je?“
(1 Mojž 1,27).
(2) A řekl: „Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce,
a budou ti dva jedno tělo“ (1 Mojž 2,24);
takže již nejsou dva, ale jeden.
(3) A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!“⁹⁷

Evangelista Matouš připojuje k závěrečné obecné sentenci této polemiky další Ježíšovu myšlenku, která se v novozákonní tradici objevuje v různých variantách a doplňcích celkem pětkrát. U Matouše je uvedena slavnostním Ježíšovým „Já pravím“: „Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.“⁹⁸ Matouš – na rozdíl od ostatních referentů, Lukáše, Marka a Pavla – oslabil absolutní zákaz rozluky manželství „výhradou smilstva“, jak učila také Samajova škola. Pavel a Marek připojují z hlediska nežídovských čtenářů též zákaz rozvodu pro ženu.⁹⁹

Rozporné chápání rozluky nalézá u Matouše vyjádření v dalším přirovnání protikladem z Ježíšova kázání na hoře:

„Také bylo řečeno: „Kdo propustí svou manželku, ať jí dá rozlukový listek“ (5 Mojž. 24,1). Já však vám pravím, že každý kdo propouští svou manželku, mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou oženil, cizoloží.“¹⁰⁰

Podle této antiteze Ježíš nejen že zapovídá rozvodovou praxi spočívající ve vystavení rozlukového listu, ale muže, který svou manželku propustí, případně se s propuštěnou ženou ožení, prohlašuje za cizoložníka.

V souvislosti se sporem, v němž Ježíš vyslovuje absolutní zákazu rozvodu a současně odmítá praxi vystavování rozlukového listu, připojuje Matouš dodatky, ve kterém učedníci, opět jen z mužského hlediska, uvádějí manželství jako takové v pochybnost: „Jestliže je to s mužem a ženou takové, pak je lépe se neženit.“ Na to opět odpovídá Ježíš ve třech sentencích:

- (1) „Někteří nežíjí v manželství, protože jsou k tomu od narození nezpůsobilí;
(2) jiní nežíjí v manželství, protože je nezpůsobilými (= eunuchy) učinili lidé;
(3) a někteří nežíjí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské.“¹⁰¹

Ani v této odpovědi Ježíš nepřistupuje na vývody svých učedníků. Pak by musel odpovědět: Buď je radno se ženiti, nebo není radno se ženit, protože muž se nesmí se svou ženou nechat rozvést. Na tomto místě opět Ježíš každému jednotlivci ponechává svobodu rozhodování. Jestliže totiž v izraelitsko-židovské víře platily schopnost plození a plodnost za dobrodiní poskytnuté Jahvem a neplodnost a neschopnost plození byly vadou a hanbou,¹⁰² ba i trestem božím – žádný eunuch nesměl být knězem Jahveho,¹⁰³ nadto byl vyloučen i z kultu⁴ –, pak pro Ježíše jak ti, kdo jsou schopni plození, tak i ti, kdo plození schopni nejsou, náležejí do království božího. Bylo by absolutně scestné z těchto Ježíšo-

vých slov vyvozovat závěr, že Ježíš si na tomto světě cenil výše bezženství než manželství, nebo že jimi vyzývá své učedníky k životu v celibátu.

Také plodnost a neplodnost ženy se v ježíšovské rétorice oslavuje a zároveň se nad ní běduje. Kdysi řekla jedna žena Ježíšovi: „Blaze tě, která tě zrodila a odkojila.“¹⁰⁵ Pro apokalyptický konec času platí: „Běda těhotným a kojícím v oněch dnech.“¹⁰⁶ Tato prorocká slova jsou ještě jednou zachycena u Lukáše, když vkládá Ježíšovi do úst: „Hle, přicházejí dny, kdy (dětí dcer jeruzalémských) budou říkat: „Blaze neplodným, blaze těm, které nikdy nerodily a nekojily!“¹⁰⁷ Rovněž zde by bylo mylné spojovat prorocké velebení neplodnosti v apokalyptickém konci času s výzvou Ježíše, aby muži nepojímali ženy za manželky a ženy aby zůstávaly pannami.

Zcela jinak je tomu u neženatého Pavla, který hlásá bezženství a manželství uznává pouze v krajním případě jako lék a ústupek nevyhnutelnému smilstvu. Ve svém 1. listě Korintským z roku 53/54 n. l. – tedy už dvacet let po Ježíšově smrti – doporučuje jeho adresátům:

„...Je pro muže lépe, když žije bez ženy. Abyste se však uvarovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže. Muž ať prokazuje ženě, čím je jí povinen (= manželskou souloží), a podobně i žena muži. Žena nemá své tělo pro sebe, ale pro svého muže. Podobně však ani muž nemá své tělo pro sebe, ale pro svou ženu. Neodpírejte se jeden druhému... aby vás satan nepokoušel, když byste se nemohli ovládnout. To ovšem říkám jako ústupek, ne jako příkaz. Přál bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já (tj. neženatý). ... Svobodným a vdovám pravím, že je pro ně lépe, když zůstanou tak jako já. Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství než se trápit.“¹⁰⁸

Neženatý Pavel, jenž v tomto listě staví expressis verbis bezženství a panenství nad manželství, musí poctivě dodat, že se v této záležitosti nemůže odvolávat na historického Ježíše. „Co se týká neprovdaných, nemám žádný rozkaz Páně, ale dávám jen radu... Domnívám se, že vzhledem k tomu, co má přijít, je pro člověka nejlepší zůstat tak, jak je.“ Sňatek pro Pavla sice není hříchem, ale argumentuje takto: „Svobodný se stará o věci Páně, jak by se líbil Bohu, ale ženatý se stará o světské věci, jak by se zalíbil ženě, a je rozpolcen. Žena bez manžela nebo svobodná dívka se stará o věci Páně, aby byla svatá tělem i duchem. Provdaná se stará o světské věci, jak by se zalíbila muži... Ale kdo je v nitru pevný, nic ho nenutí, má v moci svou vlastní vůli a pevně se rozhodl, že se neožení, jedná dobře. Takže kdo se ožení se svou snoubenkou, jedná dobře, ale kdo se neožení, udělá lépe.“¹⁰⁹

Toto pavlovské dělení na „buď-anebo“, buď sňatek nebo zůstat svobodný, buď Pán nebo věci světa, buď dobré nebo ještě lepší, stojí v přímém protikladu k ježíšovskému nečernobílému pojetí „tak – jak“. V tomto případě se Pavel na Ježíše odvolávat nemůže, což také výslovně přiznává, ba dokonce v tomto bodě Ježíšovo učení nechápe nebo i falšuje.

Rovněž v otázce rozvedení manželství (smíšeného manželství) jde Pavel vlastní cestou. Dovolává se sice zásadně Ježíšova striktního zákazu rozluky pro muže a doplňuje jej stejně jako Lukáš zákazem rozvodu pro ženu, dodává však s poukazem na smíšená manželství: „Ostatním pravím já, a ne už Pán: Má-li někdo z bratří ženu nevěstici a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští... Chce-li nevěstici odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji. Viš snad, ženo, zda se ti podaří přivést muže ke spáse? Viš snad, muži, zda se ti podaří přivést ženu ke spáse?“¹¹⁰

Smíšené manželství v pojetí římsko-katolické církve je manželstvím partnerů různého vyznání. Manželství mezi dvěma pokřtěnými, z nichž jeden je katolík a druhý nekatolík, není bez předchozího zproštění (dispense) od překážky konfesionální různosti dovoleno. Předpokladem zproštění je prohlášení katolického partnera, že je připraven ve svém manželství „odstranit nebezpečí odpadnutí od víry“ a že učiní „podle svých sil všechno, aby jeho děti byly pokřtěny a vychovávány v katolické církvi“ (can. 1124). Vedle toho rozlišuje katolická církevní právo manželství mezi katolíkem a nepokřtěným, které je dovoleno jen při dispensi od překážky náboženské rozdílnosti (can. 1086, 1127).

Luteránské a reformované církve dnes už neznají žádné podmínky pro smíšená manželství. Pouze ordinace nebo služební zařazení jsou částečně závislé na evangelické konfesionální příslušnosti manželského partnera. Tak předpisuje např. zákon o službě faráře bádenské církve, že manželský partner faráře nebo farářky musí zpravidla náležet k evangelické nebo – ve výjimečných případech – k nějaké jiné křesťanské církvi. Podle tohoto služebního předpisu musel být k 1. červenci 1990 ukončen služební poměr heidelberského vikáře Udense Müllera, protože se oženil se Židovkou.¹¹¹

Pavlovo podceňování manželství a vysoké hodnocení bezženství a panenství nachází pokračování u církevních otců a církevních učitelů. Řada významných řeckých a také latinských církevních otců věnovala ideálu panenství samostatná díla, ve kterých bývá manželství podceňováno. Tak říká např. řecký církevní otec svatý Jan Chrysostomos:

„Manželství je dobré; ale panenství je proto podivuhodně, protože je lepší než dobro, a sice mnohem lepší, stejně jako je kormidelník lepší než posádka a vojevůdce lepší než vojáci.

Panenství je mnohem lepší než manželství, jako nebe je lepší než země, jako jsou andělé lepší než lidé.

...Desetitisíce andělů slouží Bohu, na tisíc archandělů stojí před Ním, a žádný z nich nepovstal z početí, žádný z porodu, porodních bolestí a těhotenství.“¹¹²

Také latinský církevní otec svatý Augustin má v této záležitosti jasno: „Protože je matka provdaná, zaujme v nebeské říši méně důležité místo než její dcera, neboť ta je neprovdaná... Ale budou tam obě, tak jako na nebi svítí jasná i temná hvězda.“¹¹³

O zachování stavu panenství stojí v „Apoštolských konstitucích“, velmi rozsáhlém právně-liturgickém řádu ze 4. století, který byl sestaven v Sýrii: „O panenství jsme neobdrželi žádné příkázání, avšak přenecháváme je jako předmět řeholního slibu svobodné vůli těch, které je zvolily.“¹¹⁴ A na jiném místě stojí: „Co se panen týče, nařizují: Panna se nezasvětí, neboť o tom nemáme žádné příkázání Páně. Svobodnému rozhodnutí přísluší náležité ocenění. Při vši účtě k manželství (klade se) zbožnost na první místo.“¹¹⁵

Doporučení navrhovaná evangelisty – zřeknout se majetku,¹¹⁶ rodiny,¹¹⁷ moci a násilí¹¹⁸ – jsou ve východních církvích a v katolické církvi součástí řádových slibů týkajících se chudoby, cudnosti a poslušnosti. Platí jako rady pouze pro příslušníky řádů.

Ve východních církvích stejně jako v římskokatolické existují četné řády pro muže i ženy, kde se např. na ochranu slibu cudnosti vyžaduje přísné oddělení obou pohlaví v klauzuru.

V mnišské republice Athos v Řecku se dokonce zachází tak daleko, že řecko-ortodoxní mnišská společenství nedovolují již od starověku ženám vstup do klášterů a na celý poloostrov Athos. Požadují dokonce, aby všem tvorům ženského rodu, jako kravám nebo oslicím, ramlicím nebo slepicím, zůstal poloostrov Athos zakázán, protože v této mnišské republice se nemá ani plodit ani rodit, ale pouze umírat.

*Begine a Begarde,
Israel van Meckenem,
mědirytina.*

V průběhu církevních dějin existovaly také kláštery, ve kterých žili mniši a jeptišky společně pod jednou střechou. Řeholníci a řeholnice provozovali i jiné formy vzájemného soužití. Tak třeba syneisaktové ve starocírkevní době vyznávali „duchovní manželství“, v němž společný život bez porušení cudnosti platil za obzvláště náročný asketický výkon, ba dokonce za akt trvalého martyria.

Zatímco mužské mnišské řády měly velkou samostatnost, zůstávaly ženské řády a řeholní sestry ve všech důležitých záležitostech klášterního života závislé

na mniších, respektive (mužských) kněžích. Pouze na kněze vysvěcený muž smí každý den poskytovat jeptiškám závaznou eucharistii a také povinnou týdenní zpověď jeptišek může vykonávat pouze mužský zpovědník.

Kněžské manželství a povinnost celibátu

Třebaže Pavel vysoce hodnotí bezženství, nezpochybňuje právo funkcionářů a apoštolů pracujících ve službách obce uzavřít manželství: „Nemáme (Pavel a Barnabáš) právo brát s sebou věřící ženu, tak jako ostatní apoštolové i bratři Páně i Petr (jehož nevlastní matku Ježíš jednou léčil)?“¹¹⁹

Ještě v popavlovské době neexistuje pro vykonavatele kněžských funkcí v křesťanských obcích povinnost celibátu. Pastorační listy z let 100/110 n. l. předpokládají manželství kněží jako samozřejmost. Podle prvního listu Timoteovi manželství dokonce platilo jako podmínka pro službu „biskupa“ (episkopos): „Nuže, biskup má být bezúhonný, jen jednou ženatý... má dobře vést svou rodinu a mít děti poslušné a početné; nedovede-li někdo vést svou rodinu, jak se bude starat o Boží církev?“¹²⁰ Totéž platilo i pro jáhny: „Jáhni (diákonoi) ať jsou jen jednou ženatí, ať dobře vedou své děti a celou rodinu.“¹²¹

Podle listu Titovi platí tytéž podmínky pro starší (presbýteroi = starší, kněz): „Proto jsem tě ponechal na Krétě, abys uvedl do pořádku, co ještě zbývá, a ustanovil v jednotlivých městech starší (presbýteroi), jak jsem ti nařídil. Mají to být lidé bezúhonní, jen jednou ženatí, mají mít věřící děti...“¹²²

Na rozdíl od těchto ustanovení novozákonního pastoračního listu platí ve východních církvích povinnost úplného zřeknutí se manželství a rodiny pouze pro příslušníky řádů a biskupy. V římskokatolické církvi byla povinnost celibátu („bezženství“) příkazem papeže Řehoře VII. (1073–81) z roku 1074 rozšířena na všechny kněze. Tento papežský zákaz manželství kněží schválil 2. lateránský koncil (1139) a potvrdil koncil tridentský (1545–63).

V otázce povinného celibátu pro katolické kněze zastávalo v roce 1971 62 % všech katolíků ve Spolkové republice Německo názor, že by se stávající instituce celibátu měla zcela zrušit – u věkové skupiny mezi 16 a 39 lety zastávalo tento názor dokonce 83 – 70 % respondentů. A 51 % všech tázaných světských a řádových kněží v SNR považovalo za nutné nebo přinejmenším za hodné úvahy, aby povinný celibát byl v budoucnu zrušen a ponechán na rozhodnutí jednotlivcům.¹²³

Podle průzkumu Institutu Emnid z roku 1992 se dnes domnívá už 85 % německých katolíků, že papež by měl celibát zrušit a dovolit kněžím manželství. Stejný názor zastává dnes už 72 % katolíků, kteří chodí v neděli pravidelně do kostela. Pouze 15% všech katolíků je pro zachování bezženství kněží.¹²⁴

V ortodoxních církvích smějí být ženatí muži vysvěcováni na kněze a pokračovat v kněžském úřadě i za svého manželství se zřetelem na závěry II. Trullana, sedmého všeobecného koncilu svolaného císařem Justinianem II. roku 691 do Kon-

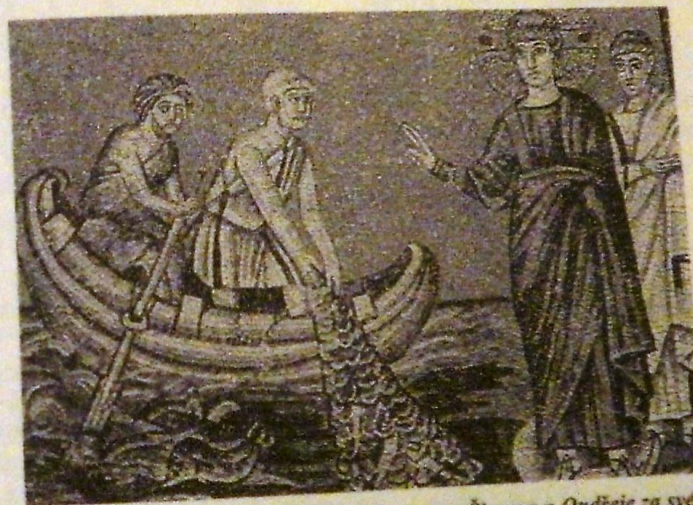
stantinopole (jeho jednání probíhalo v sále císařského paláce s kopulí /trullo/ – odtud jeho název).

Biskupové se však oženit nesmějí, proto jsou na biskupy většinou vysvěcováni mniši žijící v celibátu. Trullanum v kánonu č. 13 stanoví: „V římské církvi musejí ti, kdo chtějí získat jáhenství nebo kněžství, slíbit, že nebudou mít se svými ženami nadále žádný styk. My jim podle Apoštolského kánonu (č. 6) ale dovolujeme pokračovat v manželství. Kdo taková manželství chce rozdělit, budiž sesazen, a klerik, který pod záminkou zbožnosti propustí svou ženu, budiž zbaven svého důstojenství. Trvá-li na svém, pak budiž sesazen.“

A kánon č. 48 stanoví: „Žena muže vysvěceného na biskupa má odejít do vzdáleného kláštera. Ale biskup se musí o ni starat. Chová-li se důstojně, může se stát také jáhenkou.“

Tyto kánony II. koncilu in Trullo byly podepsány císařem a 211 patriarchy a biskupy, nikoli však římským papežem Sergiem I.

Ačkoliv všichni první reformátoři – s výjimkou Melanchtona – byli kněží vázaní povinností celibátu, zřekli se jej v reformované církvi od samého počátku.

Ježíš povolává na jezeře Galilejském rybáře bratry Šimona a Ondřeje za své první učedníky (Marek 4,18–22). Mozaika, kolem 520. Ravenna, San Apollinare Nuovo.

Reformátor Johannes Calvin (1509 – 1564), jenž o vztahu muže a ženy řekl: „Od počátku přidal Bůh ženu k muži, aby spolu tvořili celistvého člověka; kdo tedy ženou opovrhne, odtrhne zároveň polovinu svého Já... muž bez ženy je jako poloviční muž,“¹²⁵ byl ženatý s Idelette de Bure († 1549 v Ženevě). Ta byla v prvním manželství provdaná za lutyšského novokřtěnce Jeana Stordeura. Když s ním a se dvěma dětmi přišla do Štrasburku, setkala se s Calvinem, který manželský pár obrátil na svůj výklad Písma. Po Stordeurově smrti se Calvin v srpnu

1541 s vdovou oženil a našel v ní „vynikajícího společníka svého života, pomocníka při nejrůznějších pracích a překonávání nedostatků.“¹²⁶

Také reformátor Ulrich Zwingli (1484–1531) byl ženatý: jeho manželkou byla Anna Zwingli, rozená von Reinhardová (* kolem 1484 v Curychu – † kolem 1538 tamtéž). Tato vdova po Hansi Meyerovi von Knonau se stala Zwingliho manželkou roku 1522. Vynikající hospodyně, dobrodínka chudých a nemocných našla po smrti Zwingliho v bitvě u Kappelu (11. 10. 1531) i se svými dětmi přijetí v domě jeho nástupce Heinricha Bullingera.¹²⁷

Manželkou reformátora Martina Luthera (1483–1546) se stala Katharina von Bora (1499–1550). Byla od r. 1508 vychovávána v cisterciáckém klášteře a r. 1515 se stala jeptíškou. Během reformace utekla spolu s osmi dalšími jeptíškami do Wittenbergu, kde zpočátku našla přístřeší v domě magistra Reichenbacha. V roce 1525 si ji vzal Luther za manželku a měli spolu tři syny a tři dcery; Katharina stála často churavějícímu reformátorovi starostlivě po boku po jedenácti letech.¹²⁸

Ženy a muži pověřeni Ježíšem Nazaretským, aby zvěstovali jeho poselství

K doprovodu Ježíše Nazaretského patřili muži i ženy. Následovali jej ze svého vlastního rozhodnutí, nikoli na základě Ježíšova povolání. Po dobu, kdy ho následovali, byli trvalými svědky – nikoliv nahodilými, jako ti, s nimiž Ježíš rozmlouval, které vyléčil či zástupy, k nimž promlouval – většinu jeho rozprav, kázání a konání až k naplnění jeho osudu v utrpení a smrti, ukládání do hrobu a vzkříšení. Od Ježíše nakonec tito trvali, „kontinuální“ svědkové, ženy i muži, učedníci i učednice, obdrželi pověření, aby všechno, co Ježíš konal a čemu učil, sdělili světu.

Spisy o Ježíšově vystoupení, které vyvrcholilo jeho vzkříšením, začaly být označovány jako evangelium až v polovině druhého století. Apoštolem v pravém slova smyslu je nazýván nositel novozákonní Zvěsti, vyslaný Ježíšem. Příběhy o Ježíšově volbě a vysílání žáků a apoštolů (výhradně mužského pohlaví) vznikly až v době poježíšovské. Tyto příběhy byly antikatolizovány dobou života historického Ježíše a překladatelé a redaktori je zabudovali do tradičních evangelií. Tyto pozdní příběhy, podle kterých Ježíš povolával a vysílal ke svému následování pouze muže, jsou často proloženy Ježíšovou řečí v první osobě. Údajné Kristovy promluvy jsou však většinou „povelikonoční“ přetvořením či novou formulací vět, jež byly dodatečně vloženy do úst „předvelikonočního“ historického Ježíše. Na rozdíl od formulací historického Ježíše, které ponechávaly jednotlivci svobodu rozhodování (podle konceptu „jak – tak“), svědčí slova „povelikonočního“ Krista o změně kvality rozhodování, o vyhranějším pojetí typu „ano, ano – ne, ne“, „buď – anebo“. Tak například u Lukáše zní podmínka následování takto:

„Kdo přichází ke mně a nedovede se zřít svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem.“¹²⁹

Na základě tohoto nového přeformulování Ježíšových slov je nutno přezkoumat a korigovat tvrzení mnoha křesťanů, kteří s odvoláním na Bibli tvrdí, že Ježíš stanovil svými následovníky pouze muže, ale žádné ženy. Následovnictví je terminus technicus pro učednictví.

„Anděl Páně“ v prázdném hrobě žádá tři ženy a učednice Ježíše, aby zvěstovali (mužským) učedníkům, že Ježíš vstal z mrtvých. Perikopická kniha Jindřicha II, asi 1010. Mnichov, Bayerische Staatsbibliothek.

V době, kdy Ježíš putoval od města k městu, od vesnice k vesnici a kázal (kárýsson) a zvěstoval království boží jako radostné poselství, byli v jeho doprovodu učedníci obojího pohlaví.

Lukáš uvádí několik žen jménem, mimo jiné Marii zvanou Magdalskou, Janu, manželku Herodova správce Chuzy, Zuzanu i řadu dalších.¹³⁰

Tito muži a ženy tak byli nejen příjemci Ježíšova učení, svědky jeho zázračných činů a partnery jeho učených rozhovorů, ale jako učedníci a učednice byli vyvoláni k tomu, aby podali svědectví o jeho osobě a činnosti.

A když pak všichni průvodci Ježíše během jeho cesty utrpení už opustili a uprchli, zůstalo v jeho blízkosti jenom několik žen, které se staly jedinými „nepřetržitými“ svědkyněmi totožnosti učícího, umírajícího a vzkříšeného Ježíše, od jeho učitelské činnosti až po jeho ukřižování, uložení do hrobu a zmrtvýchvstání.

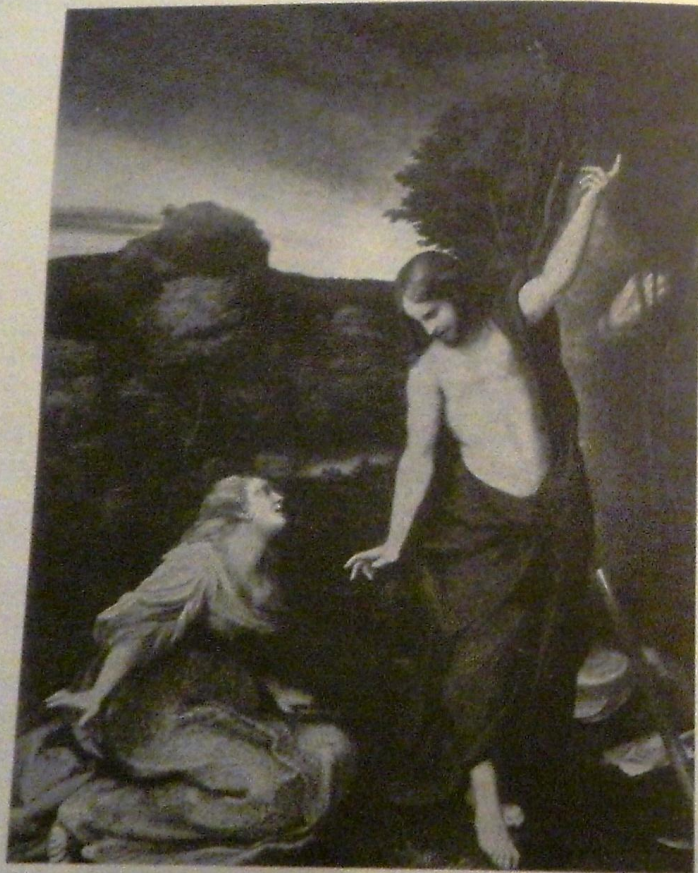
Podle všech tří synoptických evangelistů přihlíželo ukřižování Ježíše – poté, co všichni učedníci uprchli – mnoho žen, mezi nimi Marie z Magdaly, které následovaly Ježíše z Galileje, a řada dalších žen, jež s ním putovaly do Jeruzaléma.¹³¹ Rovněž k pohřbu Ježíšova mrtvého těla přišly pouze ženy, mimo jiné

Marie Magdalská. „Ženy, které přišly s Ježišem z Galileje, slyš za ním; viděly hrob i to, jak bylo tělo pochováno.“¹³²

A byly to opět ženy včetně Marie z Magdaly, které jako první svědkyně objevily prázdný hrob a kterým podle evangelisty Matouše „anděl Páně“ přikázal: „Jděte rychle povědět (eipate) jeho učedníkům, že byl vzkříšen z mrtvých“, a ony běžely, aby to oznámily (apangeilai) jeho žákům.¹³³

Ale ještě před tím, než tento andělův příkaz mohly vykonat, zjevil se, opět nejdříve ženám, jako svým „sestrám“, sám vzkříšený Ježíš: „A hle, Ježíš je potkal a řekl: „Buďte pozdraveny.“ Ženy přistoupily, objímaly jeho nohy a klaněly se mu. Tu jim Ježíš řekl: „Nebojte se. Jděte a oznamte (apangeilate) mým bratřím...“¹³⁴

Vzkříšený Ježíš se zjevuje Marii Magdalské jako první svědkyni a žádá ji, aby jeho bratrům zvěstovala poselství o jeho vzkříšení. Olejomalba od Corregia. Madrid, Prado.

Také přepracované Markovo evangelium referuje v závěru: „...zjevil se (Ježíš) nejprv Marii z Magdaly... Ona to šla oznámit (apangeilen) těm, kteří bývali s ním a nyní truchlili a plakali. Ti, když uslyšeli, že žije a že se jí ukázal, nevěřili.“¹³⁵

Dokonce i Janovo evangelium z roku 100 n. l. ještě zmiňuje první svědectví o Ježíšově vzkříšení od Marie Magdalské. Jsou zde však už patrné mužské korektury a vsuvky ve prospěch tradice, podle níž prázdný hrob uviděli na vlastní oči jako první především Petr a potom Jan. Odvalený kámen na hrobě sice jako první objeví Marie Magdalská, ta ale musí běžet nejdříve za Petrem a ostatními učedníky a sdělit jim to.¹³⁶

Nicméně ještě podle Jana se vzkříšený Ježíš poprvé zjevil ženě, Marii Magdalské. V rozhovoru rozděleném do tří částí ji Ježíš nakonec řekl: „„Marie!“ Obrátila se a zvolala hebrejsky: „Rabbuni“, to znamená „Mistře“. Ježíš jí řekl: „...jdi k mým bratřím a pověz jim...“ ...Marie Magdalská šla k učedníkům a oznámila (angéllusa) jim: „Viděla jsem Pána a toto mi řekl.““¹³⁷

Marie Magdalská stojí ve všech seznamech žen evangelií na prvním místě. Její role je srovnatelná s úlohou Petra v seznamech Ježíšových učedníků.

Také evangelista Lukáš poznamenává, že ženy se vrátily od prázdného hrobu a zvěstovaly, co viděly, jedenácti apoštolům a ostatním. „Byla to Marie z Magdaly, Jana a Marie (matka) Jakubova a s nimi ještě jiné, které to pověděly apoštolům. Těm však ta slova připadala jako blouznění a nevěřili jim.“¹³⁸ Zde zřetelně začíná ze strany mužských učedníků první kritika zvěstování žen.

Lukáš, který se jinak často zmiňuje o ženách jako adresátkách Ježíšových činů, je jediným evangelistou, podle jehož vyprávění se vzkříšený Ježíš neobjevil před ženami, ale pouze před muži. V „povelikonoční“ tradici je tedy patrná tendence odsunout ženy jako svědkyně a poselkyně Ježíše Nazaretského do pozadí, posléze je umlčet a nakonec z evangelia zcela vyloučit. Přinesli-li tři ze čtyř evangelií ještě vyprávění o ženách v čele s Marií Magdalskou, jimž se zmrtevýchvstalý Ježíš zjevil nejdříve, pak u Lukáše a jemu blízkého Pavla je toto zjevení zamlčeno, ba dokonce nahrazeno jinými zjeveními Ježíše pouze před mužskými svědky. Tak Pavel ve svém prvním listu Korintským zachovává výklad antiochejských exegetů, podle něhož se v řadě svědků zjevení vzkříšeného Ježíše jmenuje nejdříve Petr, potom kruh Dvanácti apoštolů, pak najednou více než pět set „bratří“, dále Jakub, potom všichni (mužští) apoštolové a nakonec Pavel sám.

„Odevzdal jsem vám především, co jsem sám přijal, že Kristus zemřel za naše hříchy podle Písem a byl pohřben; byl vzkříšen třetího dne podle Písem, ukázal se Petrovi, potom Dvanácti. Poté se ukázal více než pěti stům bratřím najednou... Pak se ukázal Jakubovi, potom všem apoštolům. Naposledy ze všech se jako nedochůdčeti ukázal i mně (= Pavlovi).“¹³⁹

Tento seznam obsahuje pouze mužské svědky Ježíšova zmrtevýchvstání. Začíná Petrem a končí Pavlem, mezi nimiž jsou jména dalších mužských svědků. Tento výklad nejen že je v rozporu s vyprávěním tří ze čtyř evangelií, ale za-

mlčuje také, co ani jeden z jmenovaných svědků Ježíšova zjevení nemohl dosvědčit: že Ježíš zemřel a byl pohřben. Ani jeden z jmenovaných svědků nebyl přítomen smrti a pohřbu Ježíše, protože všichni ze strachu utekli. Jedině ženy mohly jako „permanentní“ svědkyně dosvědčit totožnost zemřelého, pohřbeného a vzkříšeného Ježíše. Zcela se zamlčuje, že byly jako první pověřeny, aby zvěstovaly své svědectví (angéliein).

Po takovém obratu se nelze divit, když Pavel, jehož názory na podřízení žen mužům dobře známe, zakázal ženám učit na setkáních obce. Tak ve svém 1. listě Korintským nařizuje:

„Jako ve všech obcích Božího lidu, ženy nechť ve shromáždění mlčí. Nedovoluje se jim, aby mluvily; mají se podřizovat, jak to říká i Zákon (1Mojš 3,16). Chtějí-li se o něčem poučit, ať se doma zeptají svých mužů; ženě se nesluší mluvit ve shromáždění.“¹⁴⁰

Toto Pavlovo vyloučení ženy ze služby obci a víře opakuje expressis verbis také popavlovský 1. list Timoteovi, pocházející z roku 100 n. l., který předepíše a vysvětluje rozdílné chování mužů a žen následovně:

„Žena ať přijímá poučení mlčky s veškerou podřízeností. Učit ženě nedovolují. Žena nemá mít moc nad mužem, nýbrž má se nechat vést. Vždyť první byl stvořen Adam a pak Eva. A nebyl to také Adam, kdo byl oklamán, ale žena byla oklamána a dopustila se přestoupení. Spasena bude jako matka, jestliže setrvá ve víře, lásce, svatosti a střízlivosti.“¹⁴¹

V Pavlových listech i dalších spisech Nového zákona je nicméně jmenována řada žen, v jejichž domech se konala církevní shromáždění,¹⁴² a které většinou zastávaly blíže neurčené služby v církevních obcích.

Tak třeba píše Pavel v listě Římanům: „Doporučuji vám naši sestru Foibé, diakonku církve v Kenchrejích“¹⁴³ nebo „Pozdravujte Prisku a Akvilu, mé spolupracovníky v díle Krista Ježíše...(a) shromáždění v jejich domě“¹⁴⁴ či „Pozdravujte Andronika a Junia (= Juniu), původem židy jako já a kdysi spoluvězně, apoštoly, kteří se těší zvláštní vážností a uvěřili v Krista dříve než já.“¹⁴⁵ Ženské jméno Junia bylo od vrcholného středověku „překladatelským trikem“ uváděno jako mužské Junius. Ještě Chrysostomos píše ve svém výkladu k listu Římanům: „Jak osvěcená a způsobilá musela být tato žena, když byla pokládána za hodnou titulu apoštola, ba dokonce i mezi apoštoly byla vynikající.“¹⁴⁶

Od čistě mužské církve k první biskupce

Vytlačování žen z církevního oprávnění učit patrně již u Pavla prováděli posléze i církevní otcové a dokonce je nesprávně odůvodňovali Ježíšovou praxí. V „Apoštolských konstitucích“ ze 4. století stojí:

„Nedovolujeme, aby ženy v církvi učily, ony se mohou jen modlit a poslouchat učení. Neboť náš učitel a Pán Ježíš Kristus nám vyslal jen Dvanáct (apoštolů), aby poučili lid (Izrael) a pohany. Ženy ale nikam nevyslal, aby zvěstovaly poselství, ačkoliv na nich žádné vady nebylo. Neboť spolu s námi byla Matka Pána a jeho sestra, dále Marie Magdalská a Marie, dcera Jakubova, a Marta a Marie, sestry Lazara, a Salome, a ještě další. Kdyby tedy bylo nutné, aby ženy učily, pak by je sám jako první vyzval, aby s námi lid učily. Jestliže ale muž je hlava ženy, potom není správné, aby zbývající tělo vládlo hlavě.“¹⁴⁷

Takovými vykonstruovanými důvody se ženám od raněkřesťanské doby bránilo nejen v učitelské činnosti, ale především v jejich kněžských funkcích udílení křtu a svatého přijímání. Tak apoštolská konstituce stanoví:

„O udílení křtu ženami vám sdělujeme, že těm, kdo je podstoupí, hrozí nemalé nebezpečí; pročť k tomu neradíme; je to nejen nebezpečná věc, nýbrž zákonu odporující a bezbožná. Neboť když muž je hlavou ženy, a je povýšen ke kněžství, přiči se spravedlnosti ničit řád stvoření a muži příslušející vládu postoupit na nejspodnější úd... Muž má vládu nad ženou, ježto on je také její hlavou.“

Když ale ženám nedovolujeme učit, jak by jim mohl někdo navíc přiznat kněžské funkce, odporující jejich přirozenosti?

Ustanovovati ženským božstvům kněžky je totiž omyl helénistické bezbožnosti, nikoli však nařízení Kristovo. Neboť kdyby člověk směl být pohřben ženou, potom by věru Pán byl pohřben svou vlastní matkou a nikoli Janem a vyslal by ke křtu současně s námi také ženy. On však takové nařízení neučinil ani nezanechal písemně, neboť jako Stvořitel přírody a zakladatel pořádku znal nejen přirozené zákony, ale i zákony přiměřenosti.“¹⁴⁸

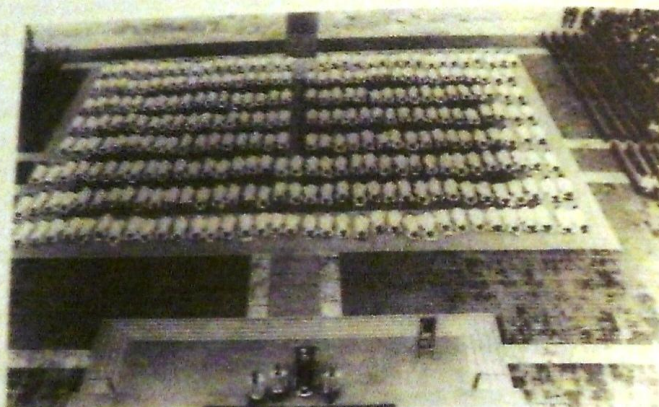
Ještě v počáteční předkřesťanské době vedly ženy stejně jako muži křesťanské domy obce, jak je dosvědčeno v novozákonních spisech. Ženy působily jako prorokyně a apoštolky, učitelky a kazatelky, kněžky a jáhenky. Teprve se vznikem církevní hierarchie byly ženy postupně vytlačeny ze všech oficiálních úřadů velkocírkve, takže od 3. století spočívalo vedení křesťanských obcí a vykonávání eucharistických obřadů výlučně v rukou mužské hierarchie. K přímlovčím patriarchálního církevního úřadu a současně odpůrcům ženského kněžství náležejí především církevní otcové a zároveň svatí učitelé církve, mimo jiné milánský biskup Ambrož (+ 397), jeho žák Augustin (+ 430), biskup hipponský a řecký teolog Jan z Damašku (+ 754). Nemálo biskupských synodů a také papežů se vytrvale snažilo znovu zavést praxi vylučování žen z církevních úřadů a hrozilo přísnými tresty v případě jejího přestoupení.

Teprve ve 20. století se několik křesťanských církví rozpomenulo na ježíšovskou rovnocennost obou pohlaví a na Ježíšův příkaz, aby jeho následovníci a následovnice, jeho svědkové a svědkyně „zvěstovali“ svá svědectví o jeho činech, učení a osobě. Ty pak podle tohoto nařízení „ordinovaly“ do církevních úřadů nejen muže, ale také ženy.

V řadě křesťanských církví dnes působí vedle farářů a pastora nejmenší farářky a pastorky, ale dokonce – což bylo až do nedávna zcela nemyslitelné – po celém světě účinkují již čtyřicet biskupů.

Jsou mezi nimi biskupky metodistické, anglikánské a luteránské. Nepochybně bude trvat ještě velmi dlouho, než budou ženy připouštěny do všech služeb a úřadů, které byly až dosud vyhrazeny pouze mužům, a než jim bude dovoleno podílet se na rozhodování ve všech vedoucích grémiích, která jsou zatím doménou mužů.

Papež hromadně vysvěcuje 284 mužů na kněze na Petrském náměstí v Římě.

První biskupku křesťanské církve, již se stala Marjorie Matthewsová, zvolili američtí metodisté již roku 1980. O čtyři roky později zvolili černošku Leontine T. Kellyovou. Po nich následovala protestantka Augustiona Lumen v Indonésii.¹⁴⁹

Ordinace žen se uplatnila zejména v evangelických církvích po druhé světové válce. V květnu 1947 přijal parlament usnesení o ordinování žen v luteránské (státní) církvi Dánska, avšak o provedení tohoto usnesení rozhoduje právě úřadující biskup. 28. dubna 1948 vysvětil luteránský biskup Olgaard z Odense první ženy na pastorky. Parlament Švédska schválil roku 1958 zákon o zavedení úřadu faráře pro luteránskou (státní) církev, ale žádný biskup nemá být nucen, aby ženu ordinoval. Roku 1959 byla ordinována první žena, příštího roku následovaly tři další ordinace žen.

V norské luteránské (státní) církvi existuje instituce faráře od roku 1961; od té doby bylo ordinováno kolem 150 žen.¹⁵⁰

Synod luteránské (státní) církve Finska se usnesl připustit ženy do úřadu faráře na podzim 1986.¹⁵¹ V roce 1990 přijal synod v Turku dvoutřetinovou většinou usnesení o tom, že v budoucnu budou připouštěny ženy také do úřadu biskupa. K tomu je potřeba ještě souhlas parlamentu a státního prezidenta.¹⁵²

Protestantské církve v Německu ordinují na faráře vdané i svobodné ženy již od šedesátých let. V západní větvi Evangelické církve Německa (EKD) účinkuje vedle přibližně 16 000 farářů na 2 200 farátek.

5. dubna 1992 zvolil synod Severopolské Evangelicko-luteránské církve poprvé do čela německé zemské církve biskupku, sedmačtyřicetiletou hamburskou proboštku Marii Jepsenovou, první luteránskou biskupku na světě.

Podle nejnovějšího průzkumu z roku 1992 považuje 77 % všech spolkových občanů a dokonce 90 % pravidelných evangelických návštěvníků bohoslužeb za správné, „že v evangelické církvi existuje 2 200 farátek“, 17 %, případně 5 % je to jedno, a pouze 6 %, respektive 5 % to považuje za nesprávné.

74 % všech spolkových občanů a 82 % pravidelných evangelických návštěvníků bohoslužeb považuje za správné, „že v evangelické církvi existuje první biskupka“, 19 %, případně 12 % je to jedno a pouze 6 %, případně 5 % to pokládá za nesprávné.¹⁵³

Také v USA byla do úřadu luteránského biskupa nyní poprvé zvolena žena, čtyřladvacetiletá pastorka April Ullring Larsonová-Carsonová, druhá luteránská biskupka na světě. Stala se duchovní představenou synodu La-Crosse ve státě Wisconsin, kde je jedna z největších evangelicko-luteránských církví v Americe.¹⁵⁴

Jáhenny, farářky a biskupky existují také v anglikánském církevním společenství. Episkopální církev amerického státu Massachusetts náležející k anglikánskému vyznání se roku 1976 usnesla na připuštění žen do úřadu kněze a v září 1987 na připuštění žen do úřadu biskupa.

Již 12. února 1989 byla osmapadesátiletá černá farářka Barbara Harrisová v bostonském Convention Center vysvěcena v tříhodinovém obřadu před 8000 účastníky bohoslužby a za přítomnosti 63 biskupů na první anglikánskou biskupku.¹⁵⁵ O rok později, 1990, byla v anglikánské církvi na Novém Zélandu vysvěcena sedmačtyřicetiletá farářka a matka tři dětí Penelope Jamiesonová na biskupku pro diecézi Dunedin. Rovněž irská anglikánská církev vysvětila v roce 1990 dvě ženy na kněze.

Pro připouštění žen ke kněžskému vysvěcení se vyslovila na svém synodu v srpnu 1992 s drtivou většinou anglikánská církev Jižní Afriky. Arcibiskup Desmond Tutu, primas anglikánské církve Jižní Afriky, přitom důrazně upozornil, „že ten, kdo bojuje proti rasové diskriminaci, nemůže zároveň přistupovat na další velkou nerovnoprávnost a poškozovat lidi kvůli tomu, že se nenarodili jako muži, ale jako ženy“.¹⁵⁶

11. listopadu 1992 se usnesl generální synod mateřské anglikánské církve Anglie, aby – vzhledem k tomu, že v řadě anglikánských církví jako v USA, Kanadě, Irsku a Jižní Africe už existují kněžky – bylo v budoucnu ženám dovoleno vykonávat kněžský úřad. Asi 1400 jáhenek čeká na kněžskou ordinaci. Protože podle stanov církve s jejich jmenováním musejí souhlasit poslanci britského parlamentu, schází ke schválení zákona o kněžkách ještě souhlas britské dolní sněmovny.¹⁵⁷

Týden po historickém usnesení mateřské anglikánské církve rozhodl také generální synod anglikánské církve Austrálie v sydneyjské katedrále St. Andrew nezbytnou dvoutřetinovou většinou hlasů, že ženy budou připouštěny ke kněžskému vysvěcení. Australská anglikánská církev je se svými čtyřmi miliony členů, 2400 kněžími a přibližně 15 jáhenkami po anglické církvi druhou největší anglikánskou církví na světě.

Rovněž Starokatolická církev ve Spolkové republice Německo se 3. května 1989 na 49. řádném biskupském synodu v Mainzu usnesla připouštět v budoucnosti ženy do kněžského úřadu.¹⁵⁸

Interortodoxní konference na ostrově Rhodos ve svém usnesení „Postavení ženy v ortodoxní církvi a otázka ordinace žen“ (z r. 1988) prohlašuje ordinaci žen z hlediska učení církevních učitelů stále ještě za herezi, nikoli však za nepřekonatelnou překážku. Z východních ortodoxních církví odmítají ordinaci žen především řecká a ruská církev, ačkoliv ještě do 11. století byl v ortodoxní církvi ženám svěťován úřad jáhenek.

Katolická církev odmítá – podobně jako ortodoxní východní církve – aby byl ženám svěťován úřad jáhenek, kněží a biskupů kvůli staleté tradici.

„Svaté svěcení“, stojí v kánonu 1024 římskokatolického zákoníku (CIC) z roku 1913, „obdrží právoplatně jen pokřtěný muž“.

Důvody nespočívají ani tak v textech Pavlových listů, jako spíš v tradici církevní praxe, která zakotvuje kněžský úřad v podobnosti s /mužskou/ postavou Krista, jenž vyslal jako nositele zvěsti (jen mužské) apoštoly.

„Prohlášení kongregace pro věrouku“ z 15. 10. 1976 prohlašuje krátce a výstižně: „Církev, zachovávající věrnost vzoru svého Pána Ježíše, není oprávněna k tomu, aby připustila ženy ke kněžskému vysvěcení“.¹⁵⁹ „Příkladný“ postoj Ježíše k této otázce je odůvodňován tím, že „Ježíš Kristus nepovolal žádnou ženu mezi Dvanáctku (= apoštolů)“.¹⁶⁰

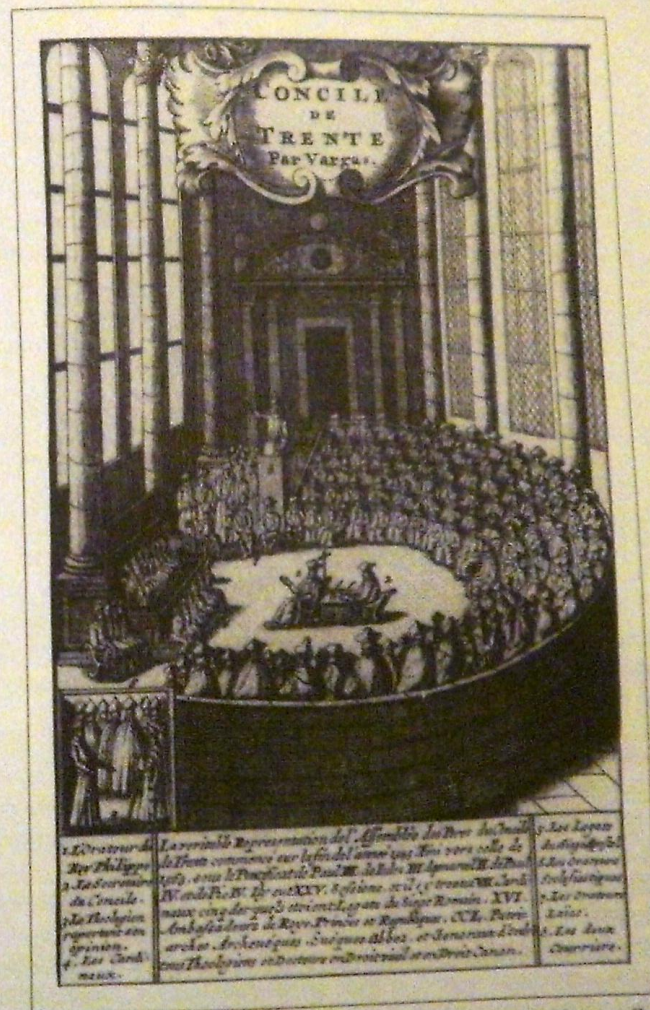
Autoři tohoto prohlášení by si měli uvědomit, že v evangeliích neexistuje jedině přikázání Ježíšovo, kterým by učinil svými svědky a posly pouze muže, a ani jeden zákaz Ježíšův vysílat ženy jako zvěstovatelky jeho poselství. Rovněž neexistuje v evangeliích jediný odkaz na to, že by Ježíš při poslední večeři ordinoval své mužské spolustolovníky na kněze či biskupy.

Vatikánská kongregace pro věrouku nabízí k ospravedlnění čistě mužské církve ještě jedno mysticko-symbolické zdůvodnění: „Posvátné postavení a funkce Krista v eucharistii nepředpokládá, že by „přirozená podobnost“ mezi Kristem a jeho služebníkem byla zastoupena jinak než mužem: v opačném případě by se v něm stěží dala zahlédnout podoba Kristova. Kristus sám byl a zůstává totiž mužem.“¹⁶¹

Podle posledního průzkumu institutu Emnid z roku 1992 považuje 64 % německých katolíků ženské kněžství za správné, 17 % je to jedno a pouze 18 % všech katolíků je shledává nesprávným. Ve věkové skupině 18–24letých považuje za správné, aby v katolické církvi existovaly kněžky, dokonce 81 % respondentů. 70 % veškerého obyvatelstva v SNR se – nezávisle na náboženském

vyznání – přimlouvá za ordinaci žen na kněžky v katolické církvi, z toho 68 % mužů a 72 % žen.¹⁶²

Jak dokládají výsledky průzkumu Gallupova Ústavu pro výzkum veřejného mínění a anketa týdeníku „Time“, které byly předloženy na konferenci římskokatolických biskupů v South-Bend (Indiana), také převážná většina amerických katolíků zastává názor, že vysvěcovat ženy na kněze je „pro jejich církev dobré“.¹⁶³

Koncil mužů: Disputace všech koncilových otců požívajících hlasovacího práva a nositelů mitry o římskokatolické věrouce a reformaci (protireformaci) během tridentského koncilu (1545–1563). Françoise de Vargas, mědirytina, Amsterdam 1699.